

ՌՈՒԲԵՆ ԳԱԼՉԱՆ

**ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ 2014 Թ. ԱՋԳԱՅԻՆ ԱՏԼԱՍԻ
«ՊԱՏՄԱԿԱՆ» ՔԱՐՏԵԶՆԵՐԻ ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ**

և

**«ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆ»
ՀՈՐԻՆՎԱԾ ԵԶՐՈՒՅԹԸ**

Ամսաթիվ

Երևան - 2024

Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ

ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտ
«Գեղարդ» գիտավերլուծական հիմնադրամ

**Գիրքը տպագրվել է
«ԳԵՂԱՐԴ» գիտավերլուծական հիմնադրամի ֆինանսական աջակցությամբ**

Պատասխանատու խմբագիր՝
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Աշոտ Մելքոնյան

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ 2014 Թ. ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՏԼԱՍԻ «ՊԱՏՄԱԿԱՆ» ՔԱՐՏԵԶՆԵՐԻ
ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ: «ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆ» ՀՈՐԻՆՎԱԾ ԵԶՐՈՒՅԹԸ /
Ռ. Գալչյան.– Երևան, Անտարես, 2024.– 104 էջ:

Գրքում զետեղված է երկու հոդված՝ կապված Ադրբեջանի քարտեզագրական զեղծարարությունների հետ: Առաջին հոդվածը վերաբերում է Ադրբեջանում 2014 թ. Ազգային արվասում օտար քարտեզագետների կողմից կեղծված քարտեզների քննարկմանը՝ դրանք դիտարկված բնօրինակների հետ: Երկրորդ հոդվածը նվիրված է Հայաստանի Հանրապետության տարածքն Արևմտյան Ադրբեջան ներկայացնող ադրբեջանական կեղծարարության բացահայտմանը:

Գիրքը օգտակար է Ադրբեջանի և Հայաստանի աշխարհագրությունը, պատմությունը, քարտեզագրությունը, քաղաքական աշխարհագրությունը ուսումնասիրողների համար:

ISBN 978-9939-98-204-5

Կազմի ձևավորումը՝ **Լիլիթ Խաչատրյանի**

Կազմի քարտեզը՝ Աշխարհացոյց, World map known as Ravenna map, sixth century.

Die Ältesten Weltkarten, Konrad Miller, Rot'sche Verlag, Stuttgart, 1898, Մատենադարան, Երևան

**A CARTOGRAPHIC EXAMINATION OF
“HISTORICAL” MAPS
IN THE NATIONAL ATLAS OF AZERBAIJAN, 2014**

and

**THE INVENTED TERMINOLOGY OF
“WESTERN AZERBAIJAN”**

Rouben Galichian
Hon. Dr. NAS Armenia

Antares

Yerevan – 2024

*Published with the approval of the Scientific Council of the Institute of
History of National Academy of Sciences of the Republic of Armenia*

INSTITUTE OF HISTORY OF NAS RA
“GEGHARD” SCIENTIFIC ANALYTICAL FOUNDATION

**The book was published with the financial support of the
“GEGHARD” scientific analytical foundation.**

Chief Editor - Dr. Ashot Melkonyan
Member of the National Academy of Sciences, Republic of Armenia.

A CARTOGRAPHIC EXAMINATION OF “HISTORICAL” MAPS IN THE NATIONAL ATLAS OF
AZERBAIJAN, 2014. THE INVENTED TERMINOLOGY OF “WESTERN AZERBAIJAN” /
R. Galichian.– Yerevan, Antares, 2024.– 104 pages.

The book contains two articles, both of which related to the cartographic manipulations of Azerbaijan. The first article discusses the forged maps of foreign cartographers of up to the 20th century, reprinted in the National Atlas of Azerbaijan published in 2014. Here the original maps are discussed and compared with the falsified ones. The second article focuses on how Azerbaijan ignoring international cartography issues the claim that the territory of Republic of Armenia is Western Azerbaijan.

The book can be useful for Armenologists and Orientalists, as well as for those who study the geography, history, cartography, political geography of Azerbaijan and Armenia.

ISBN 978-9939-98-204-5

Cover design by **Lilit Khachatryan**

Cover map – World map known as Ravenna map, sixth century.

Die Ältesten Weltkarten, Konrad Miller, Rot'sche Verlag, Stuttgart, 1898. Matenadaran, Yerevan.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ / CONTENTS

Առաջին մաս - Part 1

Ադրբեջանի 2014 թ. ազգային ատլասի «պատմական» քարտեզների քննություն 7

Ներածական 8

Ա – Ընդհանուր դրույթներ 9

Բ – Քարտեզների ուսումնասիրություն 11

Գ – Եզրակացություն 36

Երկրորդ մաս - Part 2

A Cartographic Examination of “Historical” Maps in the National Atlas of Azerbaijan, 2014 39

Preface 41

A – General provisions 42

B – Study of Maps 44

C – Conclusion 66

Երրորդ մաս - Part 3

«Արևմտյան Ադրբեջան» հորինված եզրույթը 69

Վերջաբան 85

Չորրորդ մաս - Part 4

The Invented Terminology of “Western Azerbaijan” 87

Conclusion 101

Գրականության ցանկ - Bibliography 102

ՄԱՍ 1

**Ադրբեջանի 2014 թ. ազգային ատլասի
«պատմական» քարտեզների
քննություն**

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ

Լինելով քարտեզագետ՝ հետաքրքրվել եմ բոլոր նոր քարտեզներով, հատկապես ընտրելով Մերձավոր Արևելքի և Հարավային Կովկասի քարտեզները:

Մի քանի տարի առաջ տեղեկացա, որ Ադրբեջանի Հանրապետությունը 2014 թ. հրատարակել է Ադրբեջանի մեծածավալ ատլաս, որի տեքստերը ադրբեջաներեն, ռուսերեն և անգլերեն են շարադրված: Երկար ժամանակ փորձեցի ատլասից օրինակ ձեռք բերել, սակայն ջանքերս ապարդյուն էին, քանի որ ո՛չ Ռուսաստանի Դաշնությունում, ո՛չ էլ Արևմուտքում դրանք ընդհանրապես հասանելի չէին:

Ի վերջո, հնարավոր եղավ գտնել ատլասի թվային տարբերակը, որն ուշադրությամբ և հետաքրքրությամբ հետազոտեցի: Ի զարմանս ինձ՝ նկատեցի, որ ատլասը պարունակում է նաև պատմական քարտեզների մի հատված, ուր ներկայացված են, ըստ ատլասի, Ադրբեջանի հնագույն և միջնադարյան շրջանների քարտեզները:

Ինձ անչափ հետաքրքրում էր այն հանգամանքը, որ Արաքսից հյուսիս տեղակայված Ադրբեջանի Հանրապետությունը, որը ծնունդ է առել 1918 թ., կարող է ունենալ և ցուցադրել, այսպես կոչված, իր «պատմական քարտեզները»:

Ուսումնասիրության ընթացքում պարզվեց, որ Ադրբեջան անվան բացակայության պատճառով նրանք ծրագրում են ժխտել նաև Հայաստանի գոյությունը պատմական քարտեզներում և այդ իսկ նպատակով նույնիսկ կեղծում են պատմական քարտեզները՝ դրանց վրայից ջնջելով «Հայաստան» անվանումները և կեղծվածը ներկայացնելով որպես իրական պատմական քարտեզներ:

Ուստի որոշեցի հրատարակել ներկա աշխատությունը, քանի որ քարտեզագրական կեղծիքներն ու զեղծարարությունները կարիք ունեն պարզաբանվելու և իրականությունը բացահայտելու:

Ռուբեն Գալչյան

Երևան, հունվար 2024

Ա - ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

Ադրբեջանի այս ատլասը հրատարակվել է Բաքվում 2014 թ.: Ունի շուրջ 450 էջ, որի առաջին մասը՝ էջ 16-31-ը, պարունակում է Ադրբեջանի մասին ընդհանուր տեղեկություններ, իսկ երկրորդ մասը նվիրված է Ադրբեջանի համառոտ պատմական տեղեկություններին, որից հետո հնագույն քարտեզների էջերն են, որոնք պատրաստված են օտար աշխարհագրագետների ու քարտեզագետների ձեռքով և ներկայացնում են իբր Ադրբեջանի հնադարյան և պատմական անցյալ ունենալու փաստերը: Սրանք տեղադրված են 33-61 էջերում:

Սրանց վերջին 13 էջերում՝ էջ 49-61-ը, տեղադրված են Ադրբեջանի քարտեզագետների վերջերս գծած քարտեզները, որոնք պատրաստված են որպես գովազդ՝ ներկայացնելու իրենց իբր հազարամյակներ լինելու և դրա վերաբերյալ իրենց իսկ հորինած «փաստերը»: Սակայն սրանք նույնիսկ արժանի չեն հիշատակվելու, քանի որ դրանցում ընդհանրապես բացակայում են շրջանի երկու հնագույն երկրների՝ Հայաստանի և Իրանի անվանումները, երկրներ, որոնք աշխարհով մեկ ներկայացված են հնագույն 10 երկրների շարքում: Այս երկու երկրների անուններն ընդհանրապես հանված են քարտեզներից ու ամբողջ Կովկասյան լեռներից հարավ՝ մինչև կենտրոնական Իրանի գտնվող տարածքը, նշված է որպես Ադրբեջան կամ ադրբեջանական խանություններ ու պետություններ: Այս հորինված փաստերը գալիս են հաստատելու ատլասի՝ լուրջ աշխատությունից հեռու լինելու իրողությունը:

Հիշենք, որ Արաքսից հյուսիս Ադրբեջան անունով երկրամաս մինչև 1918 թ. երբևէ գոյություն չի ունեցել, իսկ ատլասի պատմաբանները նույնիսկ իրանական թագավորական ընտանիքներն անվանում են ադրբեջանական և Իրանի տարածքի կեսից ավելին կոչում *Ադրբեջան*:

Լինելով քարտեզագետ՝ առիթ ենք ունեցել աշխարհի տարբեր գրադարաններում ու թանգարաններում ուսումնասիրելու հնագույն և միջնադարյան քարտեզները և կարող ենք առանց կասկածի հայտարարել, որ մեր հետազոտած տասնյակ հազարից ավելի քարտեզներում միայն մեկ քարտեզ է առկա՝ գծված 1844 թ. և տեղադրված բրիտանական մի երկրորդական ատլասում, ուր Հայաստանի և Վրաստանի միջև գրված է *Ադրբեջան* տեղանունը, որը, սակայն, ատլասի հաջորդ քարտեզներում շտկվել է: Ադրբեջանի քարտեզագետներն այս եզակի քարտեզը դարձրել են իրենց կիզակետը և մատի փաթաթանը, որը գործածում են ամենուր և ամեն առիթով:

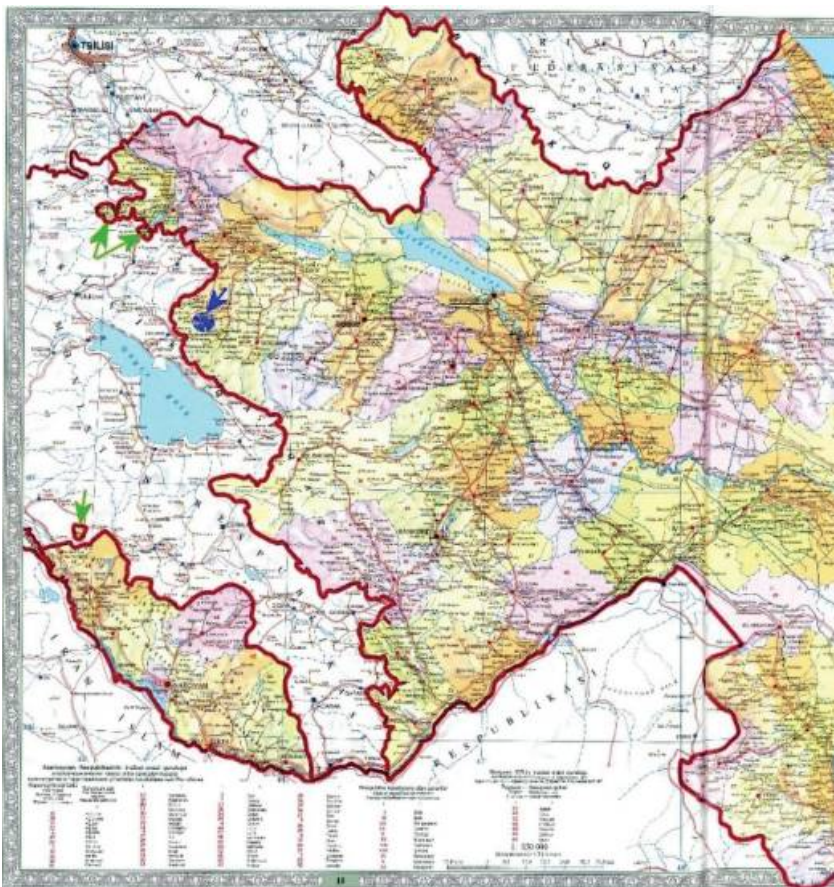
Մինչև 19-րդ դարի վերջը եվրոպական, իսլամական և օսմանյան քարտեզներում ներկա Ադրբեջանի տարածքը կոչված է Շիրվան, իսկ ցարական Ռուսաստանի 1828-1918 թթ. քարտեզներում, որտեղ հարավային Կովկասը բաժանված էր վարչական շրջանների ու նահանգների, դրանցից ո՛չ մեկի վրա և ո՛չ մի տեղ *Ադրբեջան* անվանումը չկա:

19-րդ դարի օսմանյան բոլոր քարտեզներում իրենց պետության հյուսիսարևելյան մասը կոչված է *Հայաստան*, իսկ, ինչպես վերը նշվեց, ներկա Ադրբեջանի տարածքն անվանված է *Շիրվան*: *Ադրբեջան* տեղանունը տրված է Իրանի հյուսիսարևմտյան նահանգին, որը տեղակայված է Արաքսից հարավ: Տե՛ս Ռ. Գալչյան, *Հայաստան, Ադրբեջան և Թուրքիա, Մշակութային, աշխարհագրական և պատմական հակասությունների քննարկում*, 2020, Երևան:

Նախքան բուն պատմական մասում գտնվող քարտեզների մասին խոսելը՝ կարիք կա բացահայտելու ատլասի հեղինակների ընդհանուր մոտեցումը քարտեզներին, որոնք կարող են հատկանշական լինել առաջին քարտեզներից մեկում: Սա ատլասի Ադրբեջանի Հանրապետության մեծադիր, երկու՝ 18 և 19 էջերի վրա տեղադրված քարտեզն է, որը վերատպված է որպես Պատկեր 01:

Այս քարտեզն ընդհանրապես հետևում է ԽՍՀՄ Զինված ուժերի գլխավոր շտաբի 1970-ական քարտեզներին: 1936 թ.-ից հետո Հայաստանի քարտեզներում երևացին երեք ադրբեջանական անկլավ, դրանք են՝ Էսկիպարան, Բարխուդարլուն և ապա՝ Տիգրանաշեն-Քյարքին: Այս երեք անկլավները մեծացրած սահմաններով ներկայացված են վերոնշյալ քարտեզում՝ նշված կանաչ սլաքներով:

Սակայն Արծվաշենի անկլավը, որը ԽՍՀՄ քարտեզներում նշված է որպես հայկական անկլավ՝ տեղադրված Ադրբեջանի տարածքում, վերոնշյալ քարտեզում նշված է որպես ընդհանրապես Ադրբեջանի ներքին տարածք, որը Հայաստանի հետ որևէ ֆիզիկական կամ այլ կապ չունի: Այս տարածքը նշված է կապույտով և կապույտ սլաքով: Ադրբեջանն այսպիսով, հակառակ իր պաշտոնական անկլավների ճանաչմանը, ատլասում բացառում է Արծվաշենի գոյությունը՝ կասկածի տակ դնելով ատլասի հավաստի լինելը:

Պատկեր 01. Ատլասի 18-19 էջերում ներկայացված է ներկա Ադրբեջանի քարտեզը, ուր կապույտով նշված Արծվաշենը ներկայացված է որպես Ադրբեջանի մասնիկ: Իսկ Հայաստանի տարածքում տեղակայված Ադրբեջանի երեք անկլավները ցույց են տրված որպես Ադրբեջանի տարածք:

Բ - ՔԱՐՏԵԶՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ինչպես նշվեց, ատլասի երկրորդ մասը նվիրված է պատմությանն ու պատմական քարտեզներին: Այսպիսով, 34-38 էջերում պատմական դեպքերի աղբյուրական մեկնաբանումներն են, իսկ էջ 39-ից սկսած, առանց որևէ նախաբանի, ընդգրկված են հին շրջանի պատմության քարտեզները: Սրանց կարևորությունը և ատլասում տեղադրվելու մեկնաբանությունն ու պատճառները նշված են միայն պատմական քարտեզները ներկայացվելուց հետո՝ էջ 49-ի վերին մասում:

Ահա էջ 49-ի առաջին համառոտ տեքստից մեջբերում մի պարբերությունից.

Վեցերորդ դարում պարսից Անուշիրվան արքան հիմնեց կովկասյան Արրպատական միությունը, որն ըստ արաբա-պարսկական ավանդության՝ ներառում է Հյուսիսային Ադրբեջանը՝ Աղվանքը, և Հարավային Ադրբեջանը, որը կոչվում էր Արրպատական: Խալիֆայության օրերին Ադրբեջան անունը ներառում էր Հյուսիսային և Հարավային Ադրբեջանները:

Սա ամբողջովին հորինված տեսություն է, քանի որ բոլոր արաբական և պարսկական աղբյուրները, քարտեզագետներն ու աշխարհագրագետները ամեն տեքստի և քարտեզի վրա Աղվանք-Առոանը համարում են տարածք՝ տեղակայված Արաքսից ու Կուրից հյուսիս, իսկ Ադրբեջանը մշտապես տեղակայված է Արաքսից հարավ, Իրանի հյուսիսարևմտյան մասում՝ որպես այդ երկրի մի նահանգ: Մինչև 20-րդ դարի կեսերը որևէ քարտեզի վրա *Հարավային* կամ *Հյուսիսային Ադրբեջան* անվանումը առկա չէ:

Պետք է նաև նշել, որ բոլոր արաբ և պարսիկ քարտեզագետներն ու աշխարհագրագետները Կովկասին վերաբերող իրենց քարտեզներում այդ երկու երկրամասերից արևմուտք և նույն քարտեզների տեքստերում ամենուր նշում են *Հայաստանը*, որը ատլասի հեղինակներին հաճո չլինելու պատճառով ցուցակից ընդհանրապես հանվել է:

Հին քարտեզները ներկայացնող տեքստի էջ 49-ի վերջին պարբերության մեջ նշվում է հետևյալը.

Գրքի քարտեզները հավաքագրված են xxxxxxxx աղբյուրներից:

Անգլերեն տեքստում նույն xxxxxxxx բառի փոխարեն պետք է գրված լիներ incontrovertible-հավաստի, սակայն in նախածանցը մնացել է վերին տողի վերջում, և controvertible բառը երևում է մյուս տողի սկզբում, որը նշանակում է *վիճահարույց*:

Բ.1 – ԱՏԼԱՍ, ԷՁ 39

Էջը պարունակում է բացատրություններ, որոնցից ձախ սյունակի երկրորդ պարբերության մեջ նշվում է.

Կովկասյան ժողովուրդների մասին առաջինը նշում է Ստրաբոնը՝ Ադրբեջանի պատմական քարտեզագրությունը լայնորեն բացատրված են վաղ և միջնադարյան արաբ և պարսիկ պատմաբանների կողմից: Արաբ, անգլիացի, գերմանացի և այլ ճանապարհորդների պատրաստած քարտեզները փարբեր դարաշրջանների առաջադեմ գիտնականների գրիչների արգասիքն են: Պատմական աշխարհագրությունը մեծագույն դեր ունի Ադրբեջանի պատմական սահմանները վերականգնելու մեջ:

Վերոնշյալ տեքստում առկա են մի քանի ոչ ճշգրիտ հայտարարություններ: Դրանք են.

I. Կովկասյան ժողովուրդները նշված են Ստրաբոնի աշխատանքների մեջ, սակայն նրա գրվածքներից և աշխատություններից ոչ մեկում *Ադրբեջան* անունը նշված չէ:

II. Արաբ, պարսիկ կամ եվրոպացի որևէ ճանապարհորդ չի նշել Ադրբեջան անունը իրենց աշխատության մեջ: Եթե որևէ տեղ այս անունը նշվում է, ապա ներկայացվում է որպես Իրանի Ատրպատական նահանգ:

III. Պատմական աշխարհագրության ու քարտեզագրության մեջ՝ Ստրաբոնից սկսած մինչև Մարկո Պոլո, Կլավիխո, Շիլտերգեր, Իսթախրի, Մասուդի, Իբն Բաթուա, Քյաթիպ և Էվլիա Չելեբիներ, որևէ տեղ Արաքսից հյուսիս գտնվող տարածքի վրա *Ադրբեջան* անունը չի նշվել:

Ադրբեջանի կարգախոսն այն է, որ իրենք ավելի քան 3000 տարի ունեցել են հայրենիք, իսկ իրենց պետականությունն ունի ավելի քան 2000 տարվա անընդմեջ գոյություն: Սակայն ավելի քան 2500 տարվա քարտեզներում նրանց անունը երբևէ և որևէ տեղ չի նշվել: Այս *բացթողումը* բացատրելու նպատակով ատլասի խմբագիրը հավանաբար պատճառ է փնտրում, թե ինչո՞ւ Ադրբեջան անվանումը քարտեզում ընդհանրապես չկա, որի իրական պատճառները հետևյալն են.

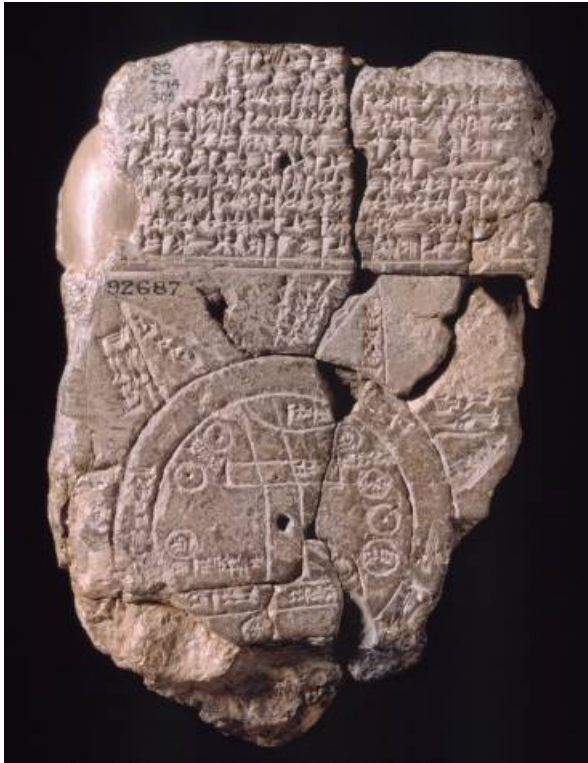
Ադրբեջան անվանումն ընդհանրապես քարտեզների վրա երևան է եկել երկրորդ-երրորդ դարերում, այն էլ Ատրոպատեն կամ Ատրպատական անվանումով, որն ընդհանրապես վերաբերում էր Իրանի՝ նախկինում Փոքր Մարաստան կոչված նահանգին, որը երկրորդ դարից հետո անվանափոխվեց Ատրոպատեն-Ատրպատականի: Արաբների ներխուժումից հետո Իրանի այս նահանգի անվանումը աստիճանաբար տրոհվեց ու դարձավ Ադրբեջան, որն իրականում որևէ երկրի անուն չէր, այլ Իրանի հյուսիսարևմտյան նահանգի անվանում:

Կովկասից հարավ տարածքին վերաբերող հազարավոր քարտեզներում Արաքսից հյուսիս

ընկած տարածքի վրա Ադրբեջան անվանումը չի երևացել, բացի անգլիական մի ատլասի քարտեզներից մեկից, որի վերաբերյալ բացատրությունները տեսեք գրքույկի Եզրակացություն գլխում:

Բ.2 – ԱՏԼԱՍ, ԷՋ 39 – ԲԱԲԵԼՈՆՅԱՆ ԿԱՎԵ ՍԱԼԻԿ

Էջ 39-ի աջ կողմի վերին պատկերը Բաբելոնյան կավե սալիկն է: Ըստ տեքստի՝ պատրաստված է մ.թ.ա. 8-րդ դ., որը ատլասի բացատրությունն է նշում: Ըստ Բրիտանական գրադարանի՝ սալիկը թվագրվում է մ.թ.ա. 6-րդ դ.:

Պատկեր 02. Բաբելոնյան կավե սալիկ, մ.թ.ա. 6-րդ դ.

Շրջանների մեջ նշված են Բաբելոնը, Ասորեստանը և Ուրարտուն, որոնք գտնվում են աշխարհի կենտրոնում:

1. Ատլաս կազմողը կարդացողին ուղղորդում է դեպի այն, որ նրա վրա նշված Ուրարտու երկիրը կարող է Ադրբեջանը լինել: Սակայն նրանք ուշադրություն չեն դարձրել այն հանգամանքին, որ քարտեզը և տեքստը վերլուծող գերմանացի գիտնական Էկհարդ Ունգերը *Ուրարտու* անունը թարգմանել է որպես *Հայաստան* (տե՛ս Պատկեր 03 և Imago Mundi, Berlin, No.2, 1937, էջ. 2):

2. Այս իրականությունը նաև փաստում է մ.թ.ա. 521 թ. պարսից արքա Դարեհ Մեծի Իրանի Քիրմանշահ քաղաքի մոտակա, Բեհիստունյան արձանագրությունը, որի եռալեզու տեքստում Հայաստանի անունը հին պարսկերենով նշված է որպես *Արմինիյա*, էլամերենով՝ *Հարմինույա*, իսկ բաբելոնյան սեպագրում՝ որպես *Ուրարտու*:

Պատկեր 03

Տեքստի թարգմանություն

Արլասը կազմող նպատակահարմար է համարել չներառել մասնագետ Ունգերի թարգմանության գծագիրը, որը ներկայացված է այս պատկերում, քանի որ դրա վրա առկա է Հայաստան անունը:

Այսպիսով ատլասի այս քարտեզը հստակեցնում է այն իրողությունը, որ մ.թ.ա. 6-րդ դարում Հայաստանը գոյություն ուներ, իսկ Ադրբեջանը՝ ոչ:

Բ.3 – ԱՏԼԱՍ, ԷՔ 40 – ԻԴՐԻՍԻ ԱՇԽԱՐՀԱՑՈՒՅՑ ԵՎ ՊՏՂՈՄԵՈՍԻ ԵՐԿՈՒ ՔԱՐՏԵԶ

Այս էջում պատկերված է չորս քարտեզ, որոնցից վերին աջ քարտեզը և ձախի ներքևի քարտեզը Իդրիսիի 1154 թ.՝ հերթականությամբ, *Աշխարհացույց* և *Կովկասի շրջանի* քարտեզներն են՝ վերցված նրա *Ռոջերի Գիրք* աշխարհագրական գրքից:

Կովկասի այս մանրակրկիտ քարտեզում նշված են երեք երկրներ՝ *Ադրբեջան*, *Աղվանք* և *Հայաստան*: Պարզաբանելու նպատակով աշխարհագրական տեղանունները համարակալված են այսպես.

Կասպից ծով - 1, Արաքս գետ - 2, Կուր գետ - 3, Ուրմիո լիճ - 4:

Նայելով քարտեզի վրայի երկրների անուններին, որոնք գրված են կարմիրով, հանգում ենք հետևյալ եզրակացությանը.

1 - Ադրբեջանը մշտապես անվանված է իր միջնադարյան՝ *Ադերբայջան* անունով, և տեղադրված է Արաքսից հարավ, որը քարտեզի վերևում է: Այս անունը նշված է երկու անգամ, երկուսն էլ Արաքսից հարավ գտնվող Իրանի տարածքում: Դրանք ընդգծված են կանաչով: Այդ երկրամասի տարածքը երբևէ Արաքսից ու Կուրից դեպի հյուսիս չի հասնում, հետևաբար դա միայն կարող է Իրանի Ատրպատական նահանգը լինել:

2 - *Հայաստան* անունը նշված է երեք տեղում, ամեն տեղ ընդգծված կարմիրով: Դրանցից մեկը Ուրմիո լճի հարավում և արևմուտքում է, մյուսը՝ Ուրմիո և Վանա լճերի միջև եղած տարածքում, իսկ երրորդը՝ Արաքսից հյուսիս, դեպի Թիֆլիս գտնվող տարածքում:

3 - *Աղվանք* անունը, որպես *Ադերբայջանից* առաձին՝ մի այլ երկրամաս, տեղադրված է Կուրի հարավային ափերին՝ ընդգծված կապույտով:

Պատկեր 04-ը արվասի քարտեզի վերաբերությունն է, որի վրա համապատասխան պարզաբանումների վերաբերյալ ավելացված են գունավոր նշումներ:

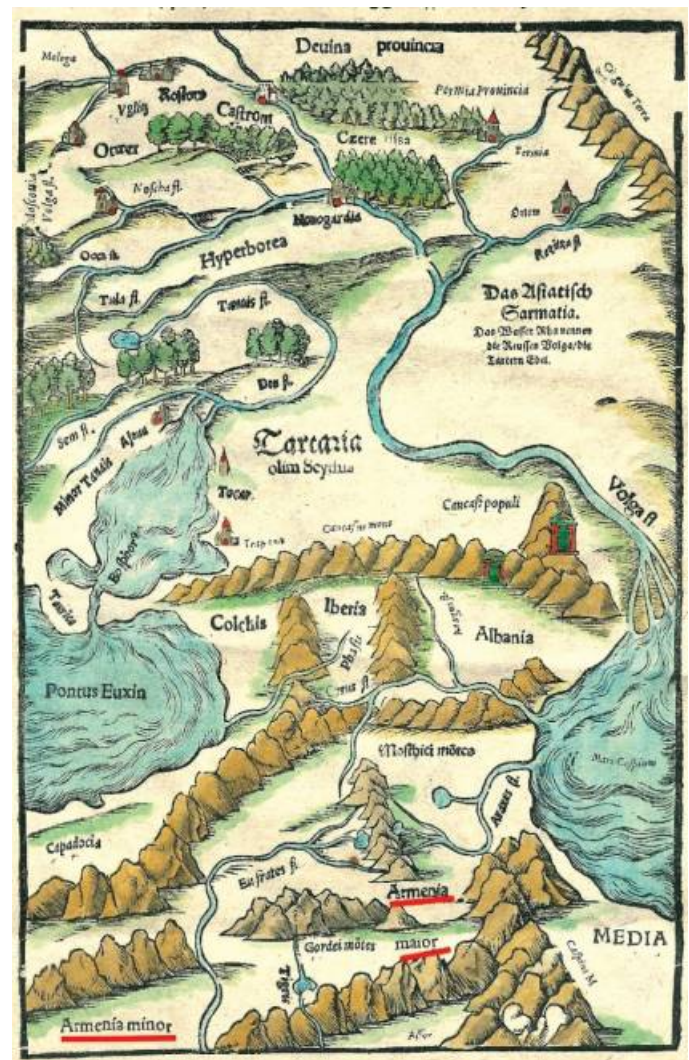
Բ.4 – ԱՏԼԱՍ, ԷՔ 40 – ՊՏՂՈՄԵՆՈՍԻ ՓՈՔՐ ԱՍԻԱ ՔԱՐՏԵԶԸ

Էջի վերին ծախ հատվածում տեղադրված է *Փոքր Ասիա* անվանված ներկայիս Սարմատիայի և Կովկասի տարածքների պտղոմեոսյան քարտեզը, որի մասին որևէ բացատրություն առկա չէ։ Բացը լրացնելու համար ներկայացնում ենք հետևյալ պարզաբանումներն ու տեղեկությունները։

Ներկայացված քարտեզը երկրորդ դարում պատրաստված Պտղոմեոսի քարտեզի և 16-րդ դարում Գերմանիայում Սեբաստիան Մյունստերի վերականգնած քարտեզի կեղծված տարբերակն է, որը նաև սխալմամբ նշված է որպես 11-րդ դարի քարտեզ, քանի որ ատլասի խմբագիրը 1066 էջերի նիշը սխալմամբ համարել է քարտեզի թվական։

Պատկեր 05. Արլասում առկա կեղծված քարտեզը

Պատկեր 06. Պտղոմեոսի ամբողջական քարտեզը

Պատկեր 05 քարտեզում *Ադրբեջան* անունն ընդհանրապես նշված չէ, քանի որ Իրանի հյուսիսարևմտյան նահանգն այստեղ կոչված է իր հնագույն՝ *Մեդիա-Մարաստրան* անունով, իսկ Արաքսից հյուսիս այդ անունով երկիր գոյություն չուներ:

Քարտեզում *Ալբանիա-Աղվանքը* տեղադրված է Կասպից ծովից արևմուտք և Կուրից հյուսիս ընկած տարածքում՝ որպես *Ադրբեջան-Մարաստրանից* առանձին մի այլ երկիր: Այս փաստը վավերացնում են բոլոր իսլամական քարտեզները, որոնցում Աղվանքը և Ադրբեջանը տարբեր տարածաշրջաններ են համարվում:

Հայաստանի անվան հետ կապված ատլասի քարտեզի վրա կատարվել է մի քանի կեղծիք, որոնք ցուցադրելու համար Պատկեր 05-ում վերատպված է ատլասի մեջ տեղադրված քարտեզը: Այս կեղծիքները տեսանելի են, երբ հրատարակված քարտեզը համեմատում ենք Մյունստերի իրական քարտեզի հետ՝ ներկայացված Պատկեր 06-ում:

Քարտեզ մշակողը ցանկացել է Հայաստանի անունն ընդհանրապես վերացնել այս քարտեզից, բայց լինելով ո՛չ մասնագետ՝ չի կարողացել իր գործը կատարել ամբողջական և ճշգրիտ: Լատիներենով Մեծ Հայքն ու Փոքր Հայքն անվանված են որպես *Armenia maior* և *Armenia minor*, որոնք երկուսն էլ առկա են Պատկեր 06-ի չկեղծված քարտեզի վրա՝ ընդգծված կարմիրով:

Քարտեզ մշակողն իր օրինակի վրայից ջնջել է ներքևի կենտրոնում գրված *Armenia* անունը՝ դա համարելով բավարար և բառի տեղն էլ թողնելով դատարկ: Նա նույնիսկ չի անդրադարձել, որ այս անվանված ներքևում նշված *maior* բառն էլ Հայաստանի անվան մասն է և պետք է դա էլ հանվեր, որը նա, սակայն, չի կատարել: Այսպիսով *Armenia maior* բառի առաջին մասը հանելով՝ նա *maior* բառը թողել է միայնակ և առանց որևէ հասկանալի նշանակության: Նա ընդհանրապես չի նկատել, որ քարտեզի ներքևի ծախ ծայրամասում նշված է *Armenia minor*, այսինքն՝ *Փոքր Հայք* անվանումը, որն անտեսվել է և մնացել իր տեղում: Այսպիսով քարտեզում երկու տեղ առկա են *Հայաստրան* անունները, իսկ *Ադրբեջան* անունն ընդհանրապես գոյություն չունի:

Քարտեզի գունավոր օրինակը հասանելի է համացանցի հետևյալ հղումով

<https://www.historicpictoric.com/products/historic-map-tartaria-olim-scythia-1560-sebastian-mnster?variant=35743117115555>:

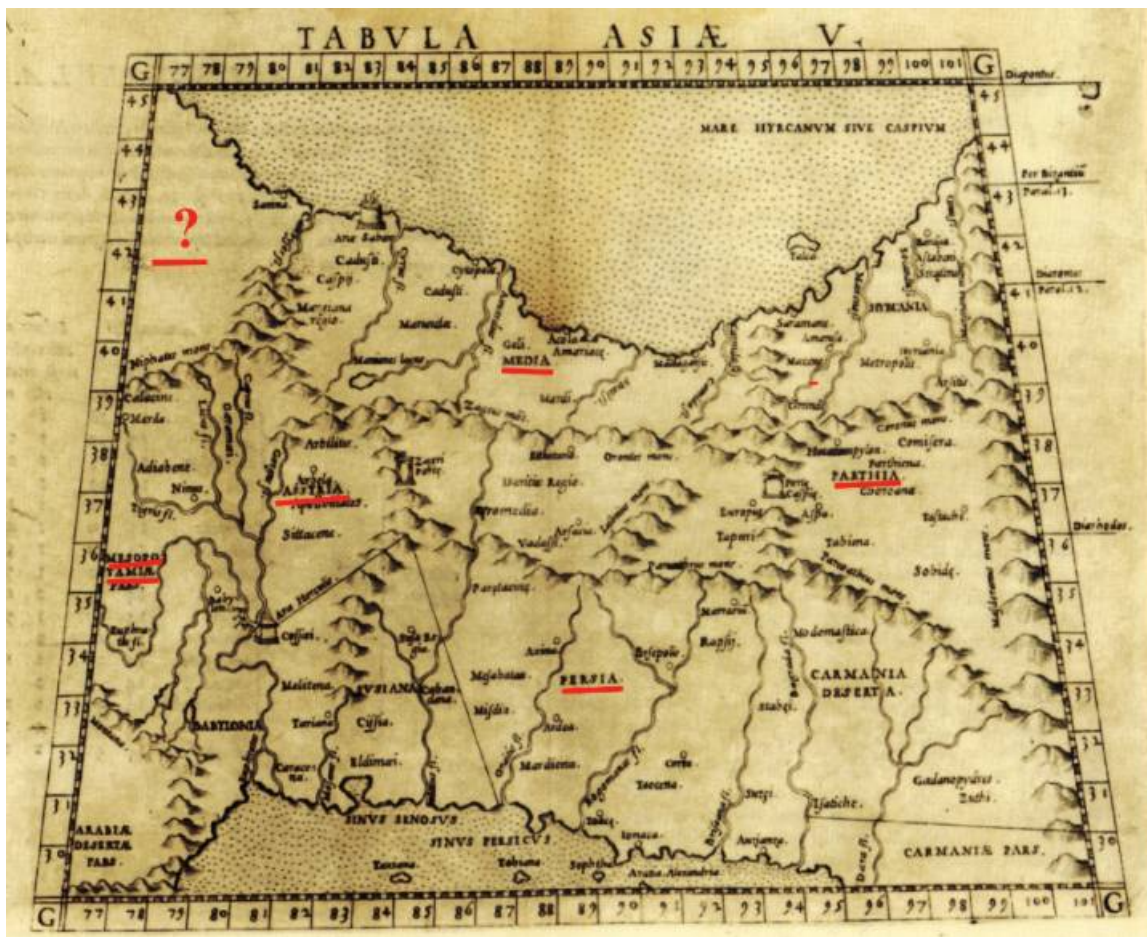
Բ.5 – ԱՏԼԱՍ, ԷՔ 40 – ՊՏՂՈՄԵՈՍԻ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՔԱՐՏԵԶԸ

Նույն էջի ներքևի աջ կողմում տեղադրված է երկրորդ դարում Պտղոմեոսի պատրաստած Պարսկաստանի քարտեզի վերականգնումը, որը վերագծել է ոչ թե Վալգրիսին, որի քարտեզը ադրբեջանական ատլասն է նշում, այլ Ռուսելլին, իսկ Վինչենցո Վալգրիսին 1561 թ. Վենետիկում քարտեզի տպագրությունը կազմակերպողն էր:

Առաջին հայացքից քարտեզի առնչությունն Ադրբեջանի հետ նկատելի չէ, քանի որ

դրա վրայից ընդհանրապես բացակայում է *Ադրբեջան* անվանումը: Պարսկաստանի, Պարթևաստանի Մարաստանի, Միջագետքի և Ասորեստանի անունները նշված են և ընդգծված կարմիրով՝ որոնք նույնությամբ առկա են ատլասից վերցված, բայց կեղծված քարտեզի՝ Պատկեր 07-ի և Պատկեր 08-ի քարտեզներում: Իսկ Պատկեր 07-ի վերին, դատարկ ձախ մասում, աշխատությանս հեղինակը կարմիրով ավելացրել է մի հարցական նշան:

Քարտեզի բնագրում այս հարցական նշանի տեղում գրված է եղել *ARMENIA PARS*, այսինքն՝ *Մաս Հայաստանի*: Հավանաբար քարտեզը ատլասի մեջ է տեղադրվել՝ ցուցադրելու, որ միջնադարում Հայաստան անունը շրջանի երկրների մեջ չի եղել: Մինչդեռ եթե նայենք քարտեզի իրական՝ չկեղծված բնօրինակին, որոնցից մեկը գտնվում է Բրիտանական գրադարանում, նաև վերատպված է Պատկեր 06-ում, ապա խնդիրն ամբողջովին կփոխվի և երևան կգա քարտեզի վրա կատարված կեղծիքը:

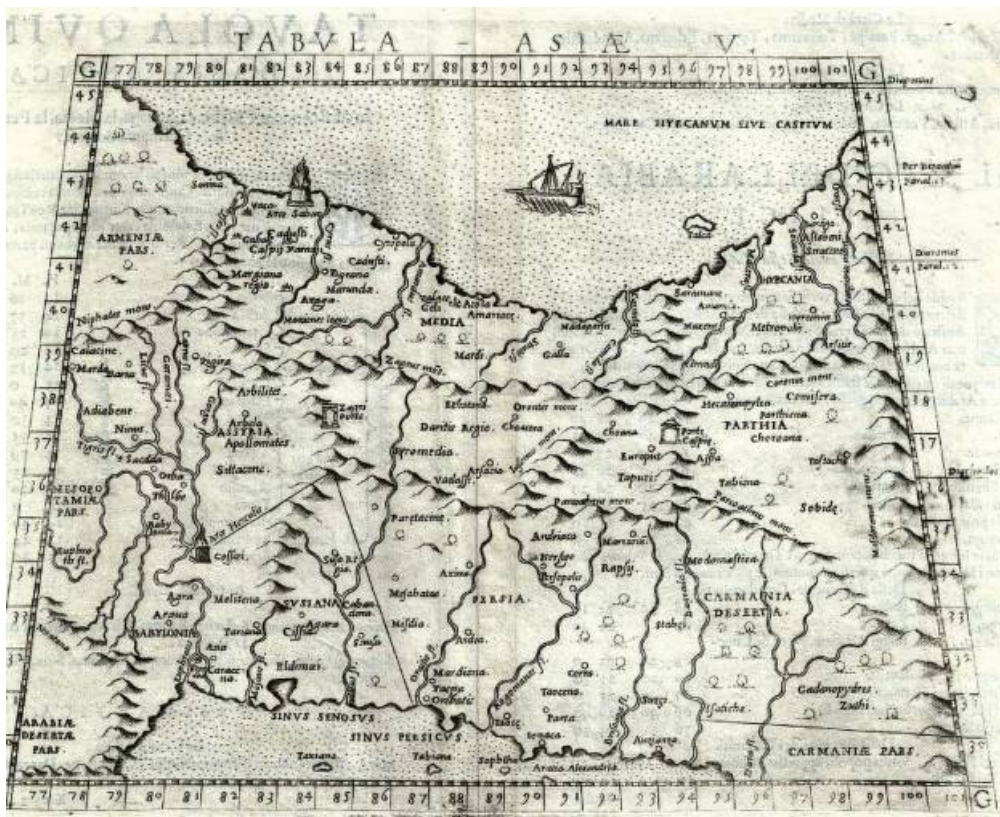

Պատկեր 07. Ֆրանչեսկո Ռուսելլի/ Վալգրիսիի 1561 թ. ատլասի «մշակված» քարտեզը:

Պատկեր 08-ը պարզաբանում է կատարված կեղծարարությունը: Այս անաղարտ բնագիր քարտեզում կարելի է տեսնել, որ դրա վերին ծախ անկյունում, քարտեզ 07-ի վրա նշված հարցականի տեղում առկա է եղել մի երկրի անվանում ևս, որն է *ARMENIA PARS*, այսինքն՝ *Հայաստանի մեկ մասը*, և նրան կից մի քանի լեռների գծագրեր, որոնք բոլորը ջնջված են Պատկեր 07-ի վրայից՝ տարածքն ամբողջովին թողնելով դատարկ:

Ըստ խմբագրի կամ նրան տրված կարգադրության՝ քանի որ քարտեզի վրայից բացակայում է *Աղրբեջան* անվանումը, ապա կարիք չկա, որ *Հայաստան* անվանումը առկա լինի նույն քարտեզում: Հետևաբար նշված *Հայաստան* անունը և նրան հարակից լեռները ևս պետք է ընդհանրապես ջնջվեն ու հանվեն այս էջից: Քարտեզ մշակողն այս աշխատանքը կատարել է անթերի և վարպետությամբ՝ այդ երկրամասը թողնելով առանց որևէ աշխարհագրական նշանի ու անվան: Սակայն այսպիսի մանրամասները նկատելի և բացահայտելի են փորձված մասնագետի համար:

Պատկեր 08-ում վերատպված է նույն քարտեզի անաղարտ տարբերակը, որի օրինակը առկա է նաև Երևանի Մաշտոցի անվան Մատենադարանում, Լոնդոնի հանրահռչակ Բրիտանական գրադարանի արխիվներում, և որի գունավոր տարբերակը նաև հասանելի է հանրությանը՝ համացանցում, տեղադրված տարբեր արխիվային նյութերի մեջ:

Պատկեր 08.

Ռուսէլլիի քարտեզը, որը հասանելի է նաև կայքում և Բրիտանական Գրադարանում:

Այսպիսով բացահայտվում է քարտեզի տեղադրման գաղտնիքը, այն, որ Պատկեր 07-ի քարտեզի պատկերում նշված հարցական նշանի տեղում գրված է եղել *ARMENIA PARS* (*Հայաստանի մեկ մասը*) քարտեզագետի տված անվանումը: Այս անվան առկայությունը ատլասի խմբագրի համար անընդունելի է:

Պետք է նշել, որ ժամանակի բոլոր պտղոմեոսյան քարտեզներում հնարավոր չէ գտնել մեկը, ուր այս տարածքի վրա առկա չլինի *Հայաստան* երկրի անվանումը, և այս նպատակին հնարավոր է եղել հասնել միայն քարտեզը խեղաթյուրելով ու *Հայաստան* անունը նրանց վրայից ջնջելով, որը կատարվել է այստեղ:

Բ.6 – ԱՏԼԱՍ, ԷՋ 41 - ՕՐՏԵԼԻՈՒՍԻ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՔԱՐՏԵԶԸ

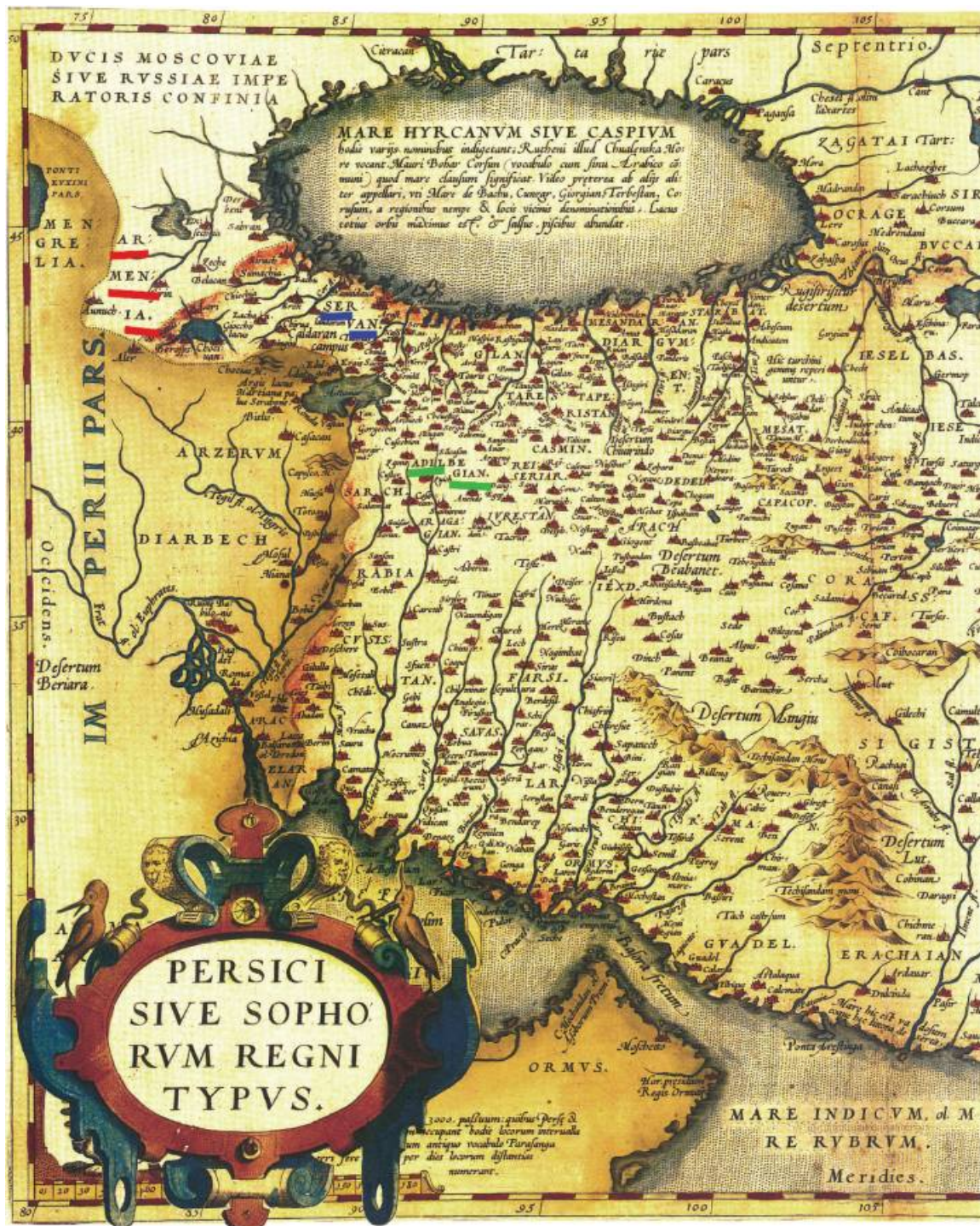
Այս էջում տեղադրված հանրահայտ Աբրահամ Օրտելիուսի 1570 թ. Պարսկաստանի Պատկեր-08 քարտեզն անվանված է *Persici*, որ նշանակում է *Պարսկաստան*: Գրքի խմբագիրը, սակայն, չի հասկացել, որ դա Պարսկաստանի անվանումն է, հետևաբար նույնը արտագրել է ատլասի եռալեզու հրատարակված տեքստում՝ որպես *Persici* անվանում:

Ատլասում առկա տեքստում գրված է, որ այստեղ առկա են տեղեկություններ Ադրբեջանի մասին, և նշված են Ադրբեջանի քաղաքներից *Դերբենդի*, *Շեքարանի*, *Բաքվի*, *Սիագի*, *Արդաբիլի*, *Թավրիզի*, *Ջանջանի* և *Շամախի* տեղանունները:

Ատլասում վերատպված քարտեզը զննելիս գալիս ենք հետևյալ եզրակացության. քարտեզի վրա ոչ մի տեղ Արաքս և Կուր գետերի մոտակայքում նշված չէ որևէ *Ադրբեջան-Ազերբայջան* անվանումը: Դրա փոխարեն Իրանի արևմտյան սահմանում, Լոռեստան նահանգի անվան մոտ նշված է *Ադիլբեգիան*՝ ընդգծված կանաչով, որն Իրանի Ատրպատական նահանգի անվանումն է:

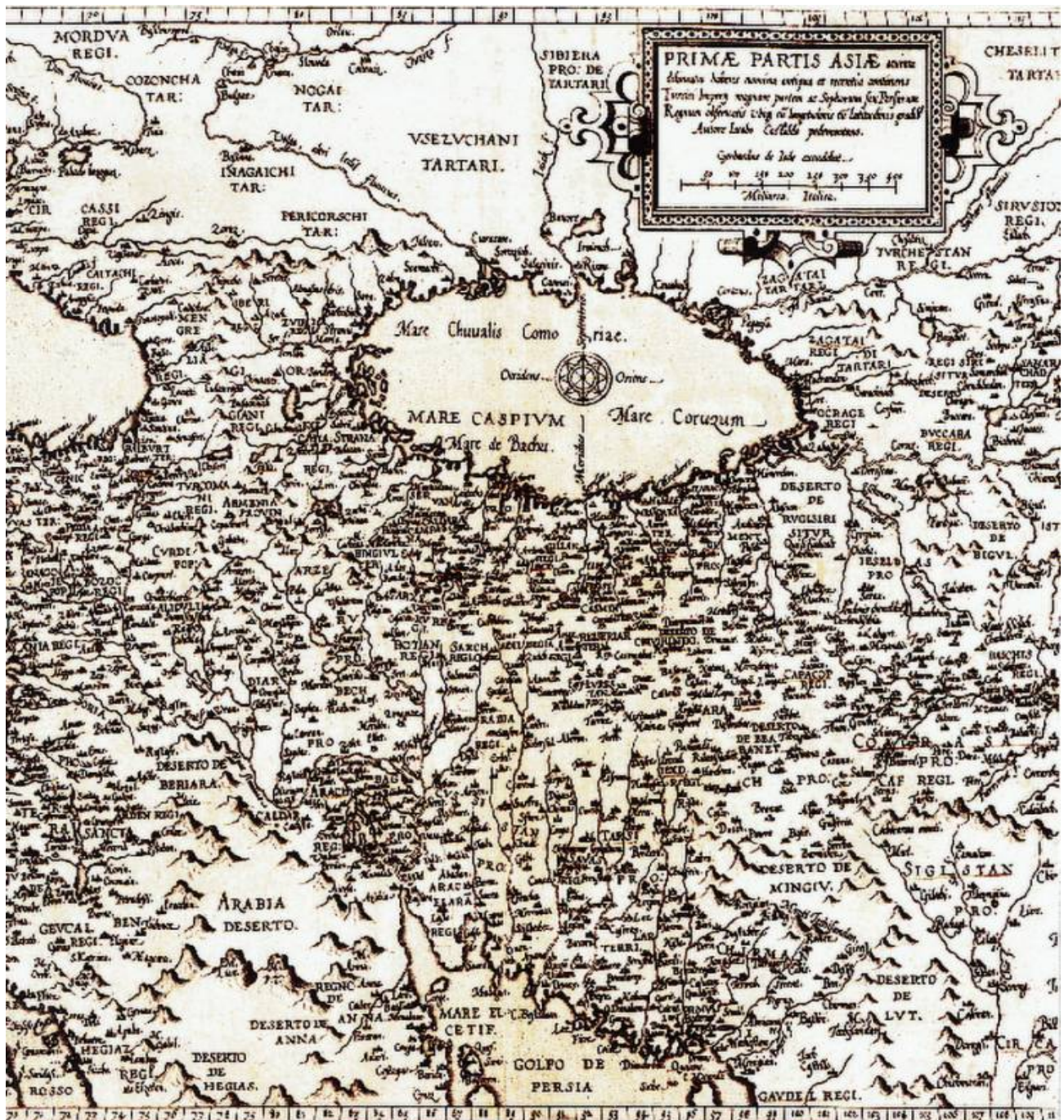
Շիրվան շրջանը՝ ընդգծված կապույտով, գտնվում է Կուր գետից հարավ՝ Արաքսի մոտակայքում, իսկ *Դերբենդ*, *Շեքարան*, *Բաքու* և *Սալյան* քաղաքները տեղադրված են *Շիրվանից* հյուսիս գտնվող տարածքում: 16-րդ դարում այս տարածքը Պարսկաստանի գերիշխանության ներքո էր գտնվում, ուր առկա էին մի քանի իսլամական խանություններ և հայկական քրիստոնյա մելիքություններ:

Ամենահետաքրքիրն այն է, որ *Ադրբեջան* տեղանունը քարտեզում Կովկասից հարավ տարածքից ընդհանրապես բացակայում է, փոխարենը Իրանի արևմտյան և հյուսիս-արևմտյան սահմանի մոտ մեծ տառերով նշված է *ARMENIA*՝ «Հայաստան» երկրի անվանումը՝ ընդգծված կարմիրով, որը, ըստ ադրբեջանական պատմաբանների, այդ օրերին գոյություն չի էլ ունեցել:

Պատկեր 09. Արլասում վերադրված քարտեզից հատված, որի վրա ավելացված են հեղինակի նշումները:

Բ.7 - ԱՏԼԱՍ, ԷԶ 42 - ՊԱՐՍՎԱՍՏԱՆԻ ՔԱՐՏԵԶ

Պարկեր 10. Արվատում վերադրված է Գաշտալիի 1593 թ., դե Յոդեի բնագրի վրա հիմնված Ասիայի քարտեզից անորակ մի հատված, որտեղ տառերը համարյա անընթեռնելի են:

Պատկեր 11. Ուսումնասիրության համար վերցրել ենք նույն քարտեզի գունավոր և լավորակ տարբերակը: Սա հասանելի է համացանցում՝ ներքևի հղումով

<https://www.raremaps.com/gallery/detail/57018/primae-partis-asiae-accurata-delineatio-de-jode>

Քարտեզի հատվածը ներկայացնում է Պարսկական, Օսմանյան և Ռուսական տերությունների սահմանակից տարածքը: Ամբողջ քարտեզում, Կասպից ու Սև ծովերի միջև, ինչպես նաև դրանցից հարավ ընկած տարածքից բացակայում է *Ազերբայջան-Ադրբեջան* անվանումը: Այս անունը հավանաբար *ADILBEGIA* անվանումն է՝ նշված *Muga-Մողան* քաղաքի հարավում, որը Պարսկաստանի տարածքի խորքում է՝ ընդգծված դեղինով:

Պարսկաստանի տարածքում, որի սահմանը նշված է կարմիրով, տեղադրված է Շիրվան-Servan տարածքը՝ ընդգծված կապույտով: Սրա տարածքի մեջ են մտնում *Բաքու*, *Շամախի*, Սալյան քաղաքները՝ ընդգծված կանաչով:

Քարտեզում առկա են Հայաստանի երկու անուններ: Առաջինը *ARMENIA-Հայաստան*, մյուսը *TURCOMANIA-Թուրքոմանիա*, որը նշում է թրքական տարածքում գտնվող Հայաստանը՝ Թրքահայաստանը, մի անվանում, որին հանդիպում ենք 17-18 դդ. որոշ տեքստերում: Սրանք երկուսն էլ գտվում են Օսմանյան Թուրքիայի և Պարսկաստանի սահմանների մոտ և ընդգծված են կարմիրով:

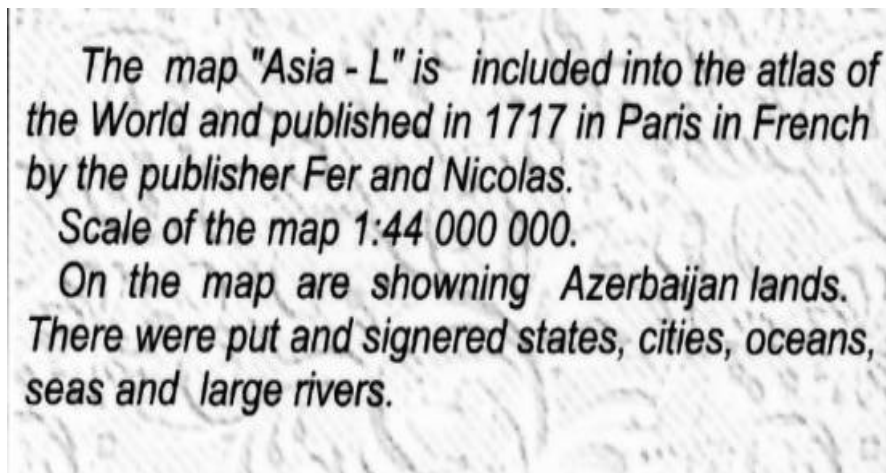
Բ.8 - ԱՏԼԱՍ, ԷՋ 43 - ԿԱՍՊԻՑ ԾՈՎԻ ՔԱՐՏԵԶ

Ատլասի այս պատկերը ցուցադրում է Կասպից ծովը՝ ուղղորդված հյուսիսը ձախում: Քարտեզում որևէ տեղ *Ադրբեջան* անվանումը տեսանելի չէ: Փոխարենը քարտեզը տեղադրողը նշում է *Շիրվանի* անունը, որը, ինչպես նշվեց, աշխարհագրական մի տարածք է Կասպից ծովից արևմուտք:

Շիրվանում 17-19-րդ դդ. իշխում էին մուսուլման խաներ կամ իշխաններ, որոնք հարկ էին մուծում պարսից արքային: Նույն ժամանակ դրանց կից՝ Արցախում, իրենց պապենական տարածքները կառավարում էին ինքնիշխան հինգ հայ մելիքները, որոնք նույնպես հարկ էին մուծում պարսից արքային, բայց իշխում էին ինքնավար և նույնիսկ ունեին զորախմբեր: Նրանք էին Դիզակի, Զրաբերդի, Խաչենի, Գյուլիստանի և Վարանդայի մելիքները:

Բ.9 – ԱՏԼԱՍ, ԷՋ 44-Ի ՎԵՐԻՆ ԿԵՍԸ - ԱՍԻԱ

Ասիայի այս քարտեզը պատրաստել է Նիկոլաս դե Ֆերը, որը ցուցադրում է Ասիայի տարածքը, ուր հիմնականում առկա են մեծ կայսրությունների անվանումները:

Պատկեր 12. Սա է քարտեզին կից բացատրությունը:

Քարտեզի տեքստը ֆրանսերեն է, որում «Լ» նախաձանցը դրված է անունից առաջ. *l'Asie*, այսինքն՝ *Ասիա*, իսկ կիսագրագետ թարգմանողը դա թարգմանել է անգլերեն որպես «*Ասիա Լ*»:

Գալով քարտեզի վերաբերյալ գրությանը՝ թարգմանիչը նշել է, որ քարտեզի հրատարակիչներն են Ֆերը և Նիկոլասը, որոնք, սակայն, քարտեզի արտոնյալ Արքայական քարտեզագրի՝ Նիկոլաս դե Ֆերի անուն-ազգանունն են:

Իսկ անգլերեն թարգմանված տեքստի վերջին երկու տողերն ընդհանրապես որևէ միտք չեն հաղորդում:

Պատկեր 13. Հարված արվասի էջ 44-ի Ասիայի քարտեզից, 1717 թ.:

Ինչպես տեսանելի է Պատկեր-13 քարտեզում, փոքր երկրների անվանումները նշված չեն, այդ իսկ պատճառով Կովկասի և Միջին Արևելքի շրջանում միայն նշված են թուրքական և պարսկական տերությունները: Ադրբեջան անվանումն ընդհանրապես քարտեզից բացակայում է, իսկ *Ճիրվանը*, ինչպես նշվեց, համեմատաբար մեծ տարածք էր, որը այդ տարածքի ժամանակակից անվանումն էր, ուր իշխում և առկա էին պարսկական խանություններ և հայկական մելիքություններ:

Բ.10 - ԱՏԼԱՍ, ԷՋ 44-Ի ՆԵՐՔԵՎԻ ՁԱԽՈՒՄ - ԿԱՍՊԻՑ ԾՈՎԻ ՔԱՐՏԵԶ

Ատլասի այս քարտեզը պատրաստել է անգլիացի Հերման Մոլլը և հրատարակել 1736 թվականին՝ հիմքում ունենալով 1719-1721 թթ. Կասպից ծովի շրջանի տեղագրությունների արդիականացված արդյունքները: Այստեղ էլ թարգմանիչը հրատարակչի անունը, որն իրականում *Thomas Bowles & John Bowles*-ն է, դարձրել է *Boulz*՝ փաստելով, որ նա անգլերենին տիրապետելուց բավականին հեռու է:

Քարտեզի վրա ընդհանրապես *Ադրբեջան* անունը գոյություն չունի, հետևաբար անհայտ է, թե ինչու է խմբագիրը որոշել նման քարտեզ տեղադրել իբրև Ադրբեջանի պատմական մի քարտեզ:

Քարտեզում Կասպից ծովից արևմուտք միայն նշված են *Դաղստանը, Շիրվանը*, իսկ Բաքվի կողքին մեծ տառերով նշված է *Պարկաստանի կամ Մարաստանի մասը*՝ ցույց տալով, որ ժամանակին երկրամասը Պարսկաստանի գրաված տարածքի մասն էր, և Ադրբեջան անվանումը գոյություն չուներ:

Բ.11 - ԱՏԼԱՍ, ԷՋ 44-Ի ՆԵՐՔԵՎԻ ԱՋ ՄԱՍՈՒՄ - ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՔԱՐՏԵԶ

Ատլասի այս քարտեզը ցույց է տալիս Պարսկաստանի տարածքը 19-րդ դ. սկզբին: Կից տեքստում նշվում են միայն մասնակի տեղեկություններ: Քարտեզագետը և հրատարակիչը նույնն են՝ Լուկաս Ֆիլդինգը՝ ԱՄՆ Բալթիմոր քաղաքից:

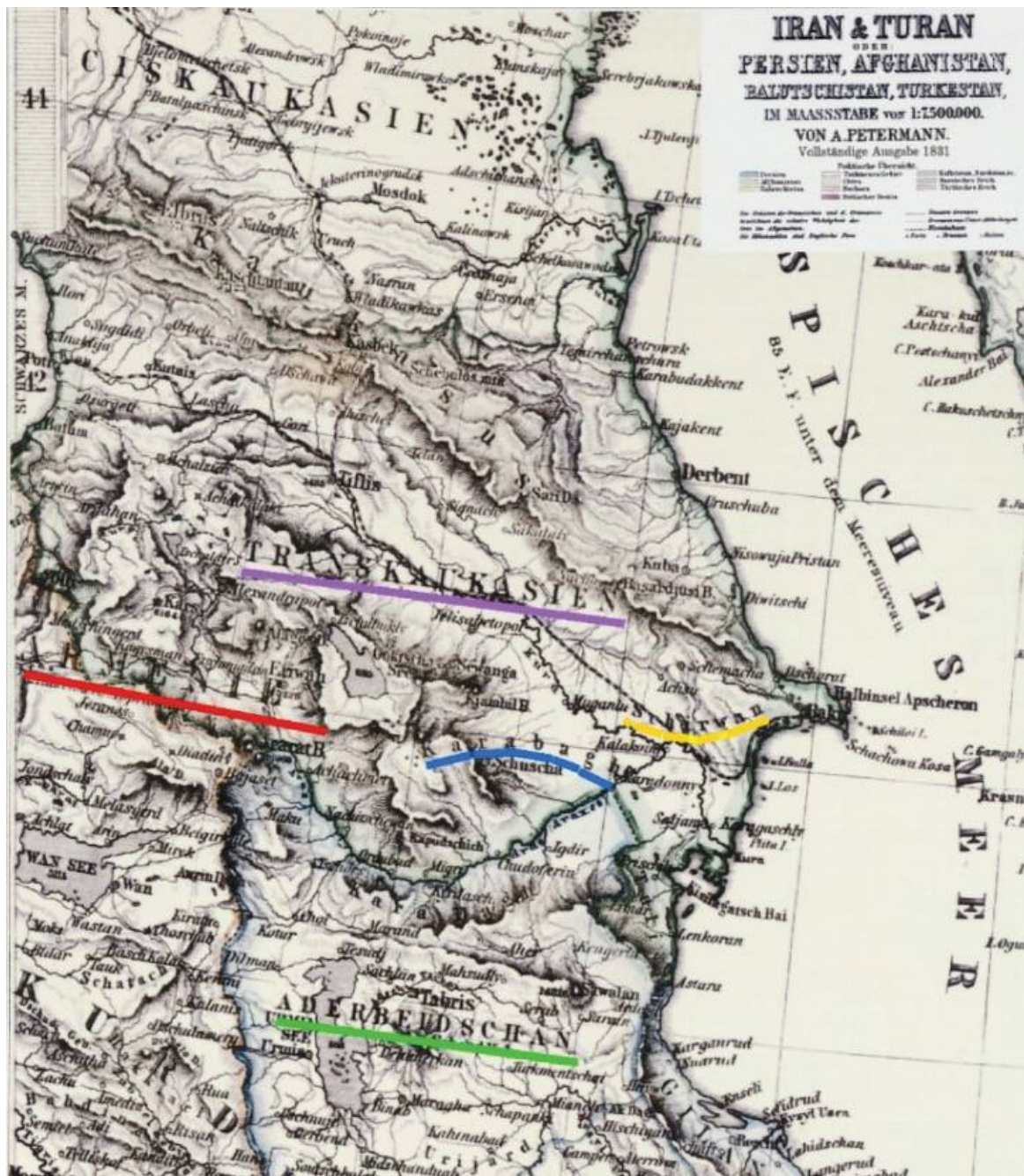
Պատկեր 14-ի քարտեզի բացատրության տեքստը հայտարարում է, որ քարտեզի հյուսիսային մասը ամբողջովին *Ադրբեջանն* է: Սակայն խմբագիրը չի նկատել որ Պարսկաստանի հյուսիսային և արևմտյան շրջանների վրա գրված է *IRAK AJEMI*, և այստեղ Ադրբեջան անվանումն ընդհանրապես գոյություն չունի: Իրաք-Աջեմի անունով նշվում են Իրանի հյուսիսային և արևմտյան շրջանները, որի անունը քարտեզի վրա ընդգծված է կարմիրով: Իսկ ինչպես նշվեց, ատլասը կազմող ու խմբագրող ադրբեջանցի մասնագետների հայտարարած *Ադրբեջան* անվանումն այս քարտեզից ընդհանրապես բացակայում է:

Նրանք երկրամասի Իրաք-Աջեմի անունը կամ չեն նկատել, կամ էլ դրա միտքը նույնիսկ չեն հասկացել: Թերևս նաև մտածել են, որ *Իրաք* բառը, տեղակայված լինելով լեռների գծագրերի արանքում, կարդացողն ընդհանրապես չի էլ նկատի:

Պարկեր 14. Էջ 44-ի Պարսկաստանի քարտեզը 1823 թ.:
Իրաք-Աջեմի անվանումն ընդգծված է կարմիրով:

Բ.12 – ԱՏԼԱՍ, ԷԶ 45 - ԻՐԱՆԻ ԵՎ ԹՈՒՐԱՆԻ ՔԱՐՏԵԶ

Պատկեր 15. Արվաստում վերադրված է գերմանական 1831 թ. «Իրանի և Թուրանի քարտեզը», որը պատկերում է ժամանակին այդ տարածաշրջանի երկրների ու նահանգների անվանումները:

Ընթերցողին օժանդակելու նպատակով, աշխատությանս հեղինակը քարտեզի վրա ավելացրել է որոշ նշումներ՝ տեղանունները հստակեցնելու նպատակով:

Պատկեր 15-ի «Իրանի և Թուրանի քարտեզի» կարտուշը վերցված է նույն քարտեզի մեկ ուրիշ մասից ու փակցված այս հատվածի վրա՝ այդպիսով ծածկելով *KASPIESCHES MEER*, *Կասպից ծով* անվան առաջին երկու՝ ընդգծված տառերը:

Բացատրության մեջ ատլասի տեքստը հանգում է հետևյալ եզրակացության.

Քարտեզը ներկայացնում է մանրամասն աշխարհագրական տեղեկություններ: ...Այս հատվածում նշված են բնակավայրերին տրված յուրահատուկ աղբյուրների անվանումները:

Խմբագիրը միանգամայն արհամարհում է այն պարագան, որ այստեղ *Աղբյուրներ* անվանումը տրված է միայն Արաքսից հարավ տեղակայված *Աղբյուրներ-Արաքսյան* պարսկական նահանգին, որն ընդգծված է կանաչով:

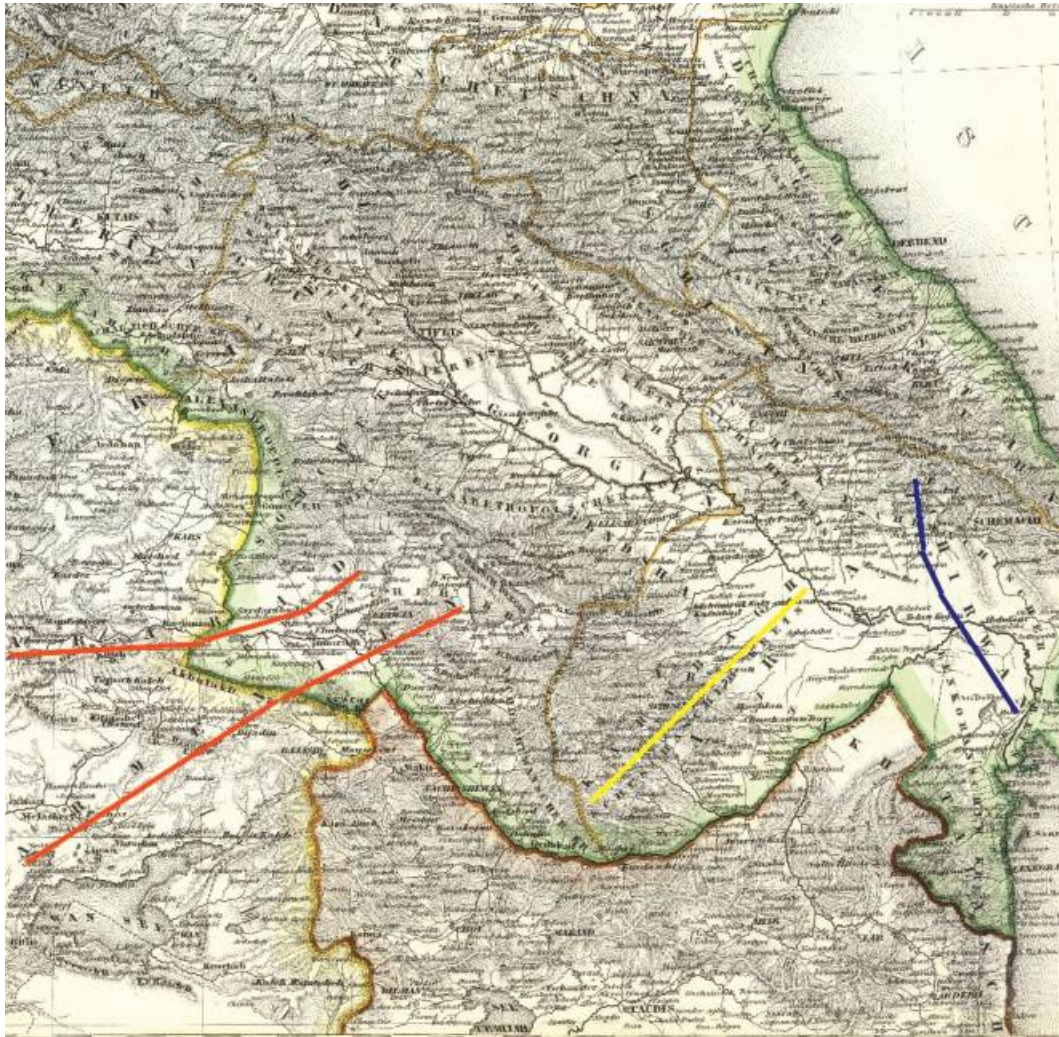
Բաքվի շրջակա տարածքներն անվանված են *Շիրվան*՝ ընդգծված դեղինով, որը տարածքի միջնադարյան անվանումն էր: Իսկ ամբողջ տարածքը ներառված է *TRANSKAUKASIEN*-Անդրկովկասի տարածքում՝ ընդգծված մանուշակագույնով:

Ամենակարևորն այն է, որ ատլասի այս քարտեզում խմբագիրը մոռացել է կարգադրել ջնջել ու հանել *ARMENIEN-ՀԱՅԱՍՏԱՆ* անունը՝ ընդգծված կարմիրով, որը տեղադրված է Վանա լճից մինչև Սևան, որից արևելք նշված է նաև Ղարաբաղ անվանումը՝ ընդգծված կապույտով:

Այսպիսով, քարտեզում առկա են *Հայաստանն* ու *Ղարաբաղը*, բայց ոչ *Աղբյուրներ*: Սակայն նույն անվանումով Արաքսի հարավային ափերին առկա է պարսկական *Աղբյուրների* կոչված նահանգը, որի անվանումը հնում Մարաստան է եղել, ապա դարձել Ատրոպատեն, որն աստիճանաբար տրոհվել ու դարձել է Ազերբայջան:

Բ.13 - ԱՏԼԱՍ, ԷՋ 46 - ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՊԱՐԱՆՈՑԻ ՔԱՐՏԵԶ

Ատլասի քարտեզը նույնն է, ինչ Պատկեր 15-ի քարտեզը, բայց ատլասում վերատպված քարտեզն այնպիսի մի մասից է հատվել, որպեսզի ARMENIAN անվան առաջին՝ A տառը կտրվի, ու Հայաստանի անունը դառնա անընթեռնելի ու անհասկանալի մի անվանում: Այդ իսկ պատճառով աշխատությանս հեղինակը, գտնելով քարտեզի օրինակը, տեղադրել է այս էջում և ցուցադրել այնպես, որ Հայաստանի ARMENIA անվանումն ամբողջովին երևա, ու տարածքի անվանումը դառնա հասկանալի:

Պատկեր 16. «Կովկասյան պարանոցը», գերմանացի Գոեմարկի 1856 թ. ատլասից՝ վերցված համացանցի կայքից՝ <https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~21919~690011:Karte-des-Kaukasischen-Isthmus---En>:

Այս քարտեզում ևս, ինչպես Պատկեր 15-ում, Բաքուն ու իր շրջակայքը կոչված են *Շիրվան* անունով՝ ընդգծված կապույտով: Քարտեզից ընդհանրապես բացակայում է Ադրբեջան անվանումը:

Ադրբեջանի փոխարեն ատլասի այս քարտեզի վրա առկա են երկու հին երկրներ, որոնք են *Հայաստանը* և իր նահանգ *Արարատը*՝ ընդգծված կարմիրով, որոնք տարածվում են Վանա լճից մինչև Սևան, և *Արցախ-Ղարաբաղը*, որը տարածվում է Հայաստանից դեպի արևելք, Սյունիքից մինչև Արաքսի և Կուրի խառնարանը՝ ընդգծված դեղինով:

Քարտեզը մանրամասն ուսումնասիրողը տեղանունների մեջ կարող է նաև գտնել տարածքների ու քաղաքների հայկական պատմական անվանումները, ինչպիսիք են, օրինակ, Արցախը, Շուշին, Այրարատը և այլն: Սակայն որևէ ադրբեջանական անվանում գոյություն չունի:

Ք.14 - ԱՏԼԱՍ, Էջ 47 - ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶ ԵՎ ԱՐՅՈՒՍԱԿ, 1880

Պատկեր 17-ի քարտեզը ներկայացված է ատլասի էջ 47-ում: Քարտեզը վերցված է գերմանական գրականությունից: Քարտեզի ներքևի աղյուսակը բաժանված է ըստ ցեղախմբերի անվանումների: Սրանց մեջ են հնդեվրոպական, կովկասյան ժողովուրդները, ապա գալիս են ուրալյան և վերջում ալթայական ժողովուրդները:

Հնդեվրոպական ժողովուրդների մեջ նշված են պարսիկները (10), քրդերը (11) և հայերը (12): Կովկասյանների շարքում են վրացիները (14), մեգրելները (18), լազերը (20), կաբարդիները (21) և լեզգիները (22): Ասիայի երկու լեռնային ժողովուրդներն են ուրալյան լեզվաընտանիքին պատկանող հունգարացիները (23), իսկ մյուս լեռնային՝ ալթայական ժողովուրդներից են ղրղզները (26) և թաթարները (28):

Այստեղ ոչ մի թուրք և ադրբեջանցի ժողովրդի անվանում գոյություն չունի: Հետևաբար աղյուսակը ցույց է տալիս ատլասի նպատակի հակառակը՝ այն, որ Կովկասի հարավում ադրբեջանցիներ չեն ապրել:

Խմբագիրն այս տեղեկությունը տեղադրել է՝ հավանաբար ցանկանալով ներկայացնել որպես փաստ, ասելու, որ հայերին Կովկասի հարավ և հարավ-արևմուտք են բերել ռուսները՝ 19-րդ դարում: Նա կամ անտեսել, կամ անտեղյակ է եղել այն իրականությունից, որ 1604-05 թթ. պարսից Շահ Աբբասը Արաքսից հյուսիս գտնվող Նախիջևանից, Սյունիքից, Արցախից ու Արարատյան դաշտից բռնի Պարսկաստան քշեց տարածքի ամբողջ հայ բնակչությանը, շուրջ 250-300.000 մարդու, նպատակ ունենալով ամբողջ շրջանը Օսմանյան կայսրության համար դարձնել անմարդաբնակ ու ո՛չ գրավիչ, հետևաբար դրա հանդեպ չունենալու նկրտումներ: Իսկ 1804-1813, 1826-1828 և 1828-1829 թթ. պատերազմներից հետո բռնագաղթած հայերից միայն հազիվ մեկ տասներորդը կարողացավ վերադառնալ հայրենիք:

Նույն ժամանակ քարտեզը փաստում է, որ Թուրքիայի ու ամբողջ Ադրբեջանի տարածքում ներկայում բնակվող թյուրքախոս թաթարները ալթայական ցեղեր են: Այսինքն՝ իրականում նրանք են Կովկաս, Հայկական լեռնաշխարհի և Փոքր Ասիա դրսից եկվորները, ոչ թե հայերը, որոնք, ըստ դանիական գիտական պարբերականի, իրենց հայրենի տարածաշրջանում են ապրել ավելի քան ութ հազարամյակ¹:

Բ.15 – ԱՏԼԱՍ, ԷՋ 49 – ՆՈՐԱՍՏԵՂԾ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ՆԿՐՏՈՒՄՆԵՐԻ ՔԱՐՏԵԶԸ

1918 թ. մայիսին կազմավորվեց Ադրբեջանի Հանրապետությունը: Առաջին անգամ Արաքսից հյուսիս ընկած տարածքին տրվեց *Ադրբեջան* անվանումը, որը հնուց ի վեր, Արաքսից հարավ գտնվող իրանական նահանգի անունն էր:

Քարտեզը վերցված է ատլասից, սակայն բացատրության մեջ տրված է սխալ տարեթիվ՝ 1917 թ.: Այդ միտումնավոր կեղծիքը դյուրին է բացահայտել, քանի որ Ազերբայջան-Ադրբեջան անունն առաջին անգամ նրա ներկա տարածքին տրվել է 1918 թ. մայիսից հետո, խմբագիրն աշխատել է անվանումը լեգիտիմացնել և դարձնել ավելի հին:

¹ Margaryan et al., Current Biology, vol. 27, 2017. “Eight Millennia of Matrilineal Genetic Continuity of the South Caucasus”. 2023-2027 & e1-e7.

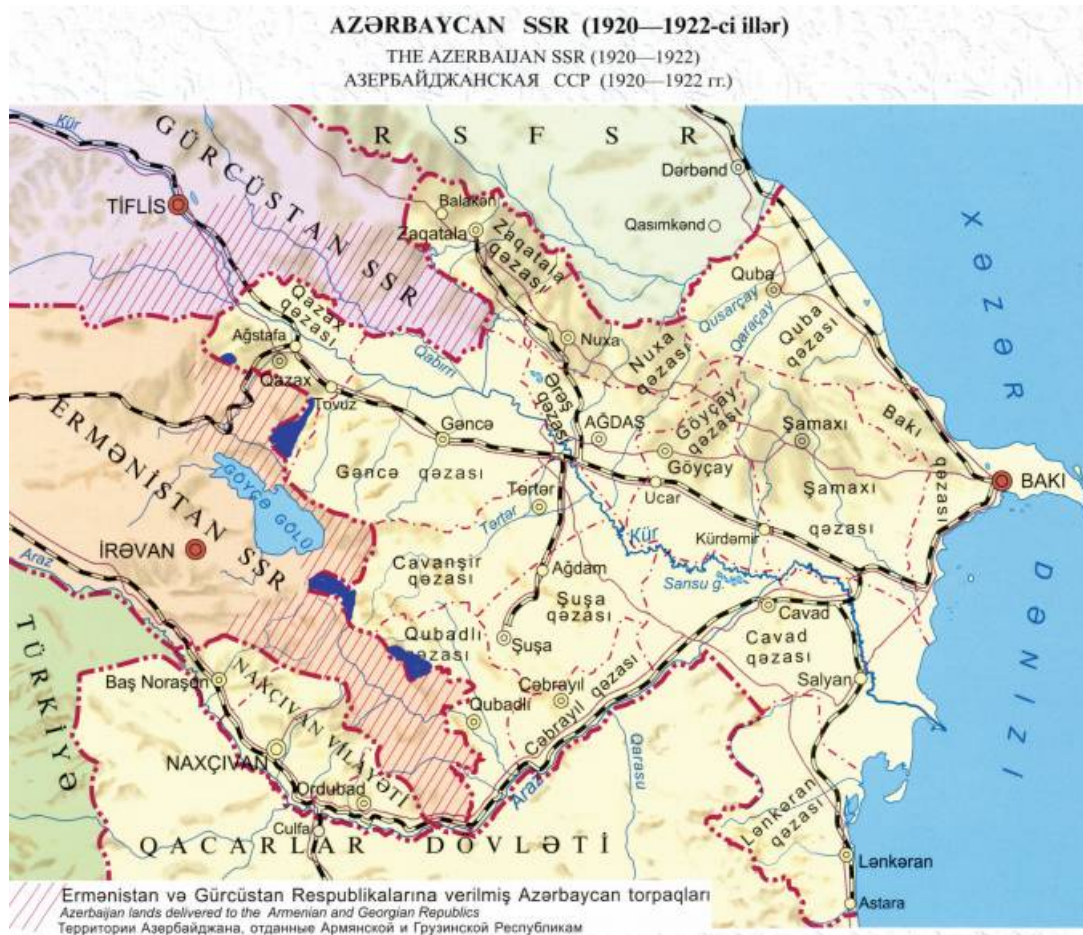
Պատկեր 18.

Ադրբեջանի առաջին հանրապետության Ազգերի լիգային ներկայացված պահանջած սահմանները: Սրանց մեջ են նաև բաց դեղինով և կարմիր շեղ գծերով նշված հարևան երկրներին պատկանող տարածքները:

Իրականում քարտեզը պատրաստվել է 1919 թ., Սևրի համագումարի մասնակիցների համար, որպես Ադրբեջանի Հանրապետության սահմանները, որին, ըստ Ադրբեջանի, պետք էր դեռ ավելանային շեղ՝ դեղին գծերով նշված տարածքները Հայաստանից, Վրաստանից ու Դաղստանից: Իհարկե այդ դիմումը մերժվեց, ինչը, սակայն, Ադրբեջանի իշխանությունների՝ հարևանների տարածքներին տիրանալու փորձակը չփակեց:

Այս մասին նաև կարելի է տեսնել հաջորդ՝ Պատկեր 19 քարտեզում:

Ք.16 – ԱՏԼԱՍ, ԷՋ 58 - ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ 1920-1922 ԹԹ. (ԻՐԱԿԱՆՈՒՄ 1930 Թ.)

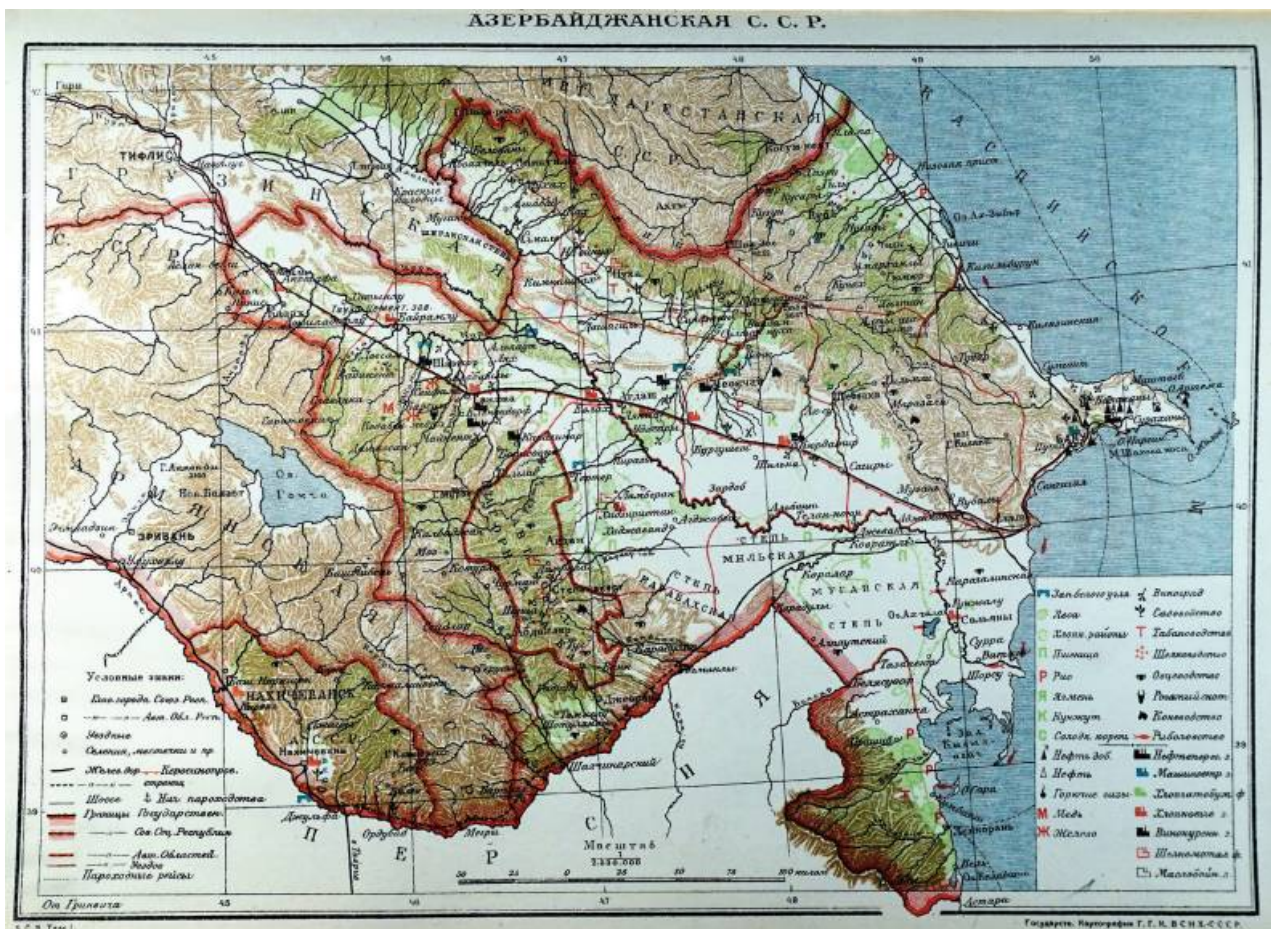
Պատկեր 19. Խորհրդային Ադրբեջանի քարտեզը, որի թվականը նշված է որպես 1920-1922 թթ., սակայն ցուցադրում է 1929 թ.-ից հետո արդեն փոխված սահմանները, որոնք նշված են կապույտով:

Ինչպես հայտնի է, Ադրբեջանը ծնունդ է առել 1918 թ., և ահա դրանից հազիվ երկու տարի անց այն տարածքային պահանջներ է ներկայացնում հարևան պետություններին: Բանն այն է, որ այս թվականի անվան տակ սխալ քարտեզ է ներկայացվում, որի վրա ցույց են տրված 1930-1940 թթ. սահմանները, քանի որ մինչև 1927-1930 թթ. կապույտով նշված տարածքները գտնվում էին Խորհրդային Հայաստանի կազմի մեջ: Այդ հողերը Խորհրդային Ադրբեջանին տրվեցին միայն 1927 թ. հետո: Քարտեզի վրա հայկական այն տարածքները, որոնք մինչև 1927 թ. Խորհրդային Հայաստանին էին, նշված են կապույտով: Իսկ Խորհրդային Հայաստանի

տարածքում անկլավներ գոյություն չունեն:

Ադրբեջանը նույնիսկ սրանով չի բավարարվում ու հարևան երկրների տարածքների վրա շեղ կարմիր գծելով՝ նշված տարածքները հայտարարում է որպես Ադրբեջանից գրավված հողամասեր:

Բավական է նայել պատկեր 20-ում վերատպված Ադրբեջանի 1926 թ. քարտեզին՝ հասկանալու, թե ժամանակին Խորհրդային Ադրբեջանի իրական սահմանները որոնք էին: Նախորդ, Պատկեր 19 քարտեզում կապույտով նշված տարածքները ցուցադրված են որպես Հայաստանինը, և տեղադրված են Խորհրդային Հայաստանի տարածքում: Այդ քարտեզը կարելի է գտնել Սովետական առաջին մեծ հանրագիտարանի 1926 թ. Մոսկվայում հրատարակված հատորներում: Քարտեզում որևէ անկլավ գոյություն չունի:

Պատկեր 20. Խորհրդային Ադրբեջանի քարտեզը՝ ըստ Սովետական մեծ հանրագիտարանի 1926 թ. հրատարակության, ուր անկլավներ չկան, ու Խորհրդային Հայաստանն ու Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզը (Արցախը) սահմանակից են:

Գ - ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

Ադրբեջանի ազգային ատլասի 2014 թ. հրատարակումը նպատակ ունի առաջին հերթին ներկայացնելու երկիրը, բնականաբար, իրենց պատրաստած քարտեզներով: Սակայն աշխատելով թափանցել պատմության խորքերը՝ նրանք կարիք են զգացել մեկ անգամ ևս «փաստել», որ Ադրբեջան անվանված երկիրն ունի հնագույն պատմություն և ավելի քան 2000 տարվա պետականություն:

Ատլասը կազմողները աշխատելով օտարների քարտեզների միջոցով Ադրբեջանը ներկայացնել որպես մի հնամյա երկիր՝ ցանկացել են իրենց տեսությանը տալ իրավական լեգիտիմություն: Այս նպատակով գրքի մեկ մասում ներկայացրել են իրենց կողմից հորինված պատմությունը և աշխատել դրանք օրինականացնել հնագույն և միջնադարյան քարտեզների միջոցով: Ահա այստեղ է նրանց սխալը, քանի որ հնագույն և միջնադարյան քարտեզներն ըստ էության ներկայացնում են տարբեր իրականություն: Մինչև 1918 թ. Արաքսից հյուսիս տարածքը երբևէ Ադրբեջան չի կոչվել, և այս իրականությունը պարզ նկատելի է բոլոր հնագույն քարտեզներում:

Բազմահազար քարտեզների շարքին առկա է տարածքին վերաբերող միայն մեկ քարտեզ՝ հրատարակված S.D.U.K. բրիտանական կազմակերպության 1844 թ. Լոնդոնում հրատարակված ատլասում, որի վրա Կովկասի հարավում առկա է *Ադրբեջան* անվանումը, սակայն նույն ատլասի մյուս քարտեզներում այդ անվանումը հանված է:

Ատլասում վերատպված մյուս քարտեզներից և ոչ մեկում նախքան 1918 թ. Կովկասի հարավում Ադրբեջան անունով երկիր գոյություն չի ունեցել, մինչդեռ դրանց բոլորի վրա առկա է Հայաստանը, եթե նույնիսկ դա որպես անկախ պետականություն չի ներկայանում: Հայաստան անունը քարտեզներում առկա է, քանի որ տվյալ շրջանի բնակչության մեծամասնությունը բնիկ հայեր էին:

Խմբագիրը մի քանի հնագույն քարտեզներից փորձել է ջնջել *Հայաստան* անունը, և այսպիսով մաքրագրված քարտեզը տեղադրել է ատլասում, որը, սակայն, մեր ուշադրությունից չի վրիպել: Նպատակը եղել է այն, որ հնագույն քարտեզներում առկա է Աղվանքը, որը երբեմն համարում են իրենց նախնիների պետությունը, սակայն Հայաստանի անունը դրանցում նշված չէ: Գտնելով քարտեզների անադարտ օրինակները՝ դրանց վրա ցուցադրվել է Ադրբեջանի ատլասի ներկայացրած կեղծիքը: Մի քանի քարտեզներում նաև բացահայտել ենք, թե ինչպես և ինչու են արվել այս կեղծարարությունները, և մյուսներով ցույց ենք տվել, որ քարտեզներում մինչև 1918 թ. Ադրբեջան երկիրն առկա չէ, իսկ բոլորի վրա Հայաստանն առկա է իր Մեծ ու Փոքր Հայքերով:

Կեղծիքներ անելն ադրբեջանական քարտեզագրության մեջ արդեն կայացած սովորույթ է: Նկատելի է, թե նրանք ինչպես են կեղծում ու ներկայացնում ադրբեջանցի քարտեզագիրների պատրաստած բազմաթիվ քարտեզներ՝ ամեն կերպ ու միջոցով ցույց տալով իրենց իսկ որոշած սահմանները: Այս գործողությունների համար նրանց հիմքում ընկած գործոնը ինքնության խնդիրն է: Սա այն է, որ մինչ այսօր ադրբեջանցիները դեռ չեն կողմնորոշվել, թե ովքեր են իրենց նախնիները՝ կովկասյան ալբանացիները, այսինքն՝ աղվանները, թե՞ միջինասիական օղուզ թյուրքական ցեղերը:

Եվրոպացիների հետ քննարկելիս նրանք իրենց ներկայացնում են որպես քրիստոնյա աղվանների ժառանգներ՝ հավակնելով տարածաշրջանի բոլոր քրիստոնեական եկեղեցիներին և վանքերին՝ համարելով դրանք աղվանական՝ չնայած այն հանգամանքին, որ դրանց մեծ մասը կառուցվել է այն ժամանակ, երբ աղվանական գրեթե բոլոր ցեղերն ընդունել էին իսլամը:

Ավելին, եթե այս քրիստոնեական հուշարձանները պատկանել են իրենց նախնիներին՝ աղվաններին, ապա ինչո՞ւ են դրանք ոչնչացնում, ինչպես, օրինակ, Ջուլայի միջնադարյան հայկական գերեզմանատան ավերումը և բնաջնջումը, որը նրանք նախ պնդում էին, որ աղվանական գերեզմանոց է, իսկ մի քանի տարի անց այն ամբողջությամբ արմատախիլ արեցին՝ տարածքը վերածելով ռազմական փորձադաշտի: Այս նույն ճակատագրին են արժանացել ադրբեջանական վերահսկողության տակ Նախջևանի տարածքում գտնվող ԲՈԼՈՐ քրիստոնեական հուշարձանները:

Միննույն ժամանակ Թուրքիայի և իսլամական աշխարհի հետ ազգությունն ու ժառանգությունը քննարկելիս իրենք իրենց ներկայացնում են որպես թուրք՝ պնդելով, որ Թուրքիայի և Ադրբեջանի ժողովուրդները «մեկ ազգ են՝ բաժանված երկու երկրի», ինչի համար նրանք մեղադրում են Ռուսաստանին և Իրանին:

Նրանք նաև պնդում են, որ Ադրբեջանը և Կովկասյան Աղվանքը նույն երկրի երկու անվանումներն են, ինչը, սակայն, հակասում է գոյություն ունեցող բոլոր իսլամական քարտեզներին և պատմական գրականությանը: Ճշմարտությունն այն է, որ IX-XVI դարերի միջև գծված բոլոր իսլամական քարտեզներում Ադրբեջանը և Աղվանքը (Արրան) միշտ ներկայացված են որպես երկու հստակորեն տարբեր հարևան շրջաններ:

Որքան էլ այդ կեղծիքները տարածվեն ու հանրառեղակվեն, ի վերջո իրականությունն ու ճշմարտությունը կհաղթահարեն ամեն պատնեշ և կվերածնվեն, իսկ ադրբեջանցիների հաջորդ սերունդները կպահանջեն իմանալ փաստերն ու իրականությունը՝ հասկանալու համար իրենց ժառանգությունն ու ինքնությունը:

PART 2

A CARTOGRAPHIC EXAMINATION OF “HISTORICAL” MAPS IN THE NATIONAL ATLAS OF AZERBAIJAN, 2014

Preface

Being a specialist of maps, I am naturally interested in all newly produced maps, especially when they are concerned with the region south of the Caucasus and Asia Minor, where historic, as well as the Independent Republic of Armenia could be found.

A few years ago, I found out that in 2014 Azerbaijan had published country's National Atlas, a large volume of some 450 pages and many maps, in three languages, Azerbaijani Turkish, English and Russian. I was naturally interested in obtaining a copy of the atlas and study it. Years of my efforts were not successful, as none were available in the Russian Federation and various eastern and western country bookshops.

Eventually I was able to obtain a digital version of the Atlas, which I studied with interest and attention, and finally managed to get a copy of the actual Atlas. I found out that the Atlas also contains a section about history, where, according to the description in the Atlas, a number of old and medieval maps of Azerbaijan were presented.

I could not understand how a country located on the northern shores of the Arax River, having been founded only in 1918, could present claims of on having "historic" lands and regions from its neighbourrs, as well as present a large number of early and meieval maps confirming their existance.

Detailed studies brought me to the conclusion that for the present-day Republic of Azerbaijani scholars and authorities, the Iranian Province of Azerbaijan, as well as other areas belonging to their neighbouring countries and consider then to be their own lands. Furthermore, since the name of Azerbaijan has not been mentioned on early maps, the editors of the Azerbaijani atlas have tried to also remove the name of Armenia on the same maps. To this end, they have erased the name *Armenia* from some old maps and presented their falsified maps in the Atlas, as true copies of these ancient and medieval maps.

This led me to conclude that these falsifications and misrepresentations need exposure, so that the public are aware of the falsifications and the truth is explained and told.

Rouben Galichian
Yerevan, 2024

A – GENERAL PROVISIONS

This *National Atlas of Azerbaijan* was published in Baku in 2014. It is a volume of about 450 pages, of which the first part, pages 16-31, contain general information about Azerbaijan. The second part is dedicated to a brief historical information of Azerbaijan, followed by ancient and medieval maps prepared by foreign geographers and cartographers concerning the region of Azerbaijan. These are supposed to represent the facts of Azerbaijan's ancient and historical past and appear on pages 33 to 61 of the Atlas.

The last thirteen pages (pp. 49 to 61) contain maps recently drawn by Azerbaijani cartographers as advertisements to present their supposedly millennia long history, all according to their own invented "facts". Naturally, all of these maps are actually extremely biased. As an example, it is sufficient to note that the names of the two real and ancient countries of the region, Armenia and Iran, are completely missing from them, while in international literature these countries have always been considered and presented among the ten oldest countries of the world.

The names of these two countries are usually removed from the maps and the entire area south of the Caucasus Mountains. On these maps even the central regions of Iran are marked as *Azerbaijan* or *Azeri khanates* and kingdoms. These fabricated facts come to confirm the fact that the Atlas is far from being a serious work.

Let us remember that until 1918, a territory called Azerbaijan did not exist north of the Arax River. Furthermore, the historians of the Atlas even call the Iranian royal families Azeri, naming almost half of the territory of Iran as "Azerbaijan", which in fact is the name borrowed in 1918 from the Iranian province of Azerbaijan, for the newborn country, located north of the Arax River.

Any cartographer, who has studied ancient and medieval maps in various libraries and museums of the world, could confirm without a doubt that among the tens of thousands of maps, made prior to 1918, here is only one map, drawn in 1844 which shows the name Azerbaijan north of the Arax River. This could be found in the S.D.U.K. (Society of the Dissemination of Useful Knowledge) British atlas, published in London in 1844, where the name *Azerbaijan* could be seen written between Armenia and Georgia. This error, however, was rectified in the subsequent maps of the same atlas. Cartographers of Azerbaijan have made this unique and erroneous map their reference and ever-present evidence, which they all refer to and mention on every possible occasion.

Let us not forget that until the end of the 19th century, the present territory of Azerbaijan in the European, Islamic and Ottoman maps of the middle ages and later years, has been named *Arran* or *Shirvan*. Furthermore, in the maps of Tsarist Russia made between 1828 and 1918, when Russia invaded and divided the South Caucasus into administrative regions and *gubernias*, the name Azerbaijan is nowhere to be seen.

In all Ottoman maps of the nineteenth century, the northeastern part of their country is labelled *Ermanistan* or *Armenia*, and, as mentioned above, the territory of present-day Azerbaijan is named

Shirvan. The toponym *Azerbaijan* is given only to the northwestern province of Iran, located south of the Arax River. See *Armenia, Azerbaijan and Turkey, Addressing Paradoxes in Culture, Geography and History*, 2020, Yerevan. (R. Galichian, 2020, London).

Before considering the chapter regarding historical maps of the Atlas, it is necessary to reveal the general approach of the authors of the volume towards maps, which could be assumed to be their general approach towards all history as well as historic maps. This subject is the map of the *Republic of Azerbaijan* in part two of the Atlas, pages 18 and 19, represented on Figure 01.

This map generally follows the 1970s maps of the USSR Military Staff. After 1936, three Azerbaijani enclaves appeared on the territory of Armenia, namely *Eskipara*, *Barkhudarlu* and then *Tigranashen-Kyarki* in 1939. On the map these three enclaves shown with highlighted borders on the map, inside the territoryh of Armenia, marked with green arrows.

However, the Artsvashen enclave, which in the USSR maps is shown as an Armenian exclave located inside the territory of Azerbaijan, in the above map is shown as an integral part of Azerbaijan, with no physical or other connection with Armenia. On the map this area is highlighted blue and indicated with a blue arrow. Thus, Azerbaijan, contrary to its own official recognition, excludes the existence of Artsvashen in their map, thus putting the reliability of the Atlas in question.

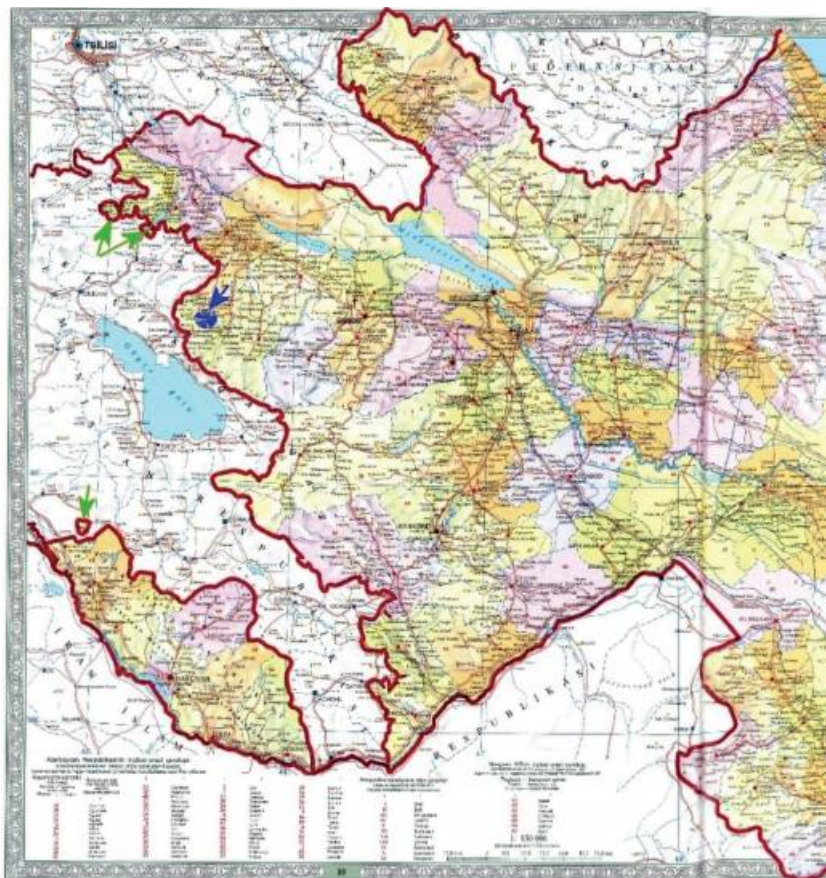

Fig 01. Map of present-day Azerbaijan on pages 18-19 of the Atlas, without Artsvashen.

B - STUDY OF OLD MAPS IN THE ATLAS

As mentioned, the second part of the Atlas is devoted to history and historical maps. Thus, from page 34 to page 38 there are Azerbaijani versions of historical events, and from page 39 onwards, without any preface, ancient maps are displayed. The text about the importance of inclusion of the old maps and related explanations and reasons for their presence in the Atlas, could be found on page 49, that is only after the pages showing the reproductions of the historical maps and their related texts and descriptions, as an afterthought!

According to the text, during the sixth century, the Persian king Anushirvan founded the Caucasian Atrpatan Union. Below is the full text of that paragraph, from the original summary on page 49.

In the sixth century, the Persian king Anushirvan founded the Caucasian Atrpatan Union, which according to the Arab-Persian tradition includes Northern Azerbaijan, Aghvank, and South Azerbaijan, which was called Atrpatan. During the days of the Caliphate, the name Azerbaijan included North and South Azerbaijan.

This is a completely invented theory, because all Arab and Persian sources, cartographers and geographers on every text and map show *Aghvank-Arran* (in the West known as Caucasian Albania) a territory located north of the Arax and Kura rivers, while *Azerbaijan* is always located south of the Arax River, as a province found in the north-western corner of Iran. Until the year 1918, the name South or North Azerbaijan was nowhere to be found on any document or map.

It should be noted that in their maps of the Caucasus, all Arab and Persian cartographers and geographers showing the area south of the Caucasus, include the name of *Armenia* on their maps, which was removed from the list contained in the Atlas, due to the displeasure of its authors.

B.1 – ATLAS, PAGE 39

In the second paragraph on the left side of the page, it is stated:

Strabo is the first to mention the Caucasian peoples: “The historical cartography of Azerbaijan has been widely explained by early and medieval Arab and Persian historians. The maps prepared by Arab, English, German and other travellers represent the result of the pens of advanced scientists of different eras. Historical geography has the greatest role in restoring the historical borders of Azerbaijan.

There are several inaccurate statements in the above text, which are as follows.

I. Caucasian peoples are mentioned in Strabo's works, but the name Azerbaijan is not mentioned anywhere in any of his works.

II. No Arab, Persian or European traveller has mentioned the name Azerbaijan in their writings. When this name is mentioned, it is related to the Atropaten-Azerbaijan province of Iran.

III. In historical geography, cartography and travelogues from Strabo to Marco Polo, Clavijo, Schiltberger, Istakhri, Mas'udi, Ibn Battuta, Kyatip Chelebi and Evliya Chelebi, the name Azerbaijan does not appear anywhere in the territory located north of the Arax River.

B.2 - ATLAS, PAGE 39 - BABYLONIAN CLAY TABLET

The upper image on the right side of the page is a Babylonian clay tablet, claimed in the Atlas to have been made during the 8th and 7th centuries BCE, while the British Museum, where the tablet is kept stating its date to be approximately sixth century BCE (not 8-7th c.). The text related to the description of the tablet mentions the following:

Among the regions mentioned are Babylon, Assyria and Urartu.... which is probably a fragment of a detailed map.

I. Having said this, the editor of the atlas is probably noticing that the name *Azerbaijan* does not appear on the map at all, and tries to go around explaining it, hinting that *Urartu* may be the name of Azerbaijan.

II. The authors of the Atlas direct the reader to the fact that the country of *Urartu* mentioned on it may be Azerbaijan. However, they did not pay attention to the fact that the German assyriologist Eckhard Unger, who analysed the map and the text, translated the name of Urartu as Armenia (see *Imago Mundi*, Berlin, No.2, 1937, p.2).

III. This reality was also documented in 521 B.C.E. in Behistun inscription of the Persian king to Darius I the Great near the city of Kirmanshah, Iran. On this huge trilingual inscription, the text shows the name of Iran's neighbouring country as Armaniyye in Old Persian, Harminuya in Elamite, and Urartu in Babylonian language.

The compiler of the Atlas has wisely decided not to include the drawing of Unger's translation, which is shown in the drawing of Fig. 02, because it bears the offending name of *Armenia*. This translation is generally shown as the official one.

Thus, this Atlas map inadvertently clarifies the reality, that during the sixth to fifth centuries BCE the important countries in the centre of the world included Armenia, but not Azerbaijan.

Fig. 02. Unger's translation of the text of the clay tablet.

B.3 - ATLAS, PAGE 40 – IDRISI'S MAP

There are four maps on this page, the map on top right and the bottom left map are al-Idrisi's 1154 world map and the map of the region of the Caucasus, respectively, taken from his geographical work *The Book of Roger*.

A detailed map of the Caucasus shows three countries: *Azerbaijan*, *Aghvank* and *Armenia*. For the purpose of clarification, some of the geographical names are numbered as follows:

Caspian Sea - 1, *Arax River* - 2, *Kura River* - 3, *Lake Urmia* - 4.

Note that south is at the top of the map. Looking at the names of the countries on the map, which are written in red, we come to the following conclusion.

Azerbaijan is always referred to by its medieval name *Aderbaigan*, and is located south of the Arax River, which is placed at the top of the map. This name is mentioned twice, both in the territory of Iran south of the Arax River. They both are underlined green. The territory of that region never reaches north of the Arax and Kura rivers; therefore, it could only be the Iranian province of *Azerbaijan*.

1. The name of *Armenia* is indicated in three locations, each highlighted red. One of them is southwest of Lake Urmia. Another in the area between lakes Urmia and Lake Van, and the third, north of the Arax River, in the region leading to Tiflis (Tbilisi).

2. The name *Bilad al Ran* (Arran-Aghvank), is a land distinct from *Aderbigan* and this region is placed on the northern shores of the Kura River, highlighted blue.

Fig. 03. The Caucasus region, according to the Atlas, from al-Idrisi's book. Notes are the author's.

B.4 – ATLAS, PAGE 40 - PTOLEMAIC MAP OF RUSSIA AND ASIA MINOR

On the top left of the page there is a Ptolemaic map of Russia and the Caucasus, about which there is no explanation. There is simply a note saying *11th century map*, which is an error.

The presented map is a forgery of a second-century Ptolemy's map and its 16th century version, redrawn by Sebastian Münster in Germany, which the editor has mistakenly labelled as an 11th-century map. The authors have taken the number 1066 shown on the top of the page to be the date of the production of the maps, while this simply is the page number of Münster's book, on which the map appears. This figure varies in different editions of the printed book. On this map the name Azerbaijan does not appear anywhere, because the north-western province of Iran, which later was renamed Azerbaijan, here is shown with its ancient name, *Media*.

On the map, *Albania* is placed in the area west of the Caspian Sea and north of the river *Kura*, as a country, located further north of the country named *Media*, hence these two countries named Albania and Media are distinctly separate ones.

On the map presented on page 40 of the Atlas and Fig. 04 on the next page, regarding the name of Armenia several "corrections" have been made. To demonstrate these "correction-deletions" it is advised to compare the map of Fig. 04, with the map of Fig. 05, which is the reproduction of the original and unadulterated copy of the same map. These falsifications are clearly visible when comparing the two map, one reprinted in the Atlas with the other, original map of Münster, reproduced in Fig. 05.

Editor of the Atlas had planned to remove traces of *Armenia* from this map, but not being a knowledgeable specialist lacked knowledge about the Latin terminology used in old and medieval cartography. Hence, he/she has completely failed in the performance of this mission.

In Latin, Greater Armenia and Lesser Armenia are named *Armenia maior*, *Armenia minor*, both present in the unadulterated map of Fig. 05, highlighted red.

In the Fig. 04 map the editor has erased the name *Armenia* written in the lower centre of the map, considering it to be sufficient and has left the space blank. He/she has not even realized that the second part of the toponym of *Armenia maior*, which is the word *maior*, also appears on the map, which appears in the line below the first part. Thus, the toponym *maior* could be seen on the map as an orphaned name – without its first half, *Armenia*. He/she also has not noticed that at the lower left corner of the same map, the name *Armenia minor*, that is, Lesser Armenia has also been printed, and does also appear on the map of page 40 (Fig. 04) presented in the Atlas.

Thus, on the original map both the names of *Armenia Maior* and *Armenia Minor* are present in two separate locations, while the name of "historic country of Azerbaijan" does not appear anywhere on the map.

A colour copy of the map is available at the following web link.

<https://www.historicpictoric.com/products/historic-map-tartaria-olim-scythia-1560-sebastian-mnster?variant=35743117115555>

The two versions of the same map, with the name of Armenia erased and reprinted in the Atlas (Figure 04), as well as the original of the same map (Figure 05) are presented below, which should allow the reader to compare the two maps and note their differences.

Fig. 04. The falsified map of page 40. The title at top relates to the chapter of the book, while the map is named "Sarmatia Asiatica", seen in the centre right of the map.

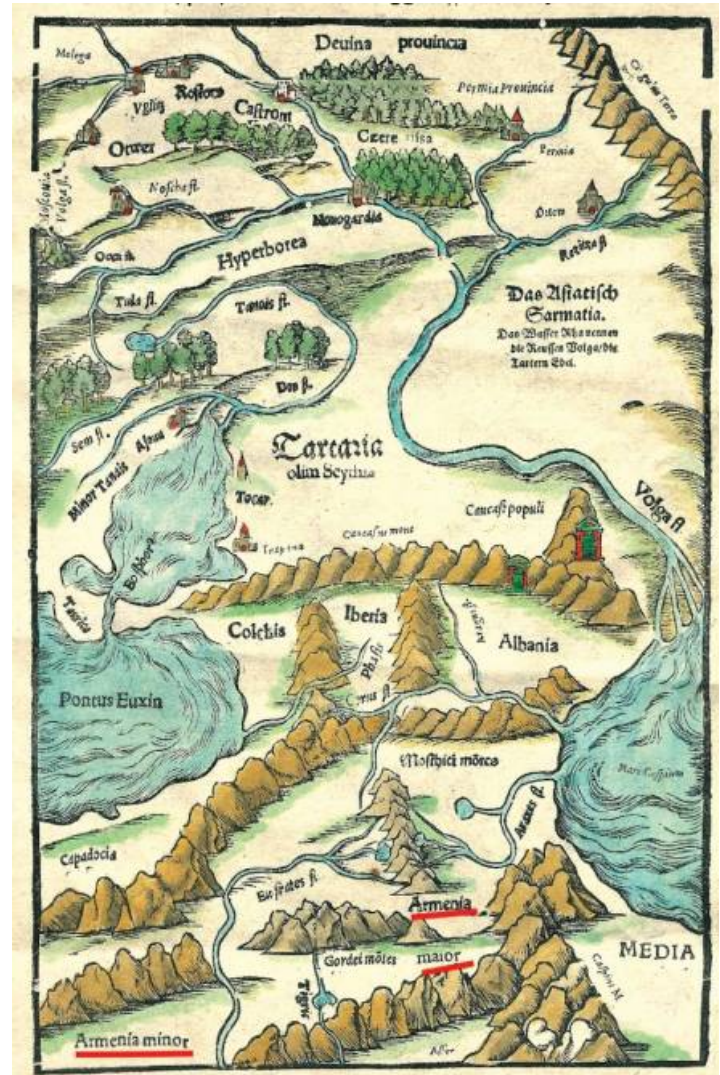

Fig. 05. Münster's original map of 1560, entitled "Asiatica Sarmatia" (Asiatic Sarmatia).

B-5. ATLAS, PAGE 40 - PTOLEMY'S MAP OF PERSIA.

On the lower right of the same page, there is a reproduction of the map of Persia made by Ptolemy during the second century, which was re-drawn not by Valgrisi, as stated in the text by the editor of the Atlas, but by Ruscelli, while Vincenzo Valgrisi organized the printing of the map in Venice in 1561-2.

At the first glance, the map's relation to Azerbaijan is not noticeable, because there is no name of Azerbaijan on it. The countries appearing on the map are *Persia*, *Parthia*, *Media*, *Mesopotamia* and *Assyria* are underlined red. On Fig. 06, in the upper left of Persia a question mark has been added in red. All of these names, shown on map 06 are visible on the map of figure 07, which is the original version of this map,. Except the area shown with a question mark.

On the original map of Fig. 07, in the place indicated by the question mark on Fig. 06, there is the toponym *ARMENIA PARS*, meaning “*part of Armenia*”. Perhaps the map was placed in the Atlas to show that in the Middle Ages *Armenia* did not exist in the neighbourhood. However, looking at the actual, unadulterated original copy of the map reprinted in Fig. 07, one of which could be found in the British Library, the issue changes completely and the forgery of the map in the atlas becomes apparent.

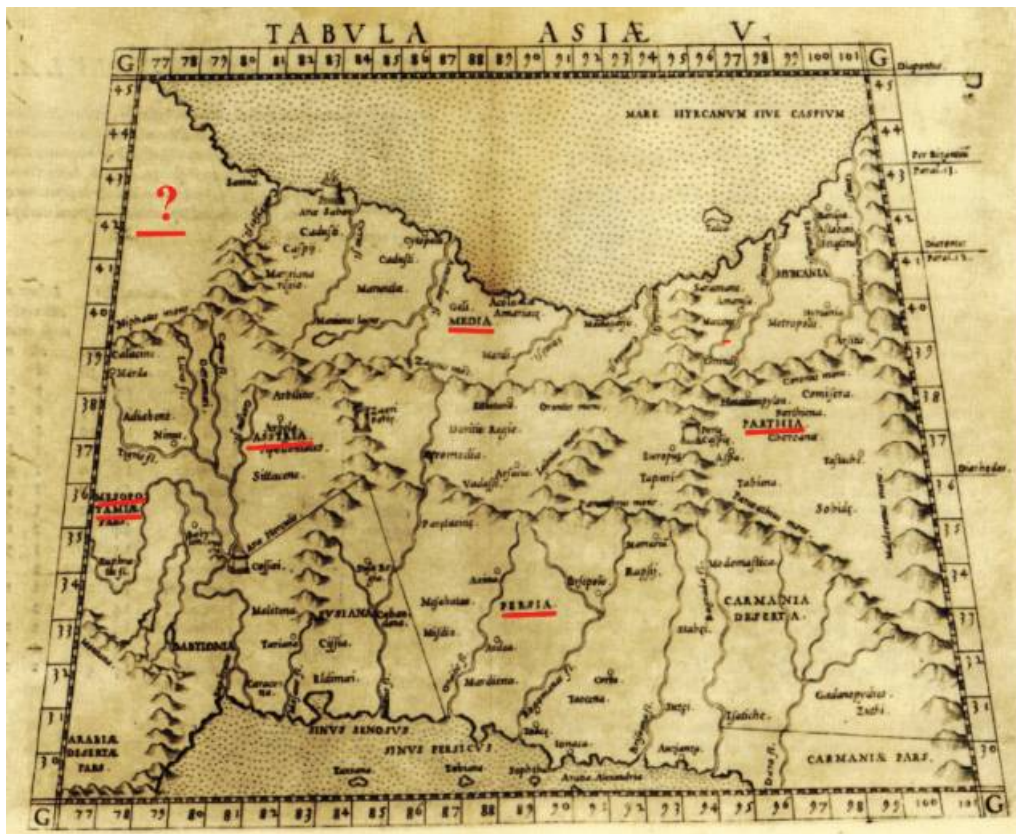

Fig. 06. 1561 map by Francesco Ruscelli/ Valgrisi. This is the “processed” map appearing in the Atlas. Red markings are by the author of this article, in order to accentuate the Latin names and their absence.

Fig. 07 actually clarifies the reason and purpose of the forgery. In this original map, in the upper left corner in place of the question mark, there is also the name of another country, Armenia, indicated as *ARMENIA PARS-Part of Armenia*, as well as images of several mountains adjacent to Armenia, all of which have been erased from the image of Fig. 06 appearing in the Atlas.

According to the editor, or the instruction given to him/her, since the name Azerbaijan is missing from the map, there is no need for the name Armenia to be present on it. Therefore, the printed name of Armenia and the Armenian mountains adjacent to it need to be removed. The editor of the map has done this work flawlessly and skilfully, leaving that territory without any geographical image or name of the mountains (Armenian Highland). However, such details are noticeable and cannot escape the attention of experienced professionals.

An original and unadulterated version of the same map is reprinted in Fig. 07. A copy of this map is also available in Matenadaran, depository of manuscripts named after Mashtots, in Yerevan, as well as in the British Library. The map is also publicly available on the Internet.

Thus, on the original map *ARMENIA PARS* appears in the place of the question mark shown on the image of the map printed in the Atlas, the presence of which was unacceptable for the editor of the Atlas. It should be noted that in all the Ptolemaic maps of the time, it is not possible to find one map of this area, where the name of the country *Armenia* is not present. The Azeri mapmaker achieved the goal of removing the name of Armenia by disfiguring the map and erasing the name.

Fig. 07. Ruscelli's unadulterated map, available at the British Library and on the Internet.

B-6. ATLAS, PAGE 41 – MAP OF PERSIA

The reproduction of Abraham Ortelius' 1570 Map of Persia is on Fig. 08, where in Latin it is named *Persici*. However, the editor of the book did not realize that this was the name of Persia, and transcribed the same in the trilingual published text of the Atlas as the map of *Persici*.

The text of the description relating to the map states that it contains information about Azerbaijan, listing the locations of claimed Azerbaijani cities of *Derbend*, *Shebaran*, *Baku*, *Siagi*, *Ardabil*, *Tabriz*, *Zanjan* and *Shamakhi*. It must be said that only Shamakhi is inside Azerbaijan, the others belong to countries around it.

Examining the map reprinted in the Atlas, we come to the following conclusion. Nowhere on the map near the Arax and Kura rivers is there any toponym related to Azerbaijan. Instead, on the western border of Iran, near the name of Lorestan Province, the name *Adilbegian* is underlined green, which is the name of Atropaten or Azerbaijan province of Iran.

Shirvan region, highlighted in blue is located south of the Kura River, and the cities of *Derbend*, *Shebaran*, *Baku* and *Salyan* are located in the area north of *Shirvan*. During the 16th century in this area there were several Islamic khanates and five Armenian principalities, and since the regions was under the domination of Persia, they all paid their taxes to the kings of Persia.

In spite of the claims of the Atlas, the name “Azerbaijan” is missing from the area south of the Caucasus, instead, near the western and north-western border of Iran, the name of the neighbouring country *ARMENIA* is indicated in large letters, underlined red, which according to Azerbaijani historians, did not exist during those days.

Fig. 08. Map of the Atlas, with added markings. See text.

B.7 - ATLAS, PAGE 42 – PARTS OF ASIA

Fig. 09. Inferior quality reprint of part Gastaldi's 1593 map of Asia in the Atlas, based on de Jode's map.

Fig. 10. For the purpose of quality, a coloured and better-quality image of the maps is shown in their reproduction. This is available online with the link below. Underlining is by the author of this paper, done, in order to assist the reader finding the toponyms.

<https://www.raremaps.com/gallery/detail/57018/primae-partis-asiae-accurata-delineatio-de-jode>

The map detail on Fig. 10 represents the meeting point of the borders of Persian, Ottoman and Russian empires. It covers the area between the Caspian and Black Seas, as well as some area south of them; in the north of Arax River the name Azerbaijan never appears on the map.

Within the territory of *Daghestan*, the border of which is marked red, lies the region known as *Shirvan/Servan*, which is underlined blue. This area includes the cities of *Baku*, *Shamakhi* and *Salyan*, all underlined green. This territory is not named Azerbaijan.

There are two names of *Armenia* on the map. The first one is *ARMENIA*, the other is *TURCOMANIA*, which indicates part of Armenia taken over by the Turkish Empire (Turkish-Armenia). Both are located near the borders of Ottoman Turkey and *Curdistan* and are underlined red.

Inside Persia, further south of the region named *Muga[n]* and west of *Raiseriar* (Rey-Shahriar – near Tehran), there is the name *ALIDBEGIA*, possibly the Persian province of Azerbaijan, located well inside Persia.

B.8 - ATLAS, PAGE 43 - MAP OF THE CASPIAN SEA

This image of the Atlas shows the Caspian Sea, oriented north on the left. The name Azerbaijan is not visible anywhere on the map. Instead, the map's creator mentions the name *Shirvan*, a geographical area west of the Caspian Sea, where the present-day Azerbaijan is located.

In the 17th to the 19th centuries, the region of Shirvan was ruled by several Muslim khans or princes, who paid tribute to the Persian king. At the same time, five self-governing Armenian Meliks (traditional large landowners) ruled their ancestral territories in Karabakh, who also paid tribute to the Persian king, but ruled autonomously and even had their own troops. These were the Meliks (princes) of Dizak, Jraberd, Khachen, Gulistan and Varanda.

B.9 - ATLAS, PAGE 44 - MAP OF ASIA

Part of Asia is at the top half of page 44 of the Atlas. This map was prepared by Nicholas de Fer and shows the area of Asia where only the names of large countries and the great empires are mentioned.

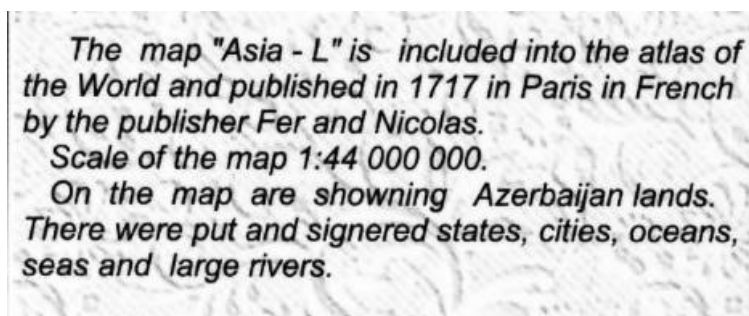

Fig. 11. Here is the translation of the title presented in the Atlas for the map of Asia.

The original text on the map is in French, therefore it uses the prefix “l” before the name, which appears as *l’Asie*, meaning Asia. The semi-literate translator has translated it as the map of “*Asia L*”.

The map description confirms that Nicholas de Fer, the Royal Cartographer, published the map. The translator of the text, however, has translated this as “map published by Fer and Nicholas”, separating the name and the surname of the publisher and presenting them as two separate persons.

Furthermore, the last three lines of the text shown on Fig. 11, which is supposed to be the description of the map areas, make no sense at all.

Study of the above detail shows that the map of figure 12 does not contain the names of small countries. Thus, for example only the names of *Turkey*, *Muscovy* and the *Persian Empire* and other names appear in the region of Caucasus and the Middle East. The name Azerbaijan is completely absent from the map, and in that region, east of Georgia only the name *Shirvan* is shown, where, at the time there were only small Persian khanates and Armenian principalities.

B.10 - BOTTOM LEFT OF PAGE 44 OF THE ATLAS - MAP OF THE CASPIAN SEA

This map of the Atlas published in 1736, prepared by the Englishman Herman Moll, was based on his own maps of 1719-1721, which were in turn, based on the newly prepared topography of the Caspian Sea region. Here, too, the translator has mentioned erroneously the name of the publisher as *Boulz*, instead of correct name of Thomas & John Bowles.

In the region west of the Caspian Sea the name Azerbaijan does not appear, instead, we can only see the names of *Dagestan*, *Shirvan* and *Persia*.

B.11 - BOTTOM RIGHT OF PAGE 44 OF THE ATLAS – 1823 MAP OF PERSIA

This map from the Atlas shows the area of Persia during the early 19th century. The attached text contains only basic information. The cartographer and publisher are the same, namely - Lucas Fielding, of Baltimore.

In the Atlas the explanatory text of the map in figure 13 states that all the northern part of the map shows Azerbaijan. However, the editor did not notice that instead of Azerbaijan, the name “*IRAK AJEMI*” printed there, which is highlighted red, covering the whole of north-western region of Persia.

Furthermore, in spite of the declaration of the Azerbaijani experts, who compiled and edited the Atlas, the existence of the name Azerbaijan on this map, to say the least, is incorrect, as it cannot be found anywhere on the map.

The compiler either did not notice that the name of the region had been given the toponym *Iraq-Ajemi*, or thought that the reader would not notice the word *Iraq* obscured by being placed between the drawings of the mountains.

Fig. 13. Map of Persia in 1823 on page 44 of the Atlas.

The underlining of the name of *Iraq-Ajemi* has been added to the printed map by the author of this article.

Fig. 14. Partial reprint of the German map of Iran and Turan, dated 1831, by Petermann, as it appears in the Atlas. Underlinings are added by the author of this article.

For unknown reasons, the cartouche of the map of Iran and Turan in Fig. 14 has been relocated from the bottom-right of the original map, and pasted on this part of the map. Thus, the first two letters of the name KASPIESCHES MEER (*Caspian Sea*), appearing on the expanse of the Caspian Sea (underlined) are covered by the repositioned cartouche.

The explanation offered in the text of the Atlas includes the following.

The map presents detailed demographic information. The unique Azerbaijani names of settlements are indicated in this section.

The editor completely ignores the fact that here the name Azerbaijan is given only to the Persian province of *Aderbeidschan* located south of the Arax River, underlined green.

The region of Baku is named *Shirvan*, underlined yellow, which was the medieval name for this territory. In addition, it is worth noting that the whole of the region was included in *TRANSKAUKASIEN-Transcaucasia*, underlined purple: It is particularly noticeable that in spite of the statement in the accompanying text, there is hardly any demographic content on the map.

Most importantly, in this map of the Atlas the editor has forgotten to order to deletion and removal of the name *ARMENIEN-ARMENIA*, underlined red, which covers the area from Lake Van to Lake Sevan, east of which the name *Karabagh* is underlined blue. Thus, the map includes the names of *Armenia* and *Karabagh* but not Azerbaijan. The name of Azerbaijan is placed on the southern shores of the Arax River, where there is a Persian province entitled *Aderbishan*, whose name in ancient times was Media. Later this area was renamed Atropaten and during the Arab invasion was gradually evolved into Azerbaijan. The region is completely inside the Persian territory and bears no “uniquely Azerbaijani names” as claimed by the Atlas Editor.

B.14 - ATLAS, PAGE 46 - MAP OF THE CAUCASIAN ISTHMUS

On the following page, the region of the South Caucasus has been depicted, when all of the region had already been taken over by the Russian Empire. However, as the reproduction of the image in the atlas is partial only, and the map has been cropped such, that the letter A in the name of Armenia has been cropped and appears only partially, as a result of which this toponym has become meaningless. Therefore, the full version of the map was located and chosen to show the region more accurately.

As mentioned above, instead of using the map reproduced in the atlas, Fig. 15 is part of the same map, but from the website below, with added underlinings, in order to assist in recognition of the toponyms shown on the map. The website used was:

<https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~21919~690011:Karte-des-Kaukasischen-Isthmus---En> (see next page)

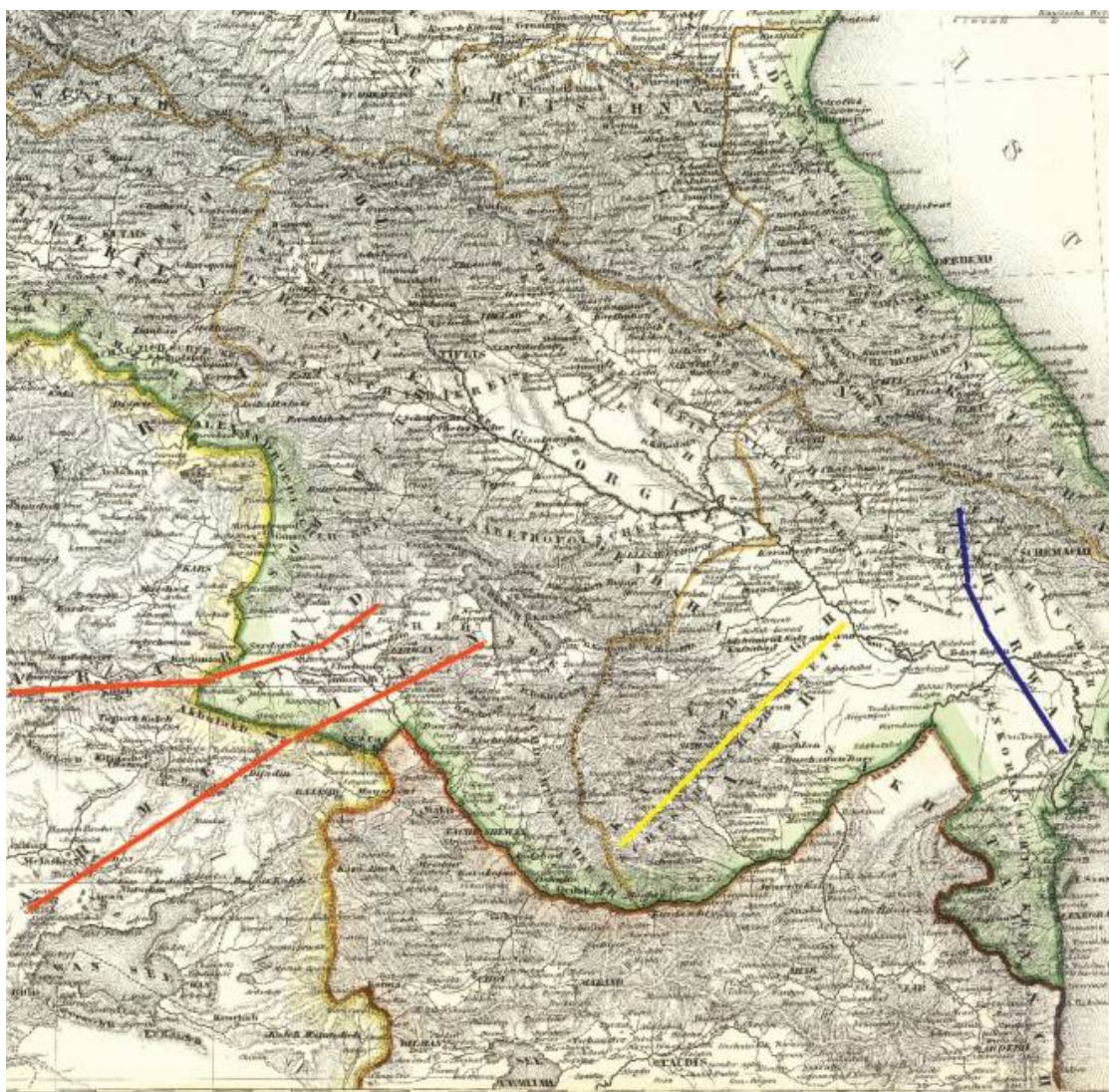

Fig. 15. Somewhat wider detail of the map of Caucasian Isthmus, by Joseph Gressl, in 1856.

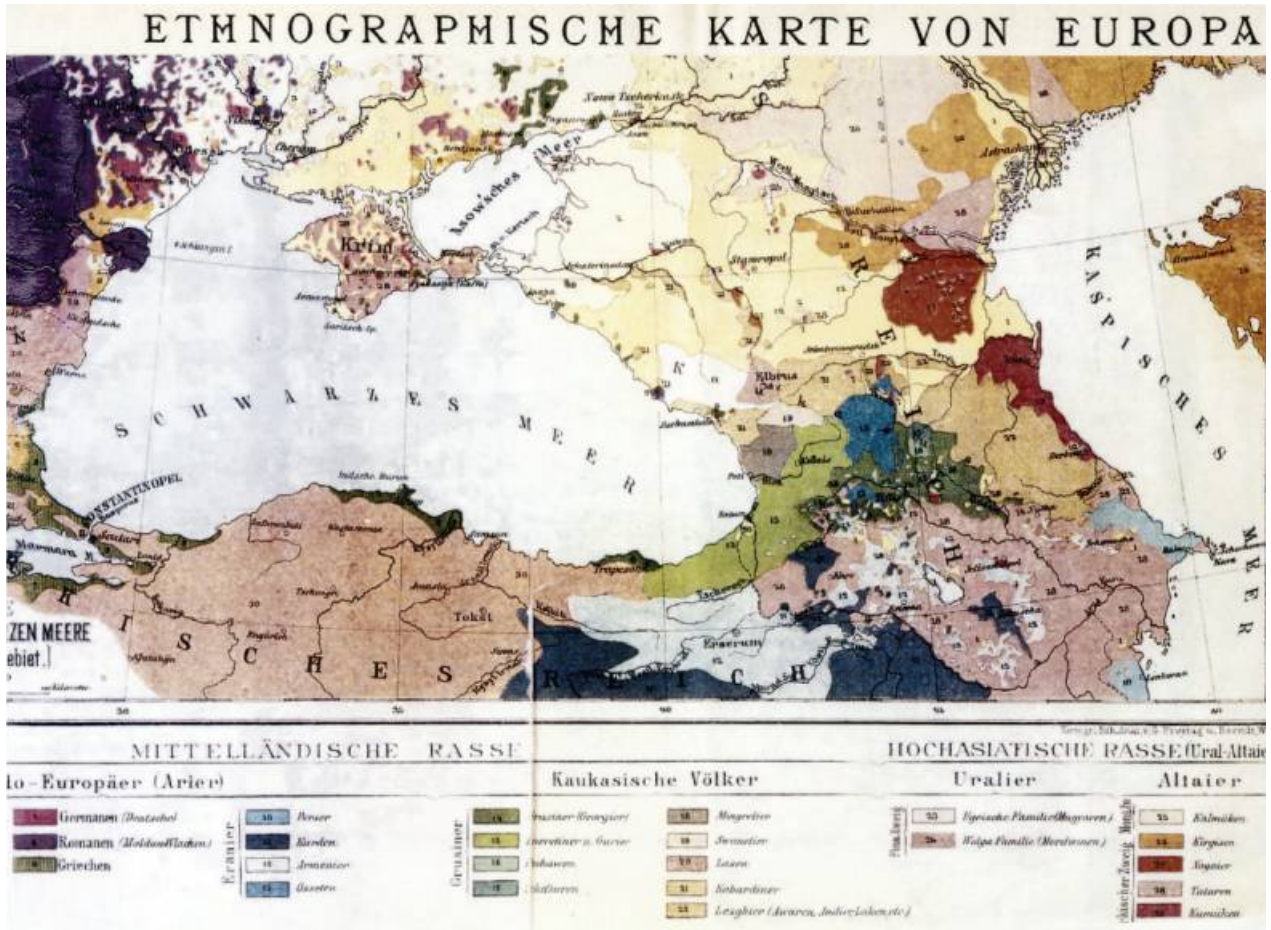
On this original map, the onlooker could see the name of *Armenia* on the map, now fully displayed and underlined red.

Here, as on the map of Fig. 14, Baku and its surrounding is named *Shirvan*, underlined blue. The name Azerbaijan has nowhere be seen mentioned on the whole map.

Instead of Azerbaijan, there are two ancient countries on this map, which are *ARMERNIEN* and its region *ARARAD*, both highlighted red, extending from *Lake Van* to *Lake Sevan*, as well as *Artsakh-Karabagh*, located east of Armenia, extending from Syunik to the confluence of the *Arax* and *Kura* rivers, highlighted yellow.

B.15 – ATLAS, PAGE 47 - ETHNOGRAPHIC MAP AND LINGUISTIC TABLE, 1880

The map in Fig. 16 is from page 47 of the Atlas, itself having been taken from German literature. The table below the map lists the names of the various local tribes. These include the Indo-European Mediterranean tribes as well as their Caucasian counterparts. After that come the Uralic and finally the Altaic tribe names.

On the table there are no names of Turkish or Azerbaijani tribes, except for the Tatars. The editor posted this information probably trying to prove that Armenians were brought to the south and northwest of the Caucasus and to Azerbaijan, from Iran and Turkey by the Russians, after 1828. He/she either ignored or was unaware of the reality that in 1604-5 Shah Abbas of Persia forcibly deported to Iran the entire local Armenian population, around 300,000 people, from Nakhijevan, Syunik and the Ararat Valley as well as Artsakh, all located north of the Arax River. Shah Abbas's used "scorched earth" tactics, making the area uninhabited and unattractive for the Ottoman Empire, with whom Iran had been at war for a long time. The Shah also planned to utilize the trading skills and contacts of Armenian merchants who had much experience in working with the eastern and western markets. Almost half of the deportees perished during the long march and the surviving displaced Armenians were relocated in northern and central parts of Iran.

In 1828-29 the region of the South Caucasus was taken over by Russia, and only one tenth of these forcibly deported Armenians managed to return to their homeland. Furthermore, genetic research has shown that the Armenian population of the south Syunik, Artsakh and south Armenia are truly the autochthonous peoples of the land, having lived in the area for at least 8000 years. According to the Danish scientific periodical *Current Biology*, these people have lived in their native region for over eight millennia².

At the same time, the map states that the Turkic-speaking Tatars living in the territory of Turkey and all of Azerbaijan are mostly from the Altai Mountains, thus making them the natives of Central Asia. In other words, actually these tribes are the newcomers to the Caucasus and Asia Minor, not the Armenians who were deported only two centuries earlier, and only about one tenth of the forcibly deported were able to return to their homeland.

B.16 – ATLAS, PAGE 49 - ASPIRATIONS OF THE NEWLY CREATED REPUBLIC OF AZERBAIJAN

In May 1918, for the first time, the Republic of Azerbaijan appeared in the territory north of the river Arax adopting the name Azerbaijan, which was the name of the neighbouring Iranian province south of the Arax River.

The Iranian authorities complained about this new country using the name of their province, but the western powers, busy in dividing the spoils of the war, which were the Middle East oilfields, never paid any attention to this problem³.

The map of Fig. 17 is taken from the Atlas. The date in the cartouche is incorrectly given as 1917. This intentional forgery is easy to confirm, because the name Azerbaijan-Azerbijan was first given to this territory only in 1918. The editor of the Atlas has tried to make the country older by one year.

2 Margaryan et al., *Current Biology*, vol. 27, 2017. USA. "Eight Millennia of Matrilineal Genetic Continuity of the South Caucasus". 2023-2027 & e1-e7.

3 Galichian Ruben. *Armenia and its Border*, Antares, Yerevan, 2024, p. 41.

In fact, the map was prepared for Azerbaijan's delegates in the Conference of Sévres in 1919, presenting the projected borders of the Republic of Azerbaijan, and for raising the matter during the conference.

According to this map Azerbaijan has tried to appropriate areas from Armenia, Georgia and Dagestan, marked in light yellow, as well as lands marked with diagonal red lines, which they have proposed to be added to their land. Of course, that application was rejected, but that did not satisfy the appetite of the Azerbaijani authorities from planning somewhat reduced claims on the territories of their neighbouring countries.

These same aspirations could also be seen in the next map of Fig. 18.

B.17. ATLAS, PAGE 58 - REPUBLIC OF AZERBAIJAN 1920-1922 [ACTUALLY 1930].

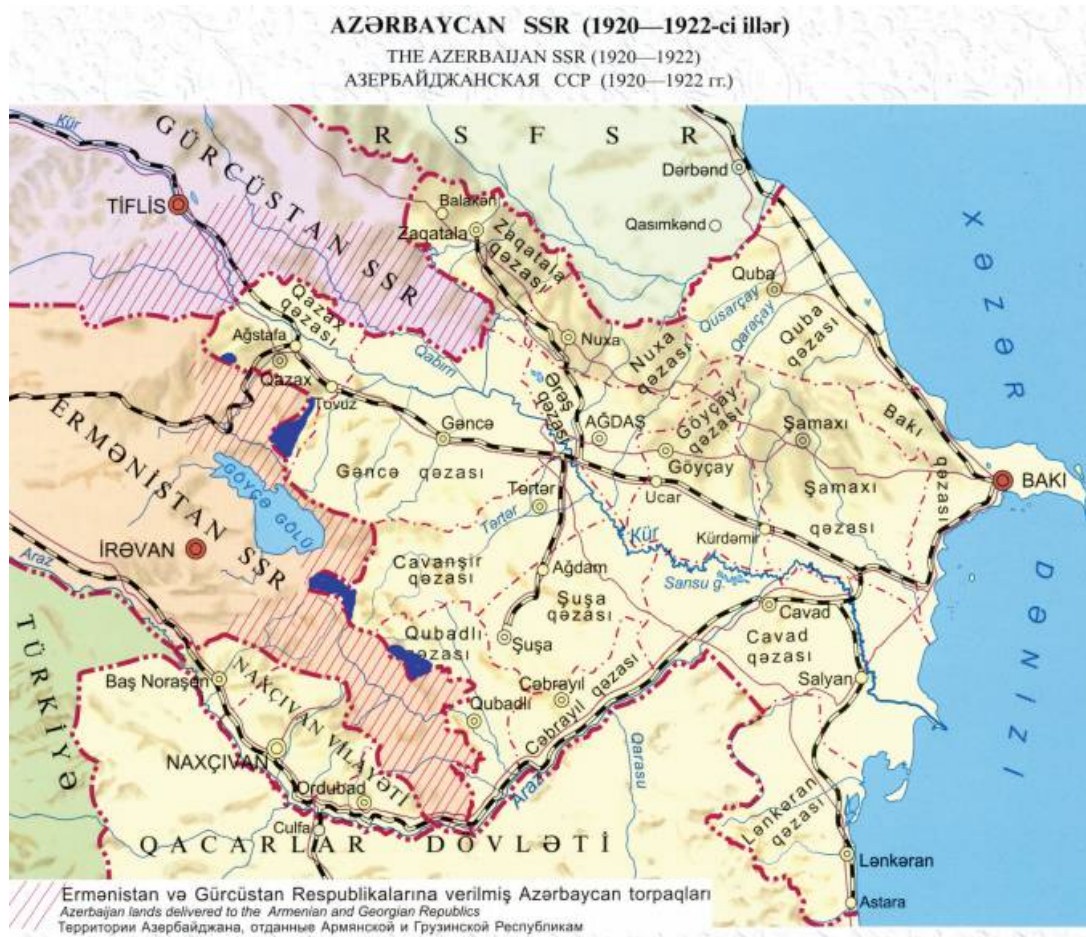

Fig. 18. Map of Soviet Azerbaijan, dated 1920-1922, but showing the borders changed only after 1929. These lands, marked in blue were given to Azerbaijan after 1929.

It is well-known fact that Azerbaijan was born in 1918, and barely two years later was already making territorial claims from its neighbours. The first point to be mentioned is that the year shown on the map of figure 18 is incorrect. The map shows Azerbaijani territory as it was in 1929-40, because before 1927-30, the areas marked in blue on the map, belonged to Armenia. These lands were given to Azerbaijan only in 1929 and thereafter. Furthermore, even this map does not show any Azerbaijani enclaves inside the territory of Armenia, which came into being during 1936-1939, with no legal or official documentations or agreements.

Yet, Azerbaijan was not satisfied even with these borders and by drawing diagonal red lines on the territories of the neighbouring countries, claims the ownership of these paler yellow regions as

shown on map of Fig. 18, claiming these being lands which were earlier separated from Azerbaijan? A completely baseless claim.

It is sufficient to look at the picture of Azerbaijan on the map printed in 1926 and reproduced in Fig. 19, to understand what the real borders of Azerbaijan were at the time. On this 1926 map, the regions marked blue on the map 18 are shown to be inside Armenia. The map of Fig. 18 presents the official state of affairs, as it was issued by the Internal Security Office of the USSR and appears in the first *Great Soviet Encyclopaedia* of 1926, Volume 1.

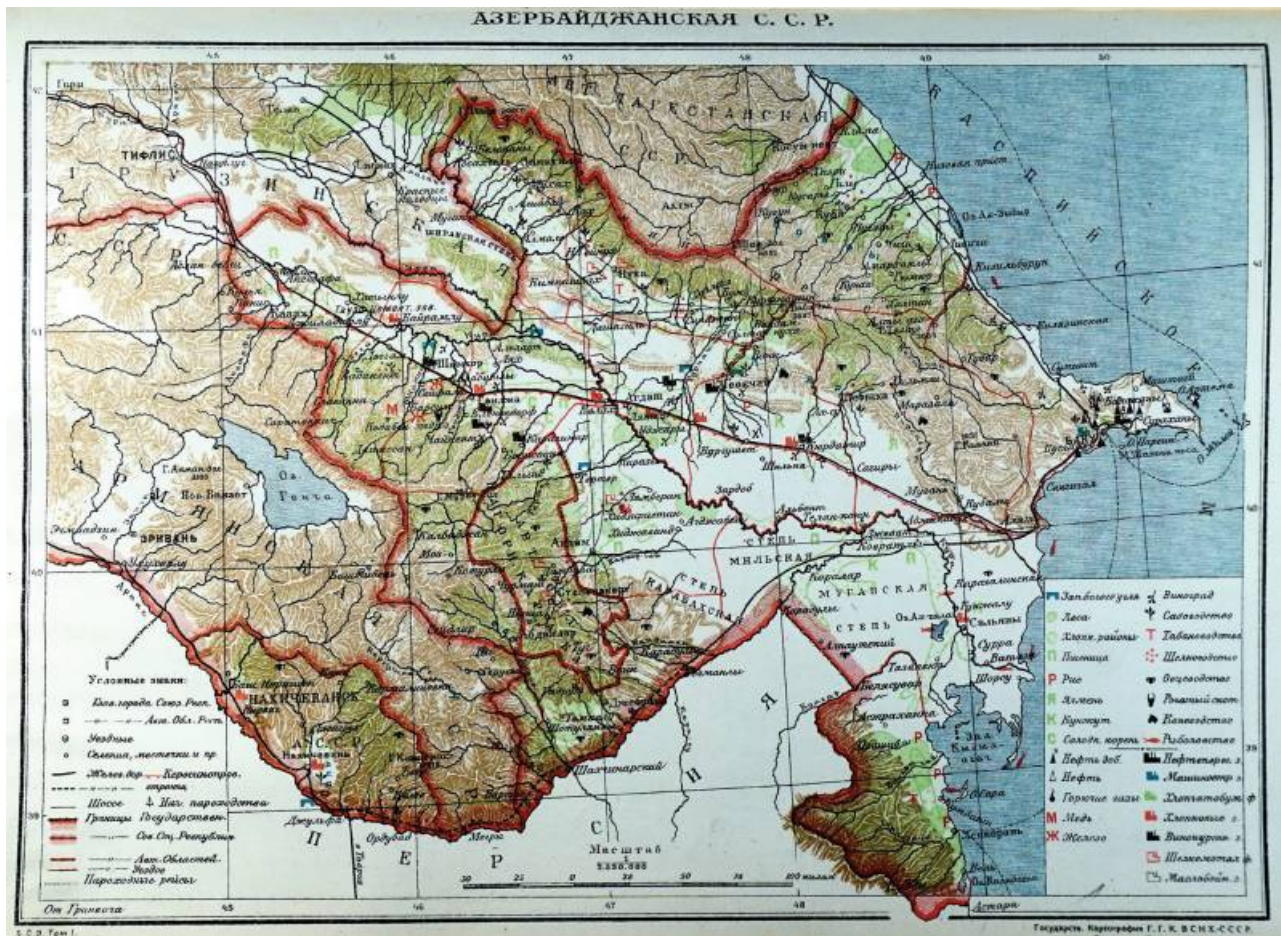

Fig. 19. Soviet Azerbaijan, according to the *Great Soviet Encyclopaedia* of 1926.
On this map, there are no enclaves inside Armenia, whose area is 30,948 sq. km.

Here the territory of Azerbaijan is 84,600 sq. km., not 86,600 sq. km. as claimed today. It also shows that at the time Karabakh and Armenia had a common border, which is the the Hagari or Aghavno River.

C - CONCLUSION

In 2014 the *National Atlas of Azerbaijan* was published with the first and foremost aim of presenting their country, with maps drawn by local cartographers. However, trying to penetrate the depths of history, the editors made every effort to prove the validity of Azerbaijani claims, regarding their country being an ancient one, having over 2000 years of statehood.

The authors of the Atlas have strived to provide cartographic legitimacy to their claims, through the presentation of medieval western and Islamic maps. It was this error of the inclusion of medieval maps, where their efforts actually failed; furthermore, proved the reverse. In general, all ancient and medieval maps reprinted in the Atlas present a completely different reality from what it preaches. All maps show that until 1918 the territory on the northern shores of the Arax River was never called Azerbaijan, a fact that is clearly visible on all ancient and medieval maps, as well as on all maps printed prior to 1918.

Among the myriad of maps, there is one map in an unimportant British atlas, published in 1844 by the *Society for the Diffusion of Useful Knowledge*, in London, where, on one of the maps the name of *Azerbaijan* appears north of the river Arax. However, this error was rectified and the other maps of the same atlas confirm that prior to 1918 no country called *Azerbaijan* existed north of the Arax River and south of the Caucasus, while *Armenia* is present on all of these maps, even during periods when Armenia as an independent state did not exist. The reason is that historically Armenians were majority in that region, and they were the indigenous peoples of that land, therefore their name appears on the regional maps.

The editor of the Azerbaijani Atlas of 2014 has actually erased the name of *Armenia* from several of the maps reproduced in the atlas, aiming to show that in ancient times Armenia did not exist on maps. In contrast, they claim that all that time Azerbaijan has been present as the region entitled *Albania*, about which see the following paragraph. However, this effort would not escape the attention of experts. Looking at the unadulterated images of the maps in the atlas, which have been included in this article, the names of *Greater Armenia* and *Lesser Armenia* have been ubiquitous. At the same time, it is notable that prior to 1918, the name of Azerbaijan does not appear on any of the maps showing the region north of the Arax River. For the publishers of the Atlas this state of the cartographic affairs were not acceptable, therefore the name of *Armenia* had to be removed from them as well. This seems to be the reason why such falsifications were performed.

By including the reproductions of images of unadulterated maps, this article exposes the truth, which could actually be observed and brought to the attention of the reader.

Making forgeries is already an established practice in Azerbaijani cartography. It is noticeable

how they falsify and present many maps prepared by Azerbaijani cartographers, showing borders of their choice in any way and manner possible. Their underlying factor for these actions is the identity problem.

This being the fact that until today Azerbaijanis have not yet decided which nation and tribe are their ancestors, the Caucasian Albanians or the Oghuz Turkic tribes of Central Asia.

When discussing with Europeans, they present themselves as the descendants of the Christian Albanians, claiming ownership to all Christian churches and monasteries of the region, notwithstanding the fact that the majority of them were built when almost all of the Albanian tribes had already converted to Islam.

Furthermore, if these Christian monuments belonged to their ancestors, the Albanians, why do they destroy them; such as in the case of the medieval Armenian cemetery of Djulfa, which they first claimed to be Albanian and a few years later completely eradicated it, converting the area into a military maneuver ground. This faith has befallen all the Christian monuments in the territory of Azerbaijani controlled Nakhjevan.

About their heredity, when discussing nationality and routes with Turkey and the Islamic world, they present themselves as Turks, claiming that the people of Turkey and Azerbaijan are “one nation divided into two countries”, for which they blame Russia and Iran.

They also claim that Azerbaijan and Caucasian Albania are two names for the same country, a fact contradicted by all existing Islamic maps and historic literature. The truth is that on all Islamic maps made between the ninth to the sixteenth centuries Azerbaijan and Albania (Arran) are always presented as two distinctly different but neighbouring regions.

No matter how much these falsehoods are disseminated and popularized, in the end the reality and the truth will overcome every barrier and be reborn. The next generations of Azerbaijanis would demand to know the facts in order to understand their heritage and origin.

ՄԱՍ 3

«ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆ»
ՀՈՐԻՆՎԱԾ ԵԶՐՈՒՅԹԸ

«ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆ» ՀՈՐԻՆՎԱԾ ԵԶՐՈՒՅԹԸ

Հազիվ տասնամյակների անցյալ ունեցող Ադրբեջանի Հանրապետության իշխանություններն ու կեղծ գիտնականները 20-րդ դարի կեսերից սկսեցին իրենց հանրապետությունը որպես հնագույն երկիր ներկայացնելու գործընթացը՝ հավակնելով բոլոր հարևան երկրների հողերին, մշակույթին ու պատմությանը: Այս գործընթացն սկսվեց այն օրվանից, երբ 1918 թվականին ստեղծվեց Ադրբեջանի Հանրապետությունը՝ յուրացնելով հարևան Իրանի համանուն նահանգի անվանումը:

Հիմնադրվելուց մի քանի տասնամյակ անց Ադրբեջանի իշխանությունները հրատարակել են շինծու և հորինված փաստերով լի հոդվածներ, գրքեր և քարոզչական այլ միջոցներ՝ նպատակ ունենալով տարբեր տեսակի հանրային հրապարակումներով ու միջոցներով, ինչպես նաև շարունակական խոսույթներով անդադար հաստատել իրենց «հնագույն» պատմություն ունենալու տեսությունը: Այս գործունեությունը մեծապես ընդլայնվեց Ադրբեջանի ներկայիս ղեկավար Իլհամ Ալիևի կառավարման տարիներին:

Ադրբեջանի ուշադրությունը կենտրոնացած էր այն ենթադրության վրա, որ եթե կեղծ լուրերն անընդհատ կրկնվեն, հատկապես հակառակը և իրականը բացահայտող տեղեկատվության բացակայության պարագայում, ապա կեղծիքն աստիճանաբար կդառնա ընդունված տարբերակ և վերջապես՝ աստիճանաբար կդիտվի որպես իրողություն: Ահա թե ինչ նպատակով են անդադար հնչում և հրապարակվում «Արևմտյան» և «Հարավային» Ադրբեջան երկրամասեր ունենալու վերաբերյալ ներկայիս Ադրբեջանի Հանրապետության իշխանությունների շարունակական պնդումները: Դրանք ուղղորդված են սեփական երկրի՝ Ադրբեջանի պատմական անցյալ ունենալու և ապա հարևանների տարածքներին աստիճանաբար տիրանալու նպատակին՝ պնդելով, որ, այսպես կոչված, տարածքի «հնամենի» հողերն ադրբեջանցիների հայրենիքն ու պատմական ծննդավայրն են: Տեսություններն անընդհատ ամրապնդելով՝ նրանք ընդլայնում են իրենց տարածքային պահանջները իրենցից հարավ և արևմուտք գտնվող հարևանների նկատմամբ:

Այսօր Ադրբեջանի իշխանությունները պնդում են, որ արևմուտքում տեղակայված Հայաստանն իրականում Ադրբեջանի պատմական արևմտյան տարածքն է, իսկ իրանական Ադրբեջանը իրենց հարավային կեսն է, որը 19-րդ դարի սկզբին Ռուսաստանն ու Իրանը միմյանց միջև բաժանեցին: Նրանք անտեսում են այն իրականությունը, որ 19-րդ դարում Արաքսից հյուսիս նման անունով երկիր գոյություն չի ունեցել: Ադրբեջանը նույնիսկ սկսել է իրենց երկիրն անվանել Հյուսիսային Ադրբեջան՝ Իրանի Ադրբեջան նահանգի նկատմամբ սեփականության իրավունքը վերահաստատելու նպատակով, և իրանական հնամենի Ադրբեջան նահանգն անվանելով «Հարավային Ադրբեջան»:

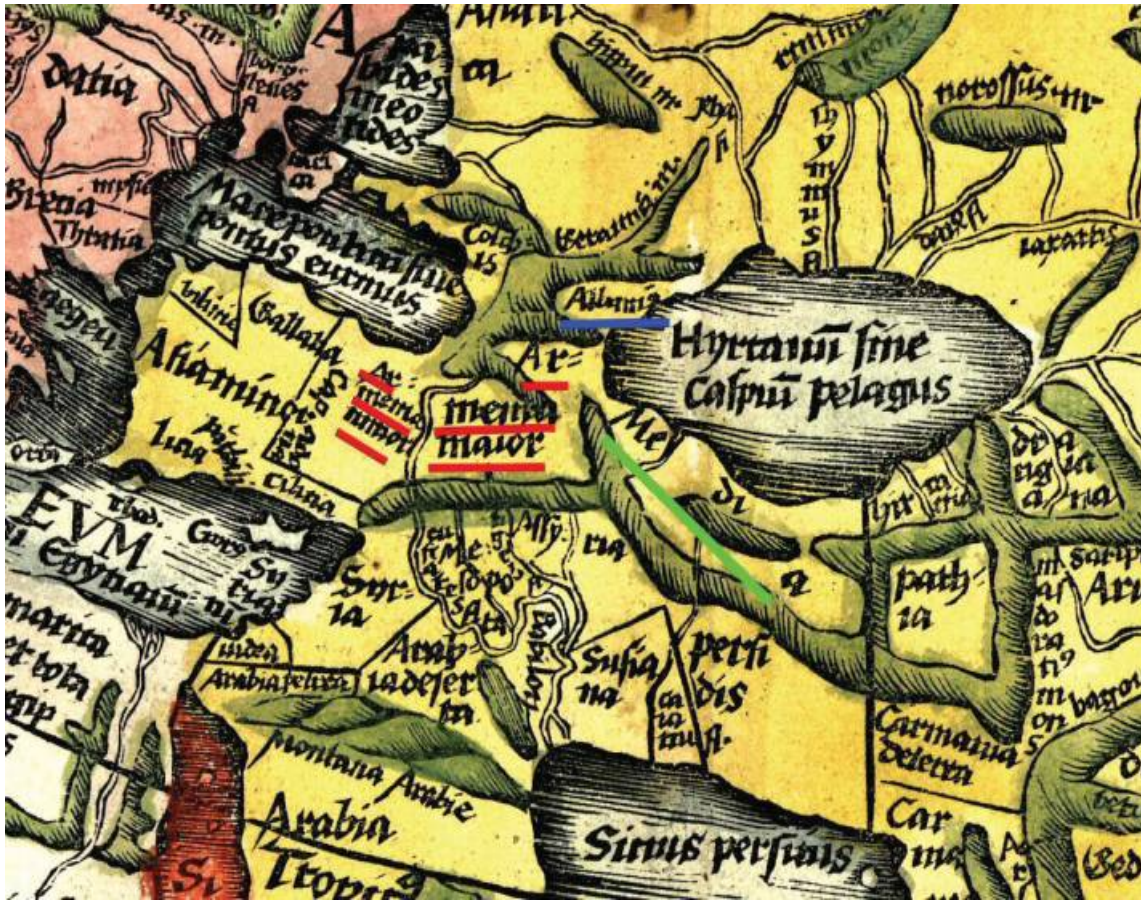
Բոլոր պատմական գրություններն ու քարտեզներն ապացուցում են, որ Արաքս գետի հյուսիսում և Կովկասյան լեռնաշղթայի հարավում մինչև 1918 թվականը Ադրբեջան անվանումով որևէ երկիր գոյություն չի ունեցել: Հին ժամանակներից սկսած մինչև միջնադար, տարածաշրջանը հայտնի էր որպես Աղվանք (որը եվրոպացիները կոչում են Կովկասյան Ալբանիա, իսկ պարսիկներն ու արաբները՝ Արրան կամ Առռան): Տասնութերորդ դարից մինչև 20-րդ դարերը հնամենի Աղվանքի տարածքը հայտնի էր որպես *Շիրվան*, որը վաղ միջնադարից սկսած ընդունված է բոլորի կողմից որպես իրականություն:

Միակ հին Ադրբեջանը, որը գոյություն է ունեցել, Իրանի նահանգն է, որն այսօր բաժանված է երեք նահանգի՝ Արևելյան և Արևմտյան Ադրբեջաններ և Արդաբիլ նահանգներ: Մինչ մեր թվարկության սկիզբն այս ամբողջ տարածքը հայտնի էր որպես *Փոքր Մեդիա*: Անվանափոխությունը տեղի է ունեցել այն բանից հետո, երբ տեղացի *Ապրոպապ* անունով զորավարը երկիրը պաշտպանել է Ալեքսանդր Մակեդոնացու հարձակումից: Ավելի ուշ երկրի բնակչությունը որոշեց ի պատիվ իրենց զորավարի երկիրը կոչել «Ատրոպատեն»: Արաբների արշավանքից հետո անվանումն աստիճանաբար տրոհվեց ու դարձավ Ադրոբիզան, Ադերբիզան, Ադերբիջան, Ադրբեջան, Ազերբիջան և վերջապես Ազերբայջան: Սակայն հայոց լեզվում հին անունը պահպանվել է, և տարածքը հայերենով կոչվում է *Ադրպատական*:

Այն փաստը, որ Ադրբեջանը չի ցուցադրվել հնագույն ժամանակներից մինչև 1918 թվականը պահպանված որևէ պատմական քարտեզի վրա, ադրբեջանական պնդումների և կեղծիքների վրա որևէ զսպիչ հետևանք չի ունենում: Նրանց բոլոր պնդումները հիմնված են 1844 թվականին պատրաստված անգլիական մի ատլասի մեկ էջի վրա, որտեղ բրիտանացի քարտեզագիրը *Հայաստանի* և *Վրաստանի* անունների միջև սխալմամբ գետեղել է *Ադրբեջան* անվանումը: Սակայն նույն ատլասի մյուս քարտեզների վրա սխալը սրբագրվել է, և *Ադրբեջանը* ցուցադրվել է որպես Իրանի նահանգ:

Չնայած վերը նշվածին՝ Ադրբեջանը դեռևս կազմակերպում է Արևմտյան Ադրբեջանի քաղաքացիների խմբեր և միություններ՝ առաջ մղելով Հայաստանի՝ Արևմտյան Ադրբեջան լինելու իրենց անհիմն պնդումները: Նրանք այնքան հեռուն են ծրագրել, որ յուրացրել են բոլոր հայկական քրիստոնեական հուշարձանները՝ դրանք անվանելով թյուրքական տաճարներ, և ամբողջ հայկական հողը կոչվել է օղուգ թյուրքերի հայրենիք, որոնք իրականում ութերորդից տասներկուերորդ դարերում եկել են Միջին Ասիայի տափաստաններից: Այս առթիվ Ադրբեջանում հրատարակել են պատկերազարդ գրքեր ու հոդվածներ:

Տրամաբանությունից հեռու է թվում այն, որ շուրջ մեկ դար առաջ ստեղծված երկիրը հարևաններից պահանջում է իր «պատմական» հողերը: Իրական փաստերը գտնելու համար պետք է խորամուխ լինել տարածաշրջանի պատմության, ինչպես նաև ժամանակի քարտեզագրական աղբյուրների մեջ և կատարել դիտարկումներ բոլորին հասանելի այս նյութերի վերաբերյալ:

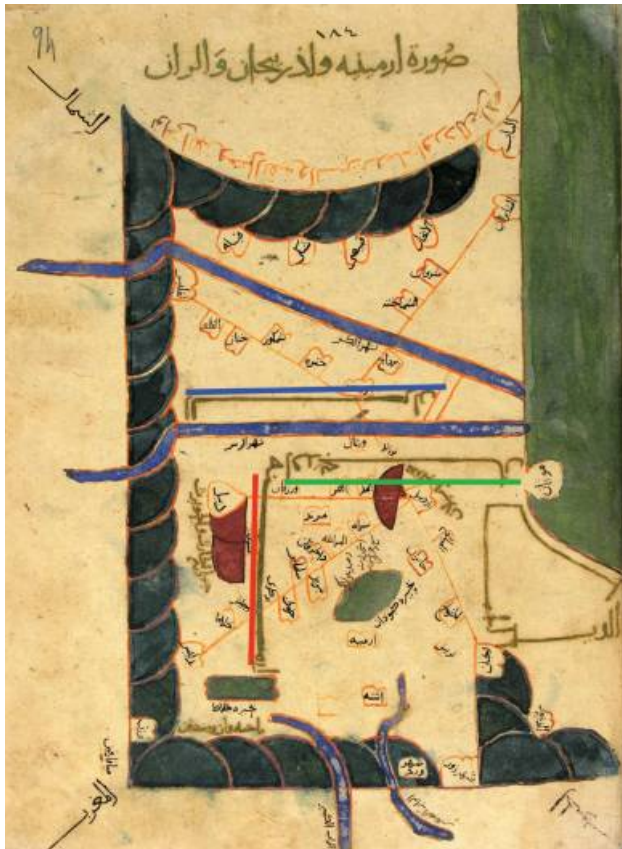

Պատ. 1. Հարավային Կովկասը և Մերձավոր Արևելքը Պարզմենտսի երկրորդ դարի «Աշխարհացույց» քարտեզում

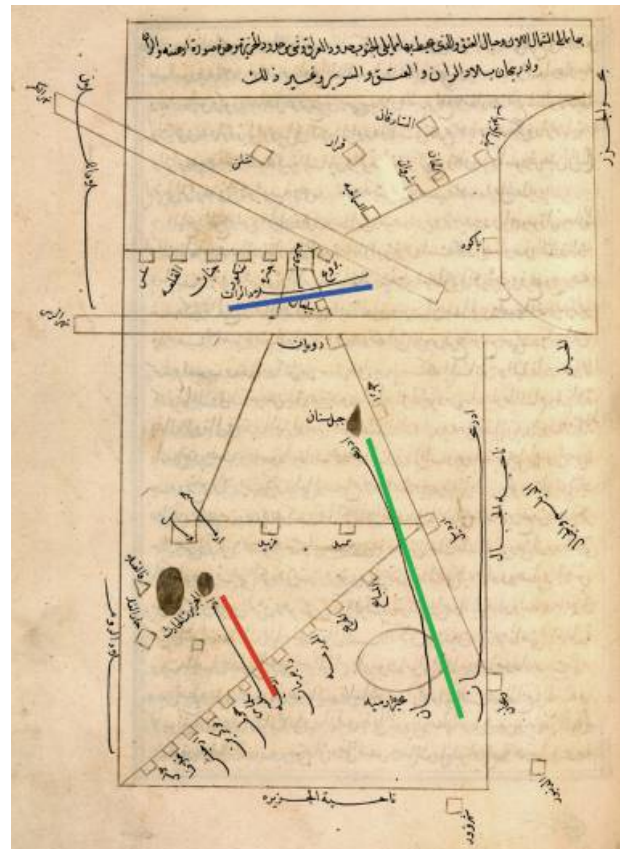
Մերձավոր Արևելքի և Հարավային Կովկասի երկրորդ դարի Պատ. 1 քարտեզի վրա տեսնում ենք Մեծ Հայաստան (Մեծ Հայք) և Փոքր Հայաստան (Փոքր Հայք) տեղանունները՝ երկուսն էլ կարմիրով ընդգծված։ Ալբանիան, որն ընդգծված է կապույտով, գտնվում է Կուր գետից հյուսիս՝ Կովկասից անմիջապես հարավ։ Այստեղից բացակայում է Ադրբեջան անվանումը։ Նույնիսկ իրանական Ադրբեջան նահանգը այստեղ կանաչով ընդգծված Մարաստանն է, որը պարսկական Ադրբեջան-Ատրպատականի նախկին անվանումն էր։

Այժմ նայենք իսլամական քարտեզագրությանը, որին վկայակոչում է ադրբեջանցի պատմաբան Զիյա Բունիյաթովը, և դիտարկենք Հարավային Կովկասի քարտեզները։ Հաջորդ էջի վրա ներկայացված են իսլամական հայտնի աշխարհագրագետներ Իսթախրիի և Իբն Հաուքալի տասներորդ դարից թվագրվող հանրաճանաչ քարտեզները։

Այս քարտեզները ցուցադրված են որպես իսլամական քարտեզագրության մեջ կրկնվող կիրառության երկու օրինակ, որոնք տեղ են գտել նրանց տարբեր աշխատություններում։

Պատ. 2. Հարավային Կովկասի քարտեզն Իբն Հաուքալի «Սուրաթ ուլ-Արդի» գրքից, 10-րդ դար: Քարտեզը պահպանվում է Սրամբուլի Թուփթափու Սարայի թանգարանում:

Պատ. 3. Հարավային Կովկասի քարտեզ, Իսթախրիի «Մամալիք վա Մասալիկ» գրքից, 10-րդ դար: Բրիտանական գրադարան, Լոնդոն:

Նշանավոր աշխարհագրագետների կողմից պատրաստված և վերը նշված Պատ. 2-ի և 3-ի իսլամական քարտեզները ցույց են տալիս Հարավային Կովկասի տարածաշրջանը: Երկու քարտեզներն էլ վերնագրված են «Հայաստանի, Ադրբեջանի և Արրանի (Կովկասյան Ալբանիայի) քարտեզը»: Արրանն ընդգծված է կապույտով և տեղակայված Արաքս և Կուր գետերի միջև: Ադրբեջանը ներկայացված է որպես Իրանի հյուսիսարևմտյան նահանգ՝ տեղակայված Արաքս գետից հարավ, և ընդգծված է կանաչով: Սա վկայում է այն մասին, որ Ադրբեջանն ու Արրանը հստակորեն առանձին երկրներ են, մինչդեռ ներկայիս ադրբեջանական իշխանությունները պնդում են, որ դրանք միևնույն երկիրն են: Իսլամական քարտեզի վրա չկա ոչ մի հյուսիսային, հարավային կամ արևմտյան Ադրբեջան անվանումով երկիր: Կա միայն մեկ Ադրբեջան, որը պատմական պարսկական նահանգն է և նախկինում կոչվում էր «Փոքր Մեդիա» երկրամաս:

Այս իսլամական քարտեզների երկու նմուշների վրա էլ կարմիրով ընդգծված Հայաստանը նստած է Արաքս գետի երկու ափերին: Երկիրը տեղակայված է Աղվանք-Արրանից հարավ և Պարսկաստան-Իրանի Ադրբեջան-Ատրպատական նահանգի արևմուտքում և հյուսիսում:

Հաջորդ քարտեզը ներկայացնում է եվրոպական քարտեզագրության կարևոր քարտեզագետներից մեկի՝ Ֆրանսիայի Արքունիքի պատվավոր քարտեզագետ ընտանիքի անդամներից Գիյոմ Դե Լիլի աշխատանքներից մեկը, որը հրատարակվել է Սանկտ Պետերբուրգում, 1730 թ.:

Պատ. 4. Ֆրանսիացի քարտեզագիր Դե Լիլի «Կովկասի» քարտեզը, 1730 թ.

Պատ. 4 քարտեզը, որը վերնագրված է «Կասպից ծովի տարածաշրջանի երկրները», ցույց է տալիս Կասպից ծովի տարածքը՝ ներառելով Հայաստան, Մեգրելիա, Իմերեթիա, ինչպես նաև Դաղստան, Դերբենդ, Շամախի շրջանները, որոնցից վերջին երեքը գտնվում է «Շիրվան» անունը կրող ընդհանուր տարածքում:

Այդ օրերին ներկայիս Ադրբեջանի Հանրապետության տարածքում առկա էին իսլամական խանություններ, որոնց անվանումները ներկված են կանաչ գույնով: Արցախում իշխել են հայոց իշխանները (մելիքները), որոնք ինքնուրույն կառավարել են տարածաշրջանը՝ հարկ վճարելով պարսից արքաներին: 1918 թվականից այս տարածքի մեծ մասը, որը նախկինում կոչվում էր «Շիրվան», վերանվանվել է «Ադրբեջանի Հանրապետություն»:

Քարտեզի վրա *Արաքս* գետից հարավ գտնվող իրանական տարածքը կոչվում է *Ադերբեջան*՝ ներկված շագանակագույնով, որն Իրանի հյուսիսարևմտյան նահանգի անունն է: Այստեղ Արաքս գետից հյուսիս Ադրբեջան չկա: *Երևանի* և *Հայաստանի* անունները ներկված են դեղին գույնով: Այս երկիրը ձգվում է Արաքս գետից դեպի հարավ, ինչպես նաև դեպի հյուսիս և արևմուտք՝ հասնելով *Բայազիդ, Շարուր, Արարատ, Մակու, Էջմիածին* (Ուլքիլիսա), *Արտաշատ, Դվին, Նախիջևան, Կապան, Սևանա լիճ* և այլն:

Պատ. 5-ը՝ հանրահայտ Բրիլի հրատարակչության կողմից 1913 թ. հրատարակված «Իսլամի հանրագիտարան»-ից, Ադրբեջանի վերաբերյալ տեքստն է: Իսկ Պատ. 6-ում Ադրբեջան անվան վերաբերյալ՝ այս անգամ Ադրբեջանի ռազմական դաշնակից Թուրքիայի հանրագիտարանում, 1942 թ. հրատարակված տեքստն է:

Նկարագրությունը համահունչ է 1918 թ.-ին նախորդող ժամանակաշրջանի մնացած բոլոր հանրագիտարաններին, պատմության և աշխարհագրության գրքերին, երբ դեռ 1918 թ.-ին չէր ծնվել Ադրբեջանի Հանրապետությունը:

ĀDHARBAIDJĀN, a province in the empire of the caliphs, bounded on the S. E. by al-Djibāl (the ancient Media), on the S. W. by the eastern part of the province of Djastra (the ancient Assyria), on the W. by Armenia, on the N. by the province of Arrān (the countries of the Caucasus), and on the E. by both shore-lands of the Caspian Sea, Miğhān and Gīlān. Nowadays under Ādharbaidjān is understood the northwestern province of Persia which borders on Turkey and on the Russian Caucasus and which mainly comprises the former 'Abbaside province. In ancient times this district formed at first a part of the great Median province of the Achaemenian empire; it is only since

Տեքստի թարգմանությունը.

ԱԶԱՐԲԱՅՋԱՆ, Խալիֆների կայսրության նահանգներից, որի հարավ-արևելքում է Զաբալը (ինագույն Մեդիան), հարավ-արևմուտքում է, ինագույն Զազիրայի (ինագույն Ասորիք) արևելյան մասը, արևմուտքում է Հայաստանը, հյուսիսում՝ Կովկասյան երկրներից Առանը, և արևելքում՝ Կասպից ծովի ափերը, Մուղանն ու Գիլանը: Ներկայում Ազարբայջան ասելով հասկացվում է Իրանի հյուսիսարևմտյան նահանգը, որի սահմաններն են Թուրքիան և ռուսական Կովկասը, որը նաև նախկին Աբբասյանների [Սեֆյանների] նահանգն էր: Հնագույն ժամանակներում սա Աքեմենյան կայսրության Մարասպան շրջանի մեկ մասն էր համարվում...

Պատր. 5. *Իսլամի հանրագիտարան, 1913:*
Բրիլ, Նիդեռլանդներ:

Ահա ևս մեկ մեջբերում «Իսլամական հանրագիտարան»-ից թուրքերեն՝ հրատարակված Թուրքիայում, 1942 թ.:

AZERBAYCAN. ĀZARBĀYCĀN.
I. Bugünkü coğrafya ve etnografya vaziyeti. Önce İran'ın şimâl-i garbî vilâyetlerine ve nâdiren Arrân ile Şirvan'a ve 28 mayıs 1918'den itibaren, Kafkasya Azerbaycanı'na da resmen Azerbaycan denilmiş ise de, Azerbaycan umumî adı, etnografya bakımından, „âzerî lehcesi ile konuşan türklerin ülkesi“ mânasını hâizdir. İran'a tâbi kısmının (cenubî A.) mesahası 104.000 km². olup, nüfusu 2.000.000'dan bir az fazla tahmin edilmektedir (bk. Mas'ûd Kayhân, *Coğrafiyâ-i mufaşşal-i Īrân*, Tahran, 1311=1932, III, 151). Kafkasya (şimâlî) Azerbaycanı'nın mesahası ise, Azerbaycan cumhuriyetinin 1919'da verdiği resmî istatistiğe göre, 94.137 km². olup, nüfusu 4.617.671 idi (bk.

Տեքստի ազատ թարգմանությունը հետևյալն է.

Ներկա աշխարհագրական ու ազգագրական վիճակը: Ադրբեջան անվանումը օգտագործվել է Իրանի հյուսիսարևմտյան նահանգների, իսկ հազվադեպ դեպքերում՝ նաև Արրան և Շիրվանի համար: 1918 թվականի մայիսի 28-ից Կովկասյան պետությունը նույնպես պաշտոնապես ստանձնել է Ադրբեջան անվանումը:

Պատ. 6. Քաղվածք թուրքական Islam Ansiklopedisi-ի 91-րդ էջից, 1942 թվականի հատոր 12:

Հաջորդ երկու քարտեզները պատրաստվել են Ադրբեջանի Հանրապետության ամենամոտ դաշնակից՝ օսմանցիների կողմից տասնիններորդ և քսաներորդ դարերի ընթացքում՝ մինչև 1918 թվականին Ադրբեջանի Հանրապետության ստեղծումը: Քարտեզները թվագրվում են 1877 և 1913 թվականներին, և երկուսում էլ *Ադրբեջանի* շրջանը/նահանգը ներկայացված է Իրանի տարածքում, իսկ Արաքսից ու Իրանի Ադրբեջանից հյուսիս-արևմուտք տարածքում ընկած շրջանը կոչված է *Շիրվան*:

1877 թվականի օսմանյան քարտեզը ներկայացված է պատկեր Պատ. 7-ում: Այն պատրաստվել է Ադրբեջանի բարեկամների՝ օսմանյան թուրքերի կողմից, որոնց հաջորդներն այս օրերին սրտանց և անվերապահ աջակցում են Ադրբեջանին: Քարտեզը պատրաստվել է 1877-1878 թ. ռուս-թուրքական պատերազմի ժամանակ: Այստեղ ևս Արաքսից հյուսիս որևէ Ադրբեջան լինի դա հյուսիսային կամ արևմտյան, գոյություն չունի:

Պատ. 7. Այս քարտեզը կազմվել է Օսմանյան կայսրության ռազմական նախարարության կողմից՝ նպատակ ունենալով ներկայացնել 1877 թվականի ռուս-օսմանյան պատերազմի իրավիճակը:

Քարտեզներում տեղանունները ցուցադրված են օսմանա-արաբական գրով, քանի որ Թուրքիայի ներկայիս բնակչությունից ոչ մեկը, բացառությամբ սակավաթիվ արաբ և պարսիկ ընթերցողների, չեն կարող դա կարդալ: Դրա համար տեղանունները տառադարձված են անգլերենի:

Քարտեզում ներկայացված ամենամեծ տեղանունը *Օսմանյան կայսրությունն* է, որը տարածվում է Բալկաններից մինչև Սաուդյան Արաբիայի և Իրաքի, Պաղեստինի, Եգիպտոսի, ինչպես նաև Լիբիայի անապատները:

Անատոլիա անվանումը կիրառվում է միայն Փոքր Ասիայի թերակղզու աշխարհագրական տարածքի վրա, որը տարածվում է Էգեյան ծովից մինչև Թոքաթ, Սիվաս և Ադանա շրջաններ

և Եփրատ գետի արևմտյան ափեր: Օսմանյան այս քարտեզի վրա Հայաստան անունը հիշատակվում է հյուսիսում՝ մինչև Էրզրում, հարավում՝ Վան և Բիթլիս, արևմուտքում՝ Մալաթիա, և արևելքում՝ Սևանի տարածքները: Այս ամենը ներկայացնում է պատմական կամ Մեծ Հայքի տարածքը: Քարտեզն ընդգրկում է Օսմանյան և Ռուսական կայսրությունների վերահսկողության տակ գտնվող շրջանները, մինչդեռ Ադրբեջանը ներկայացված է որպես Իրանի նահանգ, որը գտնվում է Արաքս գետի հարավային ափին: Վրաստանը և Դաղստանը գտնվում են Հայաստանից հյուսիս-արևմուտք:

Ներկայիս Ադրբեջանի Հանրապետության տարածքը կոչված է Շիրվան: Այսպիսով մեկ անգամ ևս փաստվում է, որ նախապատմությունից մինչև 1918 թվականը Արաքս գետի հյուսիսային ափին Ադրբեջան կամ Արևմտյան Ադրբեջան անունով երկիր չի եղել:

Պատ. 8. Հարավային Կովկասի օսմանյան քարտեզ, 1913, երկրների անունների տառադարձությամբ:

Հաջորդ Պատ. 8-ի օսմանյան քարտեզը ներկայացնում է 1913 թ. դրվածքը: Այդտեղից կարելի է եզրակացնել, որ մինչև 1918 թ. Արաքս գետից հյուսիս Ադրբեջան անունով երկիր ընդհանրապես գոյություն չուներ: Միակ *Ադրբեջանը* իրանական նույնանուն նահանգն է՝ տեղակայված *Արաքս* գետի հարավային ափին:

Քանի որ այն ժամանակ, երբ Պատմական Հայաստանի հողերը բաժանված էին Օսմանյան և Ռուսական կայսրությունների միջև, *Հայաստան* անունը գրված է այս երկու կայսրությունների սահմանակից տարածքի վրա: Այս քարտեզում ևս ներկայիս Ադրբեջանի շրջանը ներկայացված է *Շիրվան* անունով, որը մինչև 1918 թվականը սովորաբար օգտագործվում էր պարսիկ և թուրք խաների ու հայ մելիքների զբաղեցրած տարածաշրջանի համար:

* * *

Որոշ տեղացի պատմաբանների պնդումների համաձայն՝ հյուսիսային և հարավային եզրույթները գործածության մեջ են մտել Գյուլիստանի և Թուրքմենչայի պայմանագրերից հետո (1813 թ. և 1828 թ.), երբ Արաքս գետից հյուսիս ընկած շրջանը հանձնվեց Ռուսաստանին՝ երկիրը բաժանելով երկու մասի:

Սակայն ադրբեջանցի քարտեզագետ և պատմաբան Զիյա Բունիյաթովն ունի մեկ այլ տեսություն, որով պնդում է, որ այդ անունները ունեն ոչ թե 100, այլ 1500 տարվա վաղեմություն: Նա գրում է.

Ըստ պարսկական քարտեզների հավաքածուների՝ մ.թ. վեցերորդ դարից ի վեր Ադրբեջան անվանումը վավեր է և՛ Հյուսիսային, և՛ Հարավային Ադրբեջանների համար: Վեցերորդ դարում Սասանյան թագավոր Խոսրով Անուշիրվանը ստեղծեց երկրների Կովկասյան հանգույց խումբը, որը կոչվում էր «Աբդուլբահահան» կամ, ըստ արաբա-պարսկական ավանդույթի, «Ադրբեջան», որը, ի թիվս այլոց, ներառում էր Հյուսիսային Ադրբեջան կամ Արրան երկիրը և Հարավային Ադրբեջանը՝ Ատրոպատենը: Արաբական և պարսկական աղբյուրների համաձայն՝ Խալիֆայության դարաշրջանից և դրանից հետո, այսինքն՝ ութերորդ դարից, «Ադրբեջան» անվանումը հասկացվել է որպես Հյուսիսային և Հարավային Ադրբեջանների միասնություն և վերաբերում է նրանց ընդհանուր վարչական, աշխարհագրական կամ քաղաքական համակարգերին:

Բունիյաթովի այս մեկ պարբերությունում առկա են մի շարք պարզունակ, բայց միտումնավոր քաղաքական սխալներ:

1. Իսլամական ամենահին պատմական կամ աշխարհագրական աշխատությունը թվագրվում է իններորդ դարով, հետևաբար Բունիյաթովի հիշատակած քարտեզները հնարավոր

է, որ ինքն է պատրաստել, հետևաբար դժվար թե դրանք «արժանահավատ» փաստաթղթեր համարվեն:

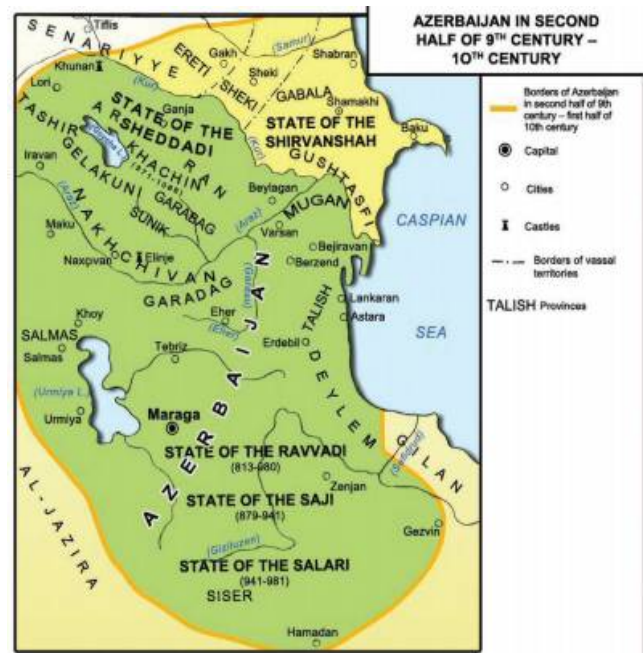
2. Իր երկրորդ նախադասության մեջ նա միտումնավոր աղավաղում է Ատրոպատեն կամ Ատորպատկան անունը՝ դարձնելով «Աբդուլբադահան», որն արաբական կամ այլ աղբյուրների համար անձանոթ, բայց արաբերեն հնչող մի հորինված անուն է: Երկու դեպքում էլ սա իրանական «Ատրոպատեն» նահանգն էր, որը գտնվում էր Արաքս գետից հարավ, պատմաբաններին հայտնի մեր դարաշրջանի արշալույսից:

3. Ավելացնենք, որ անհնարին էր Իրանի թագավոր Խոսրով Անուշիրվանը արաբական անունով կոչեր իր կողմից ստեղծված վարչական տարածքը: Խոսրով Անուշիրվանը մահացել է 579 թ., իսկ արաբական առաջին արշավանքը տեղի է ունեցել 632 թ.:

4. Ինչպես երևում է 9-րդ դարից մեզ հասած Պատ. 2 և 3-ի իսլամական քարտեզներում, մասնավորապես Բալխիի, Իսթախրիի, Իբն Հաուքալի, ալ-Մասուդիի, Իդրիսիի, ալ-Ղազվինիի և այլոց աշխարհագրական աշխատություններում, Կուր և Արաքս գետերից հյուսիս գտնվող

Պատ. 9. Արանը և Ադրբեջանը Արաբական խալիֆայության շրջանակներում, VII-XIII դարեր, «Ադրբեջանի պատմական աղյուս», Բաքու, 1994 թ.:

Պատ. 10. Ադրբեջանը իններորդ և փասներորդ դարերում, աղբյուր՝ «Ադրբեջանի պատմական աղյուս», Բաքու, 1994 թ.: Ադրբեջանը նշված է նարնջագույն գծով:

տարածքը միշտ անվանվել է «Արրան», այսինքն՝ Կովկասյան Ալբանիա, իսկ գետից հարավ՝ «Ադրբեջան»: Կովկասի հարավում հյուսիսային, հարավային կամ արևմտյան անվանումով որևէ Ադրբեջան երկիր գոյություն չի ունեցել:

5. Բունիյաթովը, հիմնվելով իր տեսությունների և հորինվածքների վրա, փորձում է հաստատել Ադրբեջանի քաղաքական և վարչական պետականությունը Դերբենդից մինչև Համադան ձգվող տարածքում: Տե՛ս Պատ. 9 և 10 քարտեզները: Պատ. 9 և 10-ի քարտեզները վերցված են «Ադրբեջանի պատմական ատլասից» (1994 թ.): Պատկեր 9-ը ցույց է տալիս տարածաշրջանը յոթերորդից մինչև տասներեքերորդ դարերի ընթացքում: Այստեղ *Արրանը* գտնվում է *Արաքս* և *Կուր* գետերից հյուսիս, իսկ Կուրից հյուսիս գտնվող շրջանը այստեղ էլ կոչված է *Շիրվան*: Քարտեզը վերնագրված է «Ադրբեջան և Արրան», որոնք շրջապատված են նարնջագույն գծով: Երկու առանձին երկրներին տրվում է հավասար նշանակություն և կշիռ:

Պատ. 10-ում պատկերված է Ադրբեջանը իններորդ և տասներորդ դարերի ընթացքում՝ ներառյալ նախորդ քարտեզի վրա նշված *Արրանի* շրջանը: Ադրբեջանը տարածվում է *Դերբենդից* մինչև *Համադան*, որը շրջապատված է նարնջագույն սահմանով: Սակայն նույնիսկ այս քարտեզներում Արևմտյան Ադրբեջան անվանումն առկա չէ:

Հետաքրքիր է տեսնել, որ տարածաշրջանի պատմականորեն երկու կարևոր և հնամենի երկրներ Իրանն ու Հայաստանը, որոնք ցուցադրվում են տարածաշրջանի բոլոր քարտեզներում, այս ատլասի մեջ ընդհանրապես արժանի չեն եղել հիշատակման:

Ինչպես նախկինում նշվեց, քսաներորդ դարի ադրբեջանական պատմագրության «ակադեմիական» գրականության մեջ մենք սկսում ենք տեսնել «Արևմտյան Ադրբեջան» տերմինը, մի տարածք, որի սահմանները մինչև վերջերս հստակ որոշված չէին:

Այս անվան տակ նշված տարածաշրջանի սահմաններն ակնհայտ դարձան, երբ 2007 թվականին Ադրբեջանի Հանրապետության զբոսաշրջության և մշակույթի նախարարությունը հրատարակեց Ազիզ Ալաքբարլիի «Արևմտյան Ադրբեջանի հուշարձանները» գիրքը, որում պատկերված է Հայաստանի Հանրապետության քարտեզը՝ մակագրված «*Օղուզ թուրքերի երկիրը՝ Արևմտյան Ադրբեջանը, որը ներկա Հայաստանի Հանրապետությունն է*»: Այսպիսով, վերջապես, ինչպես ցույց է տալիս Պատ. 11 քարտեզը, ներկայիս ադրբեջանական իշխանությունները պնդում են, որ Հայաստանի Հանրապետության ողջ տարածքը, ըստ էության, Արևմտյան Ադրբեջանն է, որը եղել է թյուրք օղուզների երկիրը, որոնք իրականում Կենտրոնական Ասիայից եկած գաղթականներն էին:

Հազիվ հարյուր տարին բոլորած Ադրբեջանն ահա այսպես է ներկայացնում իր «պատմական» Արևմտյան Ադրբեջան երկրամասը տեղական բնակչությանն ու ամբողջ աշխարհին:

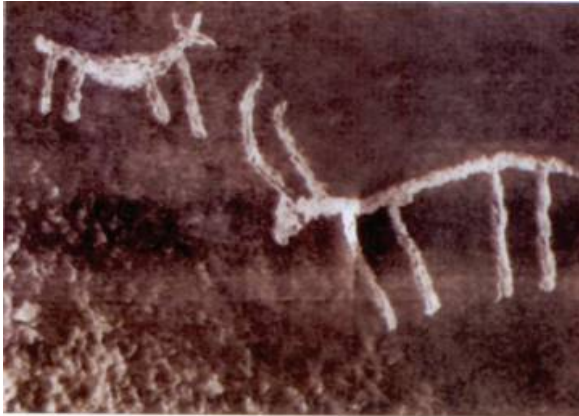

**The map the Ancient Turkish-Oghuz land – Western Azerbaijan
(present day the Republic of Armenian)**

Պատ. 11. Հայաստանի քարտեզը Ազիզ Ալաքբարլիի «Արևմտյան Ադրբեջանի հուշարձանները» գրքում (2007, Բաքու)՝ վերանվանված «Օղուզ թուրքերի երկիրը՝ Արևմտյան Ադրբեջանը, որը ներկա Հայաստանի Հանրապետությունն է»:

Հաջորդ էջերում պատկերված են գրքի հայկական տաճարներն ու վանքերը, որոնք գրքում ներկայացված են որպես թրքական կամ քրիստոնյա-թուրք հուշարձաններ:

Մ.թ.ա. ավելի քան 10 000 տարվա Ուխտասարի ժայռապատկերներն էլ ներկայացված են որպես թուրքական, մինչդեռ թուրք անվանումը առաջին անգամ չինացիները հիշատակել են միայն 6-րդ դարում:

Ancient Turkish on-rock pictures in Soyugbulag village (Referring to the millenniums BC)

Պատ. 12. Ուխտասարի հնագույն ժայռապատկերները իբր թուրքական են:

The ruins of Garni temple referring to ancient Gargar Turks (the 1st century)

Պատ. 14. Առաջին դարի Գառնիի տաճարի փլատակները, որն այժմ վերականգնված է, իբր Գարգար [?] թուրքերն են կառուցել:

General view of Naraduz Turkish cemetery (the 13th century)

Պատ. 13. Նորադուզի խաչքարերով գերեզմանոցը իբրն թուրքական է:

General view of Agharchin Turkish-Christian temple (the 10th-11th centuries)

Պատ. 15. Հաղարծինը ներկայացված է որպես թուրք-քրիստոնյա տաճար:

Պատ. 16 Նորավանքը
ներկայացված է որպես
թուրքական տաճար:

Different views
of Amaghutun//Anabat
Turkish temple
(13th century)

A distance view of an ancient Turkish temple Khorvirab (the 6th century)

Պատ. 17. Նույնիսկ Խոր Վիրապը ներկայացված է որպես
թուրքական տաճար

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Ադրբեջանի հակահայ գրականությունն ու հայտարարությունները նորություն չեն: Դրանք սկսվել են դեռ Խորհրդային վերջին տասնամյակներին Զիյա Բունիյաթովի, Ֆարիդա Մամեդովայի և նրանց գործակիցների կողմից՝ որպես ակադեմիական տեսություններ ու պատմական իրականություն: Բայց ժամանակին այս գեղծարարություններն ու իրականությունը կեղծելը դիտվում էին որպես պարզապես ակադեմիական կարծիքներ և տեսակետներ, որոնց հաճախ քննադատում և որոնց անդրադառնում էին հայ մտավորականները, պատմաբաններն ու մասնագետները, ցավոք հիմնականում հայերենով և ռուսերենով՝ Հայաստանում:

Ամեն դեպքում, քանի որ առկա էր կենտրոնական ինչ-որ հսկող մարմին, դրանք մնում էին որպես ակադեմիական կարծիքներ ու հայտարարություններ:

Անկախությունից հետո, երբ վերացավ այս հսկիչ իշխանությունը, հատկապես Իլհամ Ալիևի նախագահության օրերից, այս հակահայ տեսություններն ու հայտարարությունները, ինչպես նաև դպրոցական դասագրքերի բովանդակությունները էապես փոխվեցին ու դարձան խիստ թշնամական հայերի ու Հայաստանի հանդեպ, որոնց դիմաց մեր իշխանությունները և մտավորականությունը ոչ մի կազմակերպված և պատշաճ անդրադարձ չձեռնարկեցին:

Հասանք այնտեղ, որ 2007 թ. Ալիևի հիմնադրամի հովանավորությամբ Ադրբեջանում հրատարակվեց բազմալեզու և մեծադիր գիրք՝ «*Արևմտյան Ադրբեջանի հուշարձանները*» խորագրով: Գրքի սկզբում տեղադրված է Հայաստանի Հանրապետության քարտեզը՝ ներկայացված որպես օղուզ թուրքերի պատմական հայրենիք, իսկ գիրքը պարունակում է հարյուրավոր հայկական՝ հիմնականում քրիստոնեական հուշարձանների պատկերներ, որոնք ներկայացված են որպես ադրբեջանական կամ թուրքական:

Ավելին, 1918 թվականին ծնունդ առած Ադրբեջանն այսօր Հայաստանից պահանջում է իր «պատմական հողերը»՝ իրեն հայտարարելով որպես 3000 տարվա պետականություն ունեցող երկիր, միտումնավոր անտեսելով իրենց ծննդյան ու հիմնադրման թվականը:

Հայաստանի իշխանությունները արդեն այս քաղաքական դարձած հայտարարություններին սկսեցին արձագանքել շատ ուշացումով և անբավարար, մինչև այն, որ Ադրբեջանի հայտարարությունները և պահանջներն արդեն իսկ սկսել են վտանգել Հայաստանի անկախ գոյությունն ու հարատևումը:

Այս հոդվածը մի փոքրիկ աշխատություն է մեր հանրության և օտարների ուշադրությունը հրավիրելու այս աղետաբեր քայլերին, որին դիմում են Ադրբեջանի իշխանավորները՝ առանց դրանք հակասող և իրական հայկական պահանջներ ներկայացնելու արձագանքների: Մանրամասն տե՛ս Ռ. Գալսյան, *Հայաստան, Ադրբեջան և Թուրքիա, մշակութային, աշխարհագրական և պատմական հակասությունների քննարկում*, Զանգակ, Երևան, 2020, *Հայաստանի սահմանների 2.600 տարվա պատմությունը*, Զանգակ, Երևան, 2022, և անգլերեն *Armenia and its Borders* աշխատությունը, Antares, Yerevan, 2024:

PART 4

THE INVENTED TERMINOLOGY OF “WESTERN AZERBAIJAN”

THE INVENTED TERMINOLOGY OF “WESTERN AZERBAIJAN”

Since the middle of the twentieth century, the authorities and pseudo-academics of the barely decades-old country, the Republic of Azerbaijan, began the process of establishing their republic as an ancient country, laying claim on the lands of all their neighbouring countries. This process began from the day the Republic of Azerbaijan was established in 1918, appropriating the name of its neighbouring Iranian province.

Two decades after their establishment, the Azerbaijani authorities pushed forward with their fabricated and invented facts, through publication of articles, books and other propaganda means, aimed at establishing an ongoing monologue about their “ancient” history. This activity expanded hugely under the leadership of the current president, Ilham Aliyev.

Their focus was on the assumption that, if false news are repeated long enough, especially in the absence of opposing information, the fallacy gradually becomes the norm, and finally turns into reality, accepted by all.

In order to have a western and southern Azerbaijan, the authorities of the present day Republic of Azerbaijan begin with claiming historic past for their own country, Azerbaijan and asserting that this so called “ancient” land is the hub of all Azerbaijanis. By extension their claims included the territories of their southern and western neighbours. Today the Azerbaijani authorities claim that Armenia to the west is actually the historic *Western Azerbaijan* and the Iranian province of Azerbaijan is actually the *Southern Azerbaijan*, both being part and parcel of their country, which Russia and Iran divided it into two parts during the early nineteenth century, each appropriating one part. They even have begun calling their own country *Northern Azerbaijan* in order to assert their ownership over the Iranian province of Azerbaijan, which they named *Southern Azerbaijan*.

All historic writings and maps prove that south of the Caucasus Range and north of the Arax River there was no country named Azerbaijan until 1918. In ancient times the region was known as *Caucasian Albania* (*Arran* in Persian and Arabic and *Aghvanq* - in Armenian) and between the eighteenth and twentieth centuries, in all literature the region was known as *Shirvan*.

The only ancient Azerbaijan that existed in the South Caucasus was the northwestern Iranian province, which today, because of its size, is split into East and West Azerbaijan and Ardabil provinces. Before the common era this entire area was known as *Lesser Media*, part of the Persian Empire. The change of name came about after their military leader named Atropat defended his country against the forces of Alexander the Great. Later the population of the country decided to name their land *Atropatene*, in honour of their military leader. After the Arab invasion, however, the name gradually evolved and became Atrobigan, Aderbigan, Adherbijan, Azerbijan and Azerbaijan. In Armenian language however, the ancient name has persisted and Armenians still call it *Atrpatakan*.

underline green. This proves that *Azerbaijan* and *Arran* are distinctly separate regions, while the present-day Azerbaijani authorities claims them to be one and the same country. There are no northern, southern or western Azerbaijanans on any of these Islamic maps? There is only one Azerbaijan, which is the historic Persian province, previously known as *Lesser Media*. On both these maps *Armenia*, underlined red, could be seen straddling the Arax River, being located south of *Arran* and *West* of Azerbaijani province of Persia-Iran.

Fig. 4. French mapmakers Delisle's map of the Caucasus in 1730.

The map of Fig. 4 is entitled *Countries of the Caspian Sea Region*. Here the region presently occupied by the Republic of Azerbaijan is shown as ruled by Muslim Khans (Princes), whose domains are highlighted green. During the time there were also five Armenian Princes (Meliks), who ruled their regions independently, also paying their taxes to the Persian kings. Only after 1918, most of this

territory, which used to be commonly named as *Shirvan*, was renamed the *Republic of Azerbaijan*.

The map of Fig. 4 shows the region west of the Caspian Sea, with *Armenia*, *Mingrelia*, *Kartveli*, *Georgia*, as well as *Dagestan*, *Derbend*, *Shamakhi* regions, of which the last some of the Islamic khanates, under their common name of *Shirvan*.

On this map the Iranian territory south of the Arax River is named *Aderbijan*, highlighted maroon, which is the name of the northwestern province of Iran. There is no Azerbaijan north of the Arax River. The names of *Yerevan* and *Armenia* are highlighted yellow. This country extends from the river Arax to the south, as well as towards the north and west reaching *Bayazid*, *Sharur*, *Ararat*, *Maku*, *Etchmiadzin* (Uchkilisa), *Artashat*, *Dvin*, *Nakhichevan*, *Kapan*, *Lake Sevan*, etc.

Here we bring two quotations regarding Azerbaijan, as presented by the *Encyclopedia of Islam*, printed in 1913 by Brill in Fig. 5 and the Turkish encyclopedia of 1942, in Fig. 6.

ĀDHARBAIDJĀN, a province in the empire of the caliphs, bounded on the S. E. by al-Djibāl (the ancient Media), on the S. W. by the eastern part of the province of Djazīra (the ancient Assyria), on the W. by Armenia, on the N. by the province of Arrān (the countries of the Caucasus), and on the E. by both shore-lands of the Caspian Sea, Mūghān and Gīlān. Nowadays under Ādharbaidjān is understood the northwestern province of Persia which borders on Turkey and on the Russian Caucasus and which mainly comprises the former Abbāsīde province. In ancient times this district formed at first a part of the great Median province of the Achaemenian empire; it is only since

Fig. 5. Encyclopaedia of Islam, 1913. Brill, Netherlands.

The description is in line with all the other encyclopedias, books of history and geography of the period prior to 1918, when the Republic of Azerbaijan was not yet born

Here is another quotation from *Islam Ansiklopedisi* (Islamic Encyclopedia, in Turkish) published in Turkey, in 1942.

AZERBAYCAN. ĀZARBĀYCĀN.
I. Bugünkü coğrafya ve etnografya vaziyeti. Önce İran'ın şimāl-i garbî vilâyetlerine ve nâdiren Arrân ile Şirvan'a ve 28 mayıs 1918'den itibaren, Kafkasya Azerbaycanı'na da resmen Azerbaycan denilmiş ise de, Azerbaycan umumî adı, etnografya bakımından, „âzerî lehcesi ile konuşan türklerin ülkesi“ mânâsını hâizdir. İran'a tâbî kısmının (cenubî A.) mesahası 104.000 km². olup, nüfusu 2.000.000'dan bir az fazla tahmin edilmektedir (bk. Mas'ud Kayhân, *Coğrafiyâ-i mufaşşal-i Īrân*, Tahran, 1311=1932, III, 151). Kafkasya (şimālî) Azerbaycanı'nın mesahası ise, Azerbaycan cumhuriyetinin 1919'da verdiği resmî istatistiğe göre, 94.137 km². olup, nüfusu 4.617.671 idi (bk.

Fig. 6. Extract from page 91 of the Turkish "Islam Ansiklopedisi", book 12 of the 1942 set.

Here is the loose translation:

Present geographic and ethnographic situation. The name Azerbaijan has been used referring to the Iranian north-western provinces and on rare occasions also referring to Arran and Shirvan. Since May 28, 1918, since when the Caucasian state also has officially been named Azerbaijan.

The closest ally of the Republic of Azerbaijan - the Ottomans, prepared the next two maps. They were published during the nineteenth and early twentieth centuries, prior to the establishment of the Republic of Azerbaijan in 1918. The maps date from 1877 and 1913 and on both the region/province of *Azerbaijan* is shown inside Iran, as the Iranian northwestern province, while the region of present-day Azerbaijan is named *Shirvan*.

Fig. 7 is the Ottoman War map of 1877. The ancestors of the Azerbaijan's friends, Turkey, who now wholeheartedly and unquestionably support Azerbaijan, prepared this map during the Russo-Turkish war of 1877, when the Ottomans lost Kars and its region to Russia.

Fig. 7. This map compiled by the Ottoman Empire's Ministry of War, aimed to illustrate the situations of the two countries during the Ottoman-Russia war of 1877.

The toponyms on map of Fig. 7 are in Ottoman-Arabic script. As few of the present-day population of Turkey and the west, with the exception of the few Arab and Persian readers, could read them, therefor these have been translated to English.

The largest toponym on the map is that of the *Ottoman Empire*, extending from the Balkans to the deserts of Saudi Arabia and Iraq, Palestine, Egypt as well as Libya.

The name *Anatolia*, given to the geographical area of the peninsula of Asia Minor, extending from the Aegean Sea to the region of Tokat, Sivas and Adana, and the western banks of the river Euphrates. On this Ottoman map the name *Armenia* is mentioned on the territories of *Erzurum* in the north, to *Lake Van* and *Bitlis* to the south, as well as *Malatia* and the *river Euphrates* in the west and, and the region of *Sevan* in the east. All of this was the territory of Historic or Greater Armenia. The map covers regions under Ottoman and Russian control, and regions, which fall inside the above-mentioned territory, while *Azerbaijan* is shown as a province of Iran, located on the southern shores of the *Arax River*. *Georgia* and *Dagestan* are north and northwest of *Armenia*.

Here, the territory of the present-day Republic of Azerbaijan is labeled *Shirvan*. During the period from prehistory until 1918, there was no country named Azerbaijan on the northern shores of the river *Arax*.

The next Ottoman map of Fig. 8 brings us to the year 1913. Having been prepared before the important year of 1918, we can see that there is no country named Azerbaijan north of the river *Arax*. The only *Azerbaijan* is the Iranian province by that name, located on the southern shores of the *Arax River*.

Fig. 8. Map of the South Caucasus in 1913.

On the map of Fig. 8, the lands of historic *Armenia* were divided between the *Ottoman* and *Tsarist Russian* empires, but the name *Armenia* appears written across the borders of these two empires. Here the region of the present-day Azerbaijan is shown as *Shirvan*, a name which, until 1918 was commonly used for the region. In order to be accessible, the names are translated into English.

* * *

According to the claims of some local historians, the terminology of Northern and Southern came into use after the treaties of Gulistan and Turkmanchay (1813 & 1828), between Russia and Iran, when the region north of the Arax River was ceded to Russia, splitting the country into two parts. But Buniatov has another theory, which claims that these names are not 100 but over 1,500 years old. He claims that:

According to historic map collections, since the sixth century CE the name Azerbaijan is valid to be used for both Northern and Southern Azerbaijan. During the sixth century the Sassanid king Khosrow Anushirvan created the "Caucasian knot" group of countries, entitled "Abdulbadahan", or, according to Arab-Persian tradition "Azerbaijan", which, among others, included the countries of Northern Azerbaijan or Arran and Southern Azerbaijan, Atropatene. According to the Arab and Persian sources, since the age of the Caliphate and afterwards, i.e. the eighth century, the name "Azerbaijan" came to be understood as both Northern and Southern Azerbaijan, and refers to their administrative, geographical or political systems.

In this single paragraph from Buniatov there are number of primitive looking but intentionally political misrepresentations.

1. The oldest Islamic historical or geographical work dates from the ninth century, hence the maps mentioned by Buniatov are those possibly prepared by himself and can hardly be considered *credible* ancient documents.

2. In his second sentence, he intentionally distorts the name Atropatene or Atorpatkan into *Abdulbadahan*, a fake Arabic-sounding name unfamiliar to Arab or any other sources. In either case, this was the Iranian province by the name *Atropatene*, located south of the *River Arax* which was known to historians since the dawn of our era.

3. Anushirvan was a Persian king who would not call his group of nations with an Arabic name. Furthermore, he died in 579 and the first Arab invasion took place years later, in 632.

4. As seen on Islamic maps of Fig. 2 and 3, on Islamic documents that have reached us from the tenth century, particularly in the geographical works of Balkhi, Istakhri, Ibn Hawqal, al-Mas'udi, Idrissi, al-Qazwini and others, the territory north of the Kura and Arax rivers has always been named *Arran*, which is *Caucasian Albania*, and the region south of the river has been named *Azerbaijan*.

5. However, basing his theories upon his fabrications, Buniatov tries to assert the political and administrative statehood of Azerbaijan upon a territory stretching from *Derbend* to *Hamadan* – see images of Fig. 9 and 10.

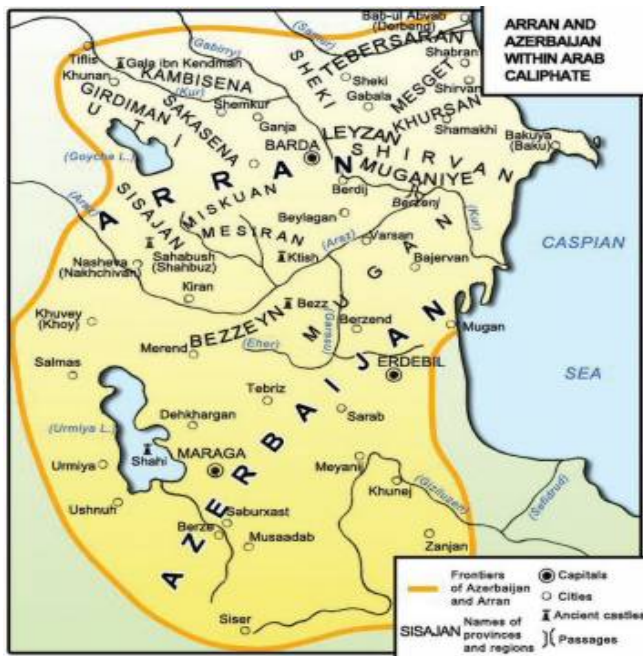

Fig. 9. Arran and Azerbaijan within the Arab Caliphate, seventh-thirteenth centuries, from “Historical Maps of Azerbaijan”, Baku, 1994.

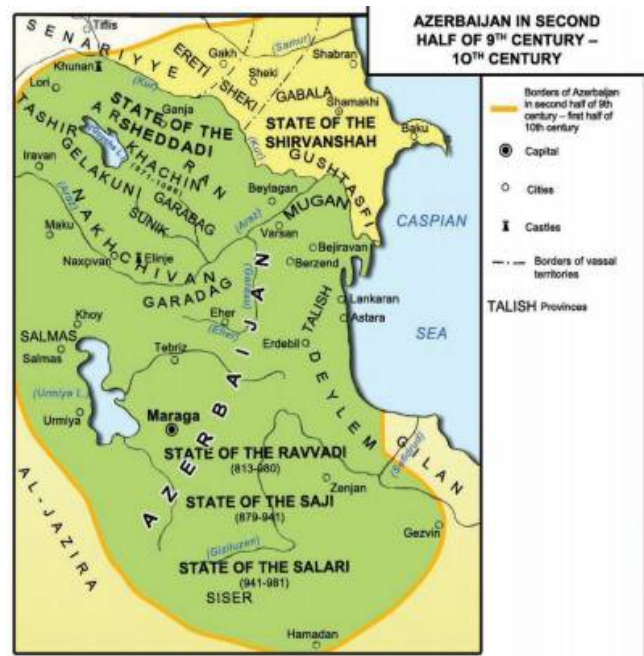

Fig. 10. Azerbaijan in the ninth-tenth centuries, from “Historical Maps of Azerbaijan”, Baku, 1994. Azerbaijan border is the orange line.

The images of maps Fig. 9 and 10 are from the Azerbaijani atlas entitled *Historical Maps of Azerbaijan* (1994).

Fig. 9 shows the region during the seventh to thirteenth centuries. Here Arran is north of the Arax and Kura rivers, while the region north of the Kura is also named *Shirvan*. The map is entitled *Azerbaijan and Arran within Arab Caliphate*, which is surrounded by an orange line. Presently Azerbaijani authorities claim that these two are the names of the same country, overlooking the maps of their own atlas, according to which these two are separate regions. Which one of the two contrasting claims should be assumed as the real one?

Fig. 10 shows the whole of the same region entitled *Azerbaijan in second part of 9th–10th century*, including the region of Arran mentioned on the previous map. On this map Azerbaijan extends from *Derbend* in the north to *Hamadan* in the south, all surrounded by an orange borderline.

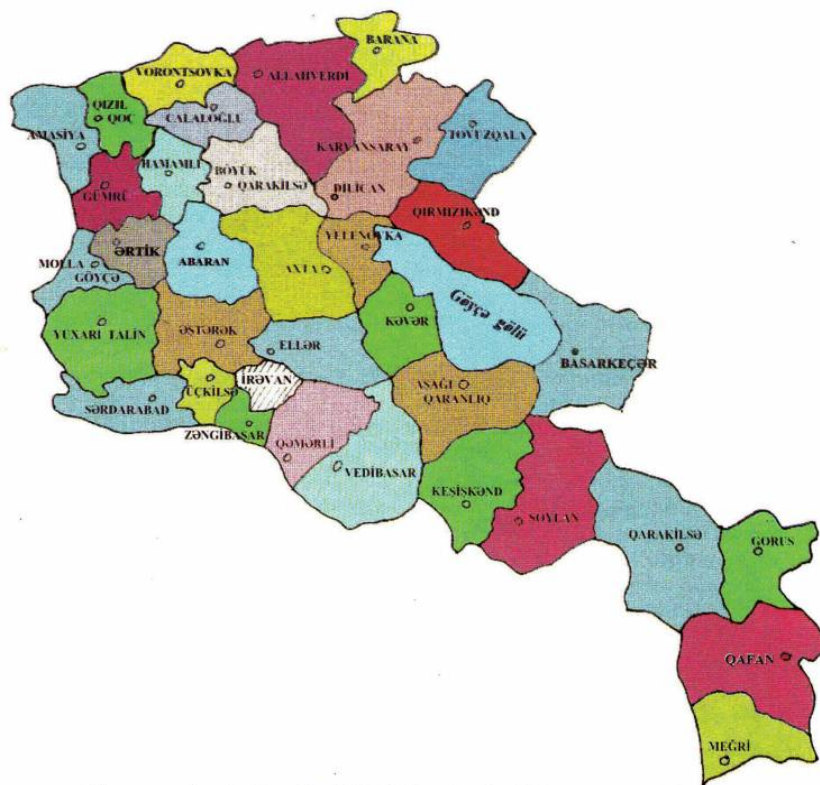
These two images are contradictory: one map shows Arran and Azerbaijan being two separate countries, which goes against their claim that Arran was the ancestral land of the Azerbaijanis, while on the other this is changed, and Arran is shown as part of the territory of Azerbaijan.

It is interesting to see that historically two important and oldest countries of the region, Iran and Armenia, which appear on all other maps of the region, are not merited any mention in Azerbaijan’s *Historical Atlas*.

As previously noted, in the *academic* literature of Azerbaijani historiography of the twentieth century, we begin to see the terminology *Western Azerbaijan*, a territory whose borders and area had until recently not been clearly defined.

The area of the region referred to under this name became apparent, when the Ministry of Tourism and Culture of the Republic of Azerbaijan in 2007 published a book by Aziz Alakbarli, entitled *The Monuments of Western Azerbaijan*. In the book the map of the *Republic of Armenia* is printed, bearing the caption *Western Azerbaijan, the homeland of Oghuz Turks, presently occupied by Armenia* on page 7. Thus, finally, as the map of Fig. 11 shows, the present-day Azerbaijani authorities claim that the entire territory of the Republic of Armenia is, in fact, Western Azerbaijan, which, for millennial has been the land of the Oghuz Turks, who, in fact came from the Central Asia during seventh to eighth centuries.

This is how Azerbaijan presents its *historical* country to her population, as well as the world.

The map the Ancient Turkish-Oghuz land – Western Azerbaijan
(present day the Republic of Armenian)

Fig. 11. The map of Armenia, renamed Western Azerbaijan by Aziz Alakbarli, in his book The Monuments of Western Azerbaijan, published in Baku in 2007, in variety of languages.

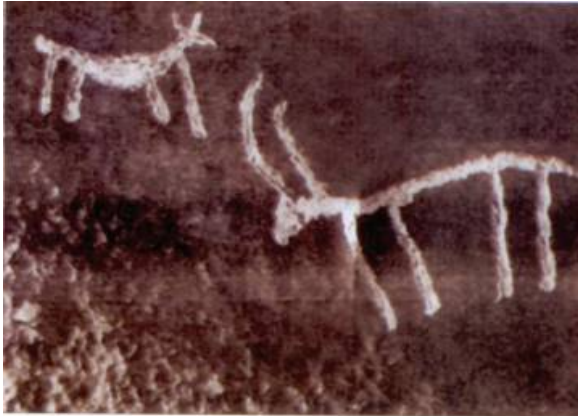
Some of the images of the Armenian historic Christian monuments are included in the abovementioned book. These are taken from the book and reprinted on the last pages of this article. All these monuments, dating from ancient times to the Middle Ages, have been falsely presented as Turkish monuments with, the sole purpose of completely refuting the presence of Armenians in the South Caucasus.

If one is to believe the descriptions of the images, Turkic nations, which the Chinese named *Turku* initially during the sixth century, have actually been living in the South Caucasus since 5000 years BCE. Also that they have been devout Christians and have built Christian monuments for centuries.

Different views
of Amaghutun//Anabat
Turkish temple
(13th century)

Fig. 12. Falsified name of the Armenian Monastery of Noravanq near Areni, Armenia.

Ancient Turkish on-rock pictures in Soyugbulag village (Referring to the millenniums BC)

Fig. 13. A few thousand year old Petroglyphs in Syunig, Armenia, dating from periods when even the name Turk was not known anywhere.

The ruins of Garni temple referring to ancient Gargar Turks (the 1st century)

Fig. 14. Ruins of the first century Hellenic temple in Garni, now reconstructed, supposedly an ancient Turkish temple. Once again from the times when the word Turk did not even exist.

General view of Agharchin Turkish-Christian temple (the 10th-11th centuries)

Fig. 15. The Armenian Monastery of Haghardzin near Dilijan, Armenia. Dating from 10th to 13th centuries, when most of the Albanian tribes had already converted to Islam, except a few thousand Udis.

Fig. 16. Noratus cemetery near Lake Sevan, where the Armenian cross-stones have been renamed "Turkish".

Fig. 17. The Monastery of Khor-Virab, from where Christianity arrived in Armenia, has been renamed a Turkish temple.

CONCLUSION

Azerbaijan's anti-Armenian literature, statements and propaganda are not new. They began as academic theories and historical perspectives in the last decades of the Soviet era by Ziya Bunyatov, Farida Mamedova and their associates. At the time, these falsifications and falsification of reality were seen as mere academic and literary opinions and views, which were often criticized and addressed by Armenian intellectuals, historians and specialists, albeit published mainly in Armenia and in Armenian, with a few also in Russian.

In any case, since there was a strong central controlling body, these remained as academic opinions and statements.

After independence, when this controlling authority was abolished, especially from the days of Ilham Aliyev's presidency, these anti-Armenian theories and statements, as well as the contents of school textbooks, changed significantly and took an extremely hostile attitude towards Armenians and Armenia, against which our authorities and intellectuals did not undertake any organized and proper response, especially in international platform and media.

This attitude went so far that in 2007 a large multilingual book published in Azerbaijan, under the patronage of the Aliyev Foundation, entitled *The Monuments of Western Azerbaijan*. At the beginning of the volume there is a map of the Republic of Armenia, presented as the Historical homeland of the Oghuz Turks. This book contains images of hundreds of Armenian, mostly Christian monuments, presented as Azerbaijani or Turkish.

Moreover, Azerbaijan, which was born in 1918, today demands its "historical lands" from Armenia, declaring itself a country with 3000 years of statehood, conveniently overlooking the date of their birth - 1918.

The authorities of Armenia began to respond to these political statements very late and insufficiently, to the point that Azerbaijan's statements and demands had already begun to threaten the independent existence and continuation of Armenia and Armenians.

This article is a small paper prepared in order to draw the attention of our and foreign public to these disastrous steps, which the authorities of Azerbaijan are resorting to, without presenting real Armenian truths that contradict them. For further information, see R. Galichian, *Armenia, Azerbaijan and Turkey, Addressing Paradoxes of Culture, Geography and History*, 2019, Zangak, Yerevan.

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ - BIBLIOGRAPHY

- Alekbarli, Aziz – *The Monuments of Western Azerbaijan*, Baku, 2007.
- Azerbaijan National Atlas* – Baku, 2014
- Encyclopaedia of Islam* – Brill, 1913.
- Galichian, Rouben – *Armenia and its Borders*, Antares, Yerevan, 2024.
- _____ - *Historic Maps of Armenia*, I.B.Tauris London 2004.
- _____ - *Armenia, Azerbaijan and Turkey, Addressing Paradoxes in Culture, Geography and History*, Bennett & Bloom, London, 2019.
- _____ - *Countries South of the Caucasus in Medieval Maps*, Komitas Institute, London, 2007
- De Fer, Nicholas – *Petite et Nouveau Atlas*, «l'Asie», 1697.
- Fielding, Lucas – *Persia*, 1823.
- Gastaldi/de Jode - *Prima Partis Asiae*.1593. <https://www.raremaps.com/gallery/detail/57018/primae-partis-asiae-accurata-delineatio-de-jode>
- Great Soviet Encyclopaedia*- Moscow, 1926. Volumes 1 and 3. Armenian National Academy of Sciences, Yerevan.
- Gressl, Joseph -*Meyer's Hand-Atlas No. 164*, «Karte den Kaukasischen Isthmus», 1856. <https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~21919~690011:Karte-des-Kaukasischen-Isthmus---En>
- Historical Maps of Azerbaijan*, Baku, 1994
- Ibn Hawqal – *Surat ul Ardh, Map of Armenia, Azerbaijan and Arran*, 1086. Topkapisarai Museum, Istanbul, MS A-3346.
- Idrissi – *Book of Roger*, Bodleian Library, Oxford, 1456. MS Pococke 375.
- Islamic Encyclopaedia* – Ankara, 1942.
- Margaryan et al., *Current Biology*, vol. 27, 2017. “Eight Millennia of Matrilineal Genetic Continuity of the South Caucasus”. 2023-2027 & e1-e7.
- Moll, Hermann – *A New Complete Atlas*, «The Caspian Sea», 1736.
- Ortelius, Abraham – *Theatrum Orbis Terrarum*, «Persici Sive Sophorum Regno Typus». 1570.
- Petermann, A. – *Iran & Turan oder Persien Afgahistan Baluchistan, Turkistan*. 1831
- Ptolemy, Claudius - *Map of Asia Minor*, Ed. Marin Waldseemuleler
<https://www.historicpictoric.com/products/historic-map-tartaria-olim-scythia-1560-sebastian-mnster?variant=35743117115555>.
- Smith's Atlas* – London, 1884.
- Unger, Eckhart – «From the Cosmos» *Imago Mundi*, Vol. 2. (1937), p. 7.

ՌՈՒԲԵՆ ԳԱԼՉՅԱՆ

**ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ 2014 Թ. ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՏԼԱՍԻ
«ՊԱՏՄԱԿԱՆ» ՔԱՐՏԵԶՆԵՐԻ ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ**

և

**«ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆ»
ՀՈՐԻՆՎԱԾ ԵԶՐՈՒՅԹԸ**

Անտարես

«Անտարես» հրատարակչություն
ՀՀ, Երևան-0009, Մաշտոցի 50ա/1
Հեռ.՝ (+374 10) 58 10 59
antares@antares.am
www.antares.am

**A CARTOGRAPHIC EXAMINATION OF
“HISTORICAL” MAPS IN THE NATIONAL ATLAS
OF AZERBAIJAN, 2014**

and

**THE INVENTED TERMINOLOGY OF
“WESTERN AZERBAIJAN”**

Rouben Galichian

Antares

Printed by Antares Publishing House
50a/1 Mashtots Ave., 0009, Yerevan, RA
Tel. +(374 10) 58 10 59; 58 76 69
www.antares.am
E-mail: antares@antares.am